

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI HADİS
BİLİM DALI

İMAM RÂFİÎ'NİN ŞERHU'L-
MÜSNED ADLI ESERİNDEKİ
ŞERH METODU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Faruk SASUNLU

**GAZİANTEP
2021**

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

İMAM RÂFİÎ’NİN ŞERHU’L-MÜSNED ADLI ESERİNDEKİ ŞERH METODU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FARUK SASUNLU

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep ASLAN

GAZİANTEP
OCAK 2021

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**İMAM RÂFİÎ’NİN ŞERHU’L-MÜSNED ADLI ESERİNDEKİ ŞERH
METODU**

FARUK SASUNLU

Tez Savunma Tarihi: 07.01.2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ERKAN

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Şehmus DEMİR

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Recep ASLAN

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası:

Doç. Dr. Recep ASLAN (Jüri Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Okan BAĞCI

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim SAYLAN

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:.....

Adı SOYADI:

Öğrenci Numarası:

Tezin Savunma Tarihi: 07.01.2021

ÖZET

İMAM RÂFİÎ'NİN ŞERHU'L-MÜSNED ADLI ESERİNDEKİ ŞERH METODU

SASUNLU, Faruk
Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri ABD
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep ASLAN
OCAK 2021, 117 sayfa

Şâfiî mezhebinin önemli kaynaklarından, imam Şâfiî'nin *Müsned* adlı eserine yapılmış şerhlerden olan *Şerhu'l-Müsned* Şâfiî mezhebi kaynakları içinde önemli bir yer tutmaktadır. *Şerhu'l-Müsned*'i telif eden İmam Râfiî ilmî sahada daha çok fakih kimliğiyle tanınmaktadır. Biz bu eserde onun fakih kimliğinin yanında muhaddis ve şârih kimliğinin fakih olması kadar ön planda olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Râfiî eserinde hadis ilminin inceliklerini rivayetler çerçevesinde ele alıp işlemektedir. Râfiî *Müsned*'de yer alan rivayetlerin sıhhat açısından değerlendirmesini yapmış ve hadisleri meşhur hadis kaynaklarından rivayetlerle destekleyerek hadislerin muteber sahih rivayetler olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Ayrıca rivayetlerin künhüne vakıf olmak ve Şâri'nin rivayetlerdeki maksadını anlamak için fikhî istinbat metotlarını kullanmaktadır. Râfiî sened ve metin açısından rivayetlerin tahlilini yapmaktadır. Sened tahlilinde ravileri detaylı bir şekilde cerh ta'dil yöntemlerini kullanarak tespit etmektedir. Rivayetlerin sened ve metninde bilinmeyen kelimeleri tahlil etmekte ve gerekli açıklamaları yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: Râfiî, Şâfiî, Müsned, Şerhu'l-Müsned, Hadis, Muhaddis, Fakih

ABSTRACT

THE METHOD OF ANNOUNCEMENT IN IMAM RAFII'S MUSNED-EXIBITION

SASUNLU, Faruk

Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Recep ASLAN

JANUARY 2021, 117 Page

Serhu'l Musned Shafii, which is one of the commentaries made on the work of Imam Shafii, which is one of the most important sources of the Shafii sect, has an important place in the sources. The author of the work, Rafii, is mostly known as a jurist in scientific fields. In this work, we will try to point out that his scholar and commentator identity is at least as important as his jurist identity.

Rafii; in his work, deals with the subtleties of hadith science within the framework of rumors. Rafii made an evaluation of the narrations in Musnad in terms of their health and supported the hadiths with narrations from the famous hadith sources and tried to reveal that the hadiths are sound narrations.

In addition, he uses fiqh istinbat methods in order to have a knowledge of the kunh of the narrations and to understand the purpose of the sharih in the narrations. Rafii analyzes the narrations in terms of script and text. In the analysis of the deed, it determines the narrators in detail using Cerh-ta' dil methods. He analyzes the unknown words in the notes and texts and makes the necessary explanations.

Keywords: Râfiî, Shafii, Musnad, Sharhu'l Musnad, Hadith, Muhaddis, Faqih

ÖNSÖZ

İslam kaynakları içinde birinci kaynağımız Kur'an'ı-Kerim olmak üzere hadis kaynakları, gramer kitapları, şahıslara ait eserler çeşitli dönemlerde anlaşılmak için İslam âlimleri tarafından şerh edilmeye, açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynaklarımız, mahiyeti itibarıyla Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bu yana insanlar tarafından açıklanma ve yorumlanma ihtiyacı duymuştur.

Hadis şerh geleneği, hadislerin anlaşılması için yapılmış olan muazzam çalışmaların başında gelir. Bu gelenek Kütüb-i Sitte eserleri olmak üzere birçok eser daha sonraki dönemlerde insanların hadisleri doğru bir biçimde anlayabilmeleri için ortaya konmuştur.

Bunun yanında İslam dini kıyamete kadar geçerli olacak son din olması hasebiyle donuk bir din değildir. İslam dini her döneme hitap edecek, genel sabitelere bağlı kalma şartıyla dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde anlaşılıp yorumlanmaktadır. Dini kaynakların anlaşılmasında ve dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenmesinde ve içinde barındırmış olduğu zengin manaları ortaya çıkartmasında şerh geleneğinin büyük bir katkısı olmaktadır.

Hadis kaynakları İslam dini açısından büyük önem arz etmektedir. Bu eserler arasında İmam Şâfiî'nin görüşlerinin kaynağı olan *Müsned* adlı eserin şerhini ele alıp inceleyeceğiz. Yapacağımız çalışmada Râfiî'nin (ö. 623/1226) *Şerhu'l-Müsned* adlı eserinin muhtevasını ve Râfiî'nin eserde kullanmış olduğu metodu anlamaya çalışacağız. Daha sonra araştırmakta olduğumuz bu kıymetli eseri ve Râfiî'nin eserde kullanmış olduğu metodu anladığımız kadarıyla ilim dünyasına ve hasseten hadis ilmi alanına tanıtmaya çalışacağız.

Bu çalışmayı ortaya koymamızda bize yardımcı olan Dr. İbrahim SAYLAN, Dr. Okan BAĞCI hocalarıma ve yüksek lisans tez danışmanım Doç. Dr. Recep Aslan hocama, ilim hayatına atılmamızı sağlayan hocalarıma, arkadaşlarıma ve aileme şükranlarımı sunarım. Rabbimden niyazım bu eserin muhtevasını anlamaya, anlatmaya, eserden faydalanmaya bizleri muvaffak kılmasıdır.

Faruk SASUNLU
Gaziantep-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
C. Araştırmanın Yöntemi.....	2
D. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	3
E. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi.....	3

I. BÖLÜM

İMAM ŞÂFİÎ'NİN, İMAM RAFİÎ' NİN HAYATLARI VE ŞERHU'L- MÜSNED'İN ÜSLUB VE TERTİBİ

1.1. İmam Şâfîî'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği	4
1.1.1. Hayatı.....	4
1.1.2. Vefatı	5
1.1.3. Eserleri:.....	6
1.1.4. Şâfîî'ye Nispet Edilen Meşhur Eserler	6
1.1.5. Müsnedü'ş-Şâfîî.....	7
1.1.5.1 <i>Müsned</i> 'in râvisi Rebî' b. Süleyman el-Murâdî.....	9
1.1.5.2. <i>Müsned</i> 'i derleyen ebû'l-Abbas el-esam.....	10
1.2. İmam Rafîî (ö. 623/1226) ve <i>Şerhu'l-Müsned</i> Adlı Eseri.....	11
1.2.1. Abdülkerim b. Muhammed ibn Fadl ibn Hasan el-Kazvînî.....	11
1.2.2. Hocaları.....	12
1.2.3. Talebeleri	14
1.2.4. Âlimler Nezdinde Râfîî el-Kazvînî.....	15
1.2.5. Meşhur eserleri	16
1.3. <i>Şerhu'l-Müsned</i> 'in Üslub ve Tertibi	18

1.3.1. el-Asl Başlığı Altında Hadislerin Sened ve Metninin Tam Olarak Zikredilmesi	18
1.3.2. el-Asl Başlığı Altında Birden Çok Rivayetin Zikredilmesi.....	18
1.3.3. <i>Şerhu'l-Müsned</i> 'in Cüzler Halinde Ele Alınması.....	19
1.3.4. Rivayetlerdeki Ziyadenin Zikredilmesi	19
1.3.5. Bazı Rivayetlerin Şerhinin İlerde Zikredilmesi	21
1.3.6. Eserin Tahkiki ve Muhakkikin Eserdeki Ameli	21
1.3.7. <i>Şerhu'l-Müsned</i> 'in Kaynakları	23

II. BÖLÜM

İSNAD ANALİZİ

2.1. Hadis Edebiyatında Şerh Geleneği.....	25
2.2. Ravi	26
2.2.1. Râfi'î'nin Şerhte Zikretmiş Olduğu Biyografi Örnekleri.....	27
2.3. Ravi Tespiti	28
2.4. Râvi Cerh-Tâ'dili	29
2.4.1. Eserde Kullanılan Cerh Lafızları	29
2.4.2. Eserde Kullanılan Tâdil Lafızları	32
2.5. Rivayet Lafızlarına Değinmesi	34
2.6. Cerh Tâ'dil İmamlarının Ravi Hakkındaki Değerlendirmeleri.....	35
2.7. Ravide Meydana Gelen Hata ve Şüphenin Kimden Kaynaklandığının Tespiti... 36	
2.6.1. Şâfiî'den Kaynaklanan Şüphe ve Problemleri Zikretmesi.....	37
2.6.2. Rebî' b. Süleyman'dan Kaynaklanan Şüphe ve Problemler.....	38
2.8. Ravi'de Bulunan İlletin Tespit Edilmesi.....	39
2.9. İlelü'l-Hadis İmamlarının Ravi Hakkındaki Nakil ve Tartışmalarını Zikretmesi	40
2.10. Şâfiî'nin "Ahberanâ Sika" Dediği Yerlerde Sika'nın Kim Olduğunu Açıklaması.....	41
2.11. Şâfiî'nin Rivayette Bulunduğu Ehl-i Bid'at Râvilerin Eserde Değerlendirilmesi.....	42
2.12. Hadis Tahric Kaynakları ve Metodu	43
2.12.1. Sahîhaynden Rivâyet Etmekle Yetindiği Tahric Metodu.....	43
2.12.2. <i>Sahîhayn</i> Dışındaki Rivâyet Tahric Metodu.....	43
2.12.3. Eserinde Tahric Etmediği Rivayetler.....	44
2.13. Hadislerin Sıhhatine Dair Değerlendirmeler.....	44
2.13.1. Hükmen Merfû Rivayetlerin Değerlendirmesi	46
2.13.2. Haber-î Vâhîd'in Hüccet Oluşu	47
2.13.3. Mürsel Rivayetin Mahiyeti ve Kabul Şartları.....	49

2.14. Rivayetleri Birbirine Tercih Yöntemi	53
2.14.1. Sahabeden Rivâyetlerde Çoğunluğun Görüşünü Tercih Etmesi	53
2.14.2. Rivayetler arasında En Güçlü İsnadın Tercih edilmesi	54
2.14.3. Daha Fazla Kanaldan Gelen Rivayeti Tercih Etmesi	54
2.15. Rivayete Yöneltilen Tenkitleri Zikreder	54

III. BÖLÜM

METİN ANALİZİ

3.1. Eserde Zikrettiği Fıkhî Görüşler	58
3.1.1. İmam Şâfiî'nin Hadisten Çıkardığı Hükümleri Zikretmesi	58
3.1.2. Şâfiî'nin Mezhebu'l-Kadîm ve Mezhebu'l-Cedîd Görüşlerinin Mukayase edilmesi	59
3.1.3. Şâfiî'in İhtilaflı Görüşlerinin zikredilmesi	60
3.1.4. Mezhep İmamlarının İhtilafları	60
3.1.5. Müntesibi Olduğu Mezhebin İhtilaflarını Zikretmesi	62
3.2. İmam Şâfiî'nin İstinbat Metodu	63
3.2.1. Meşhur Ravilerin Bulunduğu Rivayeti Tercih Etmesi	64
3.2.2. Rivayetin Sahabe Tarafından Amel Edilmiş Olması	64
3.2.3. Rivayetin İhtilaflı Olmaması	65
3.2.4. Muttasıl Rivayeti, Munkatı Rivayete Tercihi	65
3.3. Hadis Şerhinde Âlimlerden Nakillerde Bulunması	66
3.3.1. Abdûllah b. Mübarek'ten (ö. 181/797) Nakilde Bulunması	66
3.3.2. Hattâbi'den (ö. 388/998) Nakilde Bulunması	66
3.3.3. Beğavî'nin (ö. 516/1122) Şerhu's-Sünne Adlı Eserinden Nakilde Bulunması	67
3.3.4. Hüseyin el-Ferrâ'dan (ö. 526/1132) Nakilde Bulunması	67
3.3.5. İmam Şâfiî'nin Eserlerinden Nakilde Bulunması	68
3.3.6. Beyhakî'den Rivayette Bulunması	68
3.4. Râfiî'nin Hadis Yorum Metodu	69
3.4.1. Hadislerden Çıkabilecek Faideleri Zikreder	69
3.4.2. Şerte Zikredilen Akli Çıkarımlar	71
3.4.3. Rivayetlerden Hüküm Çıkarması ve Şerhte Hadisin Taalluk Ettiği Konulara Değinmesi	71
3.4.4. Eserinde Zikrettiği Hükümleri Ayetlerle Delillendirmesi	73
3.4.5. Şerhte Zayıf Görüşleri nakletmesi	74
3.5. Metin Problemlerinin Çözümünde Kullandığı Metotlar	75
3.5.1. Nesh Metodu	75

3.5.2. Mutlak Rivayeti Tahsis Etme	77
3.5.3. Rivayetlerin Cem'i.....	78
3.5.4. Te'vil Metoduyla Rivâyetlerin Arasını Bulma	79
3.5.5. Kur'an ve Hadis Teâruzu'nun Giderilmesi.....	81
3.6. Metindeki Kelime Tahlillerini zikretmesi.....	82
3.7. Rivayet Metninde Lafız Tespiti	83
3.7.2. Kelime Zabtı İçin Lûgat Ehlinden Nakilde Bulunması	84
3.8. Eserde Ayetlerin Tefsir ve Te'villerini Zikretmesi.....	85
3.9. Eserinde Zikretmiş Olduğu Kâideler	86
3.10. Eserde Kullanılan İstılahlar.....	92

SONUÇ

KAYNAKLAR	97
ÖZ GEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
VİTAE	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	: Bin
h.	: Hicrî
c.c.	: Celle Celalühü
ö.	: Ölümü
hz.	: Hazreti
(s.a.s.)	: Sallallahu aleyhi vesellem
r.a.	: Radıyallahu anh
thk.	: Tahkik yapan
vb.	: ve benzeri
çev.	: Çeviri

GİRİŞ

Yüce dinimiz İslam'ın temel kaynakları arasında ikinci sırada yer alan hadisler dinin anlaşılmasında büyük önem arz eder. Nasıl ki hadisler olmadan Kur'an'ın ve yüce dinimiz İslam'ın anlaşılması güçlük arz ediyorsa aynı şekilde İslam'ın anlaşılmasında büyük önem arz eden hadislerin kendi zamanlarının büyük âlimlerince yapılan şerhlerine bakmadan ve incelemeden günümüz şartlarında anlamak veya farklı bakış açılarıyla ele almakta o denli zor olur.

Mezhep imamları, onların yolundan giden ve mezheplerini sistemleştiren talebelerinin görüşleri Kur'an ve Sünnet merkezli olmaktadır. Mezheplerin kaynağını teşkil eden, ictehadlarının temelini oluşturan, farklı görüş ve fikirlerin ortaya çıkmasına etki eden önemli kaynaklardan biri de hadistir. Bu nedenle Şâfiî mezhebinin önemli kaynaklarından olan *Müsned*'in şerhini ve Râfiî'nin eserdeki metodunu ele alıp inceleyeceğiz.

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Râfiî, Şâfiî mezhebinin görüşlerine kaynak teşkil eden Şâfiî'nin *Müsned* adlı eserini onun düşünce anlayışına uygun bir şekilde ele alıp şerh etmiştir. Şarihin *Şerhu'l-Müsned* adlı eseri, *Müsned*'in en önemli şerhlerindendir. *Şerhu'l-Müsned*'i bu denli önemli kılan, onun Şâfiî'yi en iyi anlayan fakihlerden olmasından kaynaklanır. Râfiî'nin *Şerhu'l-Müsned* adlı eserinde, Râfiî'nin hadis ilmine dair yapmış açıklamaları ve yorumları ele alacağız. Râfiî'nin eserinden hareketle onun hadis ilmindeki yerini ve şerh geleneğindeki konumunu tespit etmeye gayret göstereceğiz. Râfiî'nin ilmi konumu zikredildiği zaman onun fıkıh alanındaki konumu ve bilgisi ön planda tutulmaktadır. Onun hadis ilmindeki konumu ve yrtkinliği arka planda kalmaktadır. Müctehid âlimlerin ekseriyeti hakkında yapılan çalışmalarda müctehidlerin fıkıh alanındaki konumu araştırılmakla beraber hadis alanındaki

konumlarına da değinilmiş ve bu âlimlerin ilmi sahadaki bütün yönleri detaylarıyla ele alınmıştır.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Râfî'nin genel olarak fakih yönü ön plana çıkmakla beraber hadis alanında yetkin bir âlimdirdir. Biz bu eserde onun hadislere ve hadis ilmine olan vukûfiyetini ortaya koymaya çalışacağız. Râfî eserde hadis ve fıkıh ilmini tüm yönleriyle bir müctehid edasıyla mezcetmiştir. Râfî hadis ilminde otorite âlimlerden nakillerde bulunarak eserini zenginleştirmiştir.

Hadisleri şerh ederken hadislerden çıkardığı manaları, hükümleri ve bu hükümler hakkındaki tartışmaları İslam ümmeti içinde derin izler bırakan başta İmam Şâfî olmak üzere müctehid âlimlerden ve eserlerinden nakilde bulunmuştur. Râfî'nin fıkıh alanında göstermiş olduğu ilmi performansın hadis ilminde de mevcut olduğunu, aslında kendisinin büyük bir hadis âlimi olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Râfî'nin bu güzide eserinin yeterince araştırılmadığı ve araştırılması gerektiği kanaatindeyiz. Bundan ötürü *Şerhu'l-Müsned*'in araştırılıp ilim dünyasında hak ettiği konumuna kavuşması gerekliliğine inanmaktayız. Diğer müctehid âlimler her alanda araştırma konusu olduğu gibi Râfî'nin hadis ilmindeki konumunun tespit edilmesi büyük önem arz eder.

C. Araştırmanın Yöntemi

Tezimizin en önemli kaynaklarından olması hasebiyle araştırmamızın birinci bölümünde İmam Şâfî'yi ve *Müsnedini* zikrettik. Bununla birlikte tezin birinci bölümünde eserimizin araştırma konusu olan *Şerhu'l-Müsned* sahibi Râfî'yi ele aldık. Tezimizde *Şerhu'l-Müsned*in üslub ve tertibini ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizin giriş kısmını birinci bölüm, çalışmamızın ana temasını da ikinci ve üçüncü bölüm olarak ele aldık. Tezimizin ikinci bölümünde *Şerhu'l-Müsned*'deki rivayetlerin isnad analizini, ravilerin cerh-tâdilini, rivayetlerin Kütüb-i-Sitte'den ve meşhur hadis kaynaklarından yapılan tahrirlerini ortaya koymaya çalıştık.

Müellifin ve müctehid âlimlerin eserde belirtmiş olduğu fikhî hükümlerin istinbat metotlarını zikrettik. Bununla beraber Râfiî'nin hüküm çıkarmada kullandığı ve eserinde belirtmiş olduğu fikhî kaideleri ortaya koymaya çalıştık. Araştırmamızı sınırlamak amacıyla sadece *Şerhu'l-Müsned* üzerinde durduk.

D. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmamızda sadece İmam Râfiî'nin *Müsned* şerhi üzerinde durduk. Araştırmamızda İmam Râfiî'nin *Şerhu'l-Müsned* adlı eserindeki üslup ve metod üzerinde durduk. Râfiî'nin eserde kullanmış olduğu metotlarla ilgili bütün örnekleri zikretmeyip birkaç örnek vererek eserdeki metodunu açıkladık. Çalışmamız sadece İmam Râfiî'nin *Şerhu'l-Müsned* adlı eseri üzerine yapılmış bir çalışma olması hasebiyle *Müsned*'in İbnü'l-Esîr şerhine değinmedik.

E. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Araştırmamız İmam Şâfiî'nin *Müsned*'i üzerine temelli olmasından dolayı genelde eserdeki rivayetlerin *Müsned*'teki yerlerine müracaat ettik. Bununla beraber İmam Şâfiî'nin diğer eserlerine de müracaat ederek çalışmamızın dipnot kısmında bu eserlere değindik. *Şerhu'l-Müsned*'in nas ve şerh kısmında yer alan bazı rivayetlerin tahricinde hadis kaynaklarına müracaat ettik. İmam Râfiî'nin eserde zikretmiş olduğu kavram ve kaideleri açıklamak için kavram ve kaidelerin yer aldığı eserler müracaat ettik.

I. BÖLÜM

İMAM ŞÂFİÎ'NİN, İMAM RAFİÎ' NİN HAYATLARI VE ŞERHU'L-MÜSNED'İN ÜSLUB VE TERTİBİ

Bu bölümde hicrî ikinci asırda yaşamış, sıralamada dört mezhep imamının üçüncüsü olan İmam Şafîî'nin hayatını, *Müsned* adlı eserini, eseri üzerinde yapılan güzide çalışmayı ve bu çalışmanın sahibi Râfiî el-Kazvîni'yi ele alacağız.

1.1. İmam Şafîî'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği

1.1.1. Hayatı

Adı Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafîî b. Saib b. Ubeyd b. Yezid b. Haşim b. Muttalib b. Abdimenaf'dır. Kureyş kabilesine mensup olup nesebi dördüncü kuşakta Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nesebi ile birleşmektedir.¹

Şafîî siyasî veya ekonomik sebeplerle Mekke'den Filistin'e göç etmiş bir ailenin çocuğu olarak hicrî 150, milâdî 767 yılında Filistin'in Gazze şehrinde dünyaya gelmiştir. Şafîî babasının vefatından sonra Hicaz'a, akrabalarının arasına katılması iki yaşında olmuştur. Lakin onların örf ve kültürlerine uyum sağlaması ve aralarına gerçek anlamda katılması 10 yaşlarında olmuştur.²

¹ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Cemheratu Ensâbu'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 73.

² Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmam eş-Şafîî Hayâtühû ve Aşruhû-Arâ'ühû ve Fıkhu*, çev. Osman Kesioğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1969), 16.

Dedesi Sâib, Bedir Gazvesi'nde Müslümanlara esir düşüp fidye vererek serbest kalmış ve daha sonra Müslüman olmuştur. Şafîî nisbesi, dedesi Sâib'e değil de onun oğluna nispetiyle meşhur olmuştur.³ Dedesi Sâib sahabenin küçüklerinden olup Hz. Peygamber (s.a.s.) ile karşılaşma şerefine nail olmuştur.⁴

Şafîî, Mekke de iken ilk eğitimine yedi yaşında Kur'an'ı-Kerim ezberi yaparak başlamıştır.⁵ Daha sonra ikinci aşama olarak Mescid-i Harâm'daki âlimlerden ilim öğrenmeye başlamıştır. İmam Malik'in (ö. 179/795) ilim meclislerine katılmadan önce on yaşlarında iken onun *Muvâtta*'ını ezberlemiş ve daha sonraki dönemlerde uzun yıllar ona talebelik etmiştir.⁶

Şafîî, Huzeyl kabilesi vb. çöldeki bedevî kabileler arasında kalıp, Arap dilini kuralları ve lehçeleriyle birlikte en iyi şekilde öğrenme çabası içinde olmuştur.⁷ Şafîî'nin şiir ve Arap edebiyatına olan kabiliyeti herkesçe meşhur olmuş ve dile getirilmiştir. Arap dili ve edebiyatının en tanınmış isimlerinden olan el-Esmâî (ö. 828/216) "Huzeyl kabilesinin şiirlerini Kureyşten Muhammed b. İdris adlı bir gençten dinleyerek tashih ettim" demektedir.⁸

1.1.2. Vefatı

Şafîî'nin vefatı ile ilgili birkaç neden zikredilse de İbn Hacer (ö. 852/1449), bunların doğru olmadığını, gerçekte ise onun vefatına sebep olan şeyin bâsûr hastalığı olduğunu ifade eder. Şafîî'nin vefatından birkaç sene önce bu hastalığa yakalandığı söylenir. O bu hastalığına rağmen Mısır'da iken "mezheb-i cedîd" denilen yeni görüşlerini ve telif ettiği eserlerini bu zaman zarfında yazmıştır. Bununla birlikte ders halkalarına devam eder, kendisiyle münazara yapmak isteyenlerle münazara eder ve her türlü ilmî faaliyet içerisinde bulunurdu.⁹

³ Bilal Aybakan, "Şafîî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 38/223-233.

⁴ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalanî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud\Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 2/123.

⁵ Şihâbüddîn Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed es-Sâlihî b. Muhammed İbnû'l-İmâd el Akerî el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri Men Zehab* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 2/ 90.

⁶ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalanî, *Tevâli't-Te'sis limeâli Muhammed b. İdris*, thk. Abdûllah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 50.

⁷ Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh er-Rûmî Şihâbüddîn el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 6/2395.

⁸ Ebû Zehre, *el-İmam eş-Şafîî Hayâtühû ve Aşruhû-Arâ'ühû ve Fıkhu*, 18.

⁹ Abdülğani ed-Dakkâr, *Muhammed b. İdris eş-Şafîî* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1996), 123.

Şâfiî'nin vefat tarihi ile ilgili Rebî' b. Süleyman (ö. 270/884) şöyle der: “Şâfiî 204 yılının Şaban ayının son günü cuma akşamı yatsı namazında sonra vefat etti”.¹⁰ Rebî' b. Süleyman'ın zikrettiği bu tarihe bakacak olursak Şâfiî'nin elli dört yaşlarında iken vefat ettiği sonucu ortaya çıkar.¹¹

1.1.3. Eserleri:

İbn Nedim'in (ö. 385/995) *el-Fihrist* adlı eserinde Şâfiî'ye yüz'den fazla eser nispet edilmektedir. Şâfiî bunlardan bazılarını Mekke ve Medine'de, bazılarını da Irak ve Mısır'da yazmıştır. Bize intikal eden eserlerinin çoğu Mısır'da telif ettiği eserleridir. Hatta *er-Risâle* gibi bazı eserlerini iki defa yazdığı da zikredilmektedir. Lakin *Risâle*'nin Irak nüshası bize ulaşmamıştır. Irak'ta yazmış olduğu eserlerinin bize ulaşmamasında kendisinin eski mezhebine dair bazı görüşlerini terk etmesi ve eski görüşlerinin içinde bulunduğu eserlerinin kendisinden rivayet edilmesini istememesinden kaynaklanıyor olabilir.¹²

Bize ulaşmış olup da Şâfiî'ye nispeti tartışılmış eserler de bulunmaktadır. Bunlardan bazılarının nispeti sahih iken bazılarının da zayıftır. Aynı şekilde Şâfiî'den önce usul, furu, fıkıh ve fikhî delilleri barındıran bu alanlara has eserlerin yazıldığı da bilinmemektedir. Fıkıhın yanında Şâfiî; tefsir, Arap edebiyatı, şiir, hadis ve daha birçok alanda eser yazmıştır. Şâfiî'nin günümüze ulaşan bütün eserleri Mısır'da telif ettiği “mezheb-i cedîd” mezhebinin ürünleridir.¹³

1.1.4. Şâfiî'ye Nispet Edilen Meşhur Eserler

- **el-Hucce:** Şâfiî'nin kadîm mezhebine ait eseridir. Bu eserin en güçlü râvisi Za'ferânî'dir. (ö. 260/874) Şâfiî'nin kadim mezhebinde yer alan görüşlerini içeren eseridir.
- **el-Ümm:** İmam Şâfiî'nin ilim çevrelerince tanınan en meşhur eseridir. “Ümm” kelimesi sözlükte ‘ana, esas, asıl’ gibi anlamlara gelmektedir. Bu esere *el-Ümm* ismini,

¹⁰ Dakkâr, *Muhammed b. İdris eş-Şâfiî*, 126.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Müsned*, thk. Mustafa el-Hîn (Beyrut: Dâru Risâletü'l-Âlemiyye, 2012), 1/15.

¹² Şamil Dağcı, *İmam Şâfiî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlmindeki Yeri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 53.

¹³ Dakkar, *Muhammed b. İdris eş-Şâfiî*, 227.

İmam Şâfiî'nin talebelerinden Rebî' b. Süleyman el-Murâdî vermesi kuvvetle muhtemeldir.¹⁴ Şâfiî'nin cedid mezhebinin fikhî düşüncelerini en ayrıntılı şekilde ele alan eseridir. Eserin râvileri olan Rebî' b. Süleyman ve Za'ferânî'nin rivayetleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.¹⁵

- **er-Risale:** Şâfiî'nin fıkıh usulüne dair görüşlerini barındıran ve fıkıh usulüne dair elimize ulaşan ilk eser olması hasebiyle büyük önem taşımaktadır. Fıkıh usulünün yanı sıra hadis ilmi açısından da büyük önem arz eden malumatları barındırmaktadır. Bu eser Türkiye'de İbrahim Çalışkan ve Prof. Dr. Abdulkadir Şener hocalarımız tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Hocalarımızın bu nadide eseri Türkçeye çevirmeleri eserden istifade etmeyi kolaylaştırmıştır.

- **el-imla (el-emali):** Şâfiî'nin bizzat yazmayıp da öğrencilerine imla yöntemiyle yazdırdığı kitaplara denir. Bu eser Şâfiî'nin Kadîm mezhebine dair yazmış olduğu eserdir. Bu eserin ravisi Şâfiî'nin talebelerinde Ebu'l Velid Musa b. Ebû'l Cârud adlı ravi'dir.¹⁶ Bu isimle bir eser günümüze intikal etmemesine rağmen literatür, tarih ve tabakat kitaplarında Şâfiî'ye bu isimde bir eser atfedilmiştir.¹⁷

- **Ahkâmu'l-Kur'ân:** Eser'in râvisi Rebî' b. Süleyman el-Murâdî'dir. Rebî' “Şâfiî bu eseri yazmak istediğinde Kur'ân'ı yüz defa okuduğunu” söylemektedir.¹⁸

1.1.5. Müsnedü's-Şâfiî

Müsned kelimesinin sözlük anlamı; dayanmak, yaslanmak manasına gelmektedir. Terim anlamı ise; muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e ulaşan hadis manasına gelir. İstılahta ise birden çok anlama gelmektedir.¹⁹ Bu anlamlardan hadis edebiyatında meşhur olan tanımı; her bir sahâbînin yada ravinin rivayet ettiği hadisleri

¹⁴ Hasan Güler, *İmam Şâfiî'nin er-Risâle ve el-Ümm Adlı Eserinde İstihsân Anlayışı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 50.

¹⁵ İbn Hacer, *Tevâli't-Te'sis limeâli Muhammed b. İdris*, 154-155.

¹⁶ Aybakan, “Şâfiî”, 38/223.

¹⁷ Sirâcuddîn Ebî Hafs Ömer b. Raslan el-Bulkînî, *et-Tedrib fî Fıkhi's-Şâfiî* (Riyad: Dâru'l Kibleteyn, 2012), 1/13.

¹⁸ Aybakan, “Şâfiî”, 38/223.

¹⁹ Ali Yardım, *Hadis II* (İzmir: DEÜ Matbaası, 1992), 62.

sıhhat derecesine ve konularına bakılmaksızın onların adı altında bir araya getirilmiş “âla’r-ricâl” tasnif sistemiyle tasnif edilen kitaplardır.²⁰

Bir başka ifadeyle *Müsned*; bir muhaddis, fakih veya âlimin senedinde yer alan hadislerin o kişiye nispetle alfabetik tertibe göre sıralanan eser anlamına da gelmektedir. Bu tanıma örnek olarak Şâfiî’nin ve Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) *Müsned*’i örnek olarak zikredilebilir.²¹

Ayrıca *müsned*, ilk telif edildiğinde içindeki hadislerin senedsiz olduğu eserler anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bir hadis râvisinin rivayet ettiği hadislerin senediyle birlikte onun adı altında toplanmasıyla meydana getirilen eserlere de *Müsned* adı verilir. Hadisleri senedleriyle birlikte ihtiva eden kitaplara da *Müsned* adı verilmiştir. Bu şekilde tertip edilmiş *Müsned*’ler hicrî üçüncü asırdan sonra telif edilmiştir.²²

Şâfiî’nin eseri yukarıdaki tanımlardan son iki tanıma daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Şâfiî’nin eserini incelediğimizde eserde muttasıl olmayan rivayetlerin olduğu ve eserin âla’r-ricâl tasnif yöntemi üzere yazılmadığı görülmektedir.²³

Eseri tahkik eden değerli hocamız Ebubekir Vâil Muhammed Bekr Zehrân’ın da belirtmiş olduğu gibi Râfiî’nin şerh etmiş olduğu *Müsned* adlı eser bizzat imam Şâfiî tarafından telif edilmemiştir. Nitekim Ebû’l Abbas el-Esam (ö. 346/957), bu eseri Rebî’ b. Süleyman’dan nakillerle derlemiştir.²⁴ Şâfiî’nin *Müsned*’ini ilim talebeleri ve âlimler büyük bir itina ile rivayet edip ders halkalarında okuyup okutmuşlardır. Ebû’l-Abbâs el-Esam ve İmam Râfiî’nin Haricinde başka âlimler de *Müsned*’in tertibini ve şerhini yapmışlardır.

²⁰ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 87.

²¹ Ramazan Tüfekçioğlu, *Hadis Edebiyatında Müsnedler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 17.

²² Yardım, *Hadis II*, 68.

²³ İbrahim Hatiboğlu “Müsned”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara TDV Yayınları, 1989), 32/99-101.

²⁴ Muhammed Ruhullah Solmaz, *İlk Dönem Şâfiî Mezhebinin Oluşum Sürecinde Rebî’ b. Süleyman el-Murâdî’nin Yeri ve Önemi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 56.

Bunlar Emir Sancar b. Abdillâh el-Câvilî (ö. 754/1345), fıkıh bablarına göre ve rivayetlerin isnadını zikretmeden Ebû's-Saâdat İbnu'l-Esîr (ö. 606/1210), İmam Sindî (ö. 1962/1381) ve “*Bedaiu'l-Minen*” adıyla Ahmet b. Abdurrahman es-Saâtî (ö. 1958/1377) tertip etmişlerdir. Bu eserlerden Emir Sancar'ın eseri Doktor Mahir Fahl tahkikiyle kalın bir cilt halinde, Sindî'nin eseri ise tek cilt halinde basılmıştır.²⁵

1.1.5.1 *Müsned*'in râvisi Rebî' b. Süleyman el-Murâdî

Rebî' b. Süleyman b. Abdülcebbar b. Kâmil el-Mısri el-Murâdî aslen Mısırlı olmakla birlikte Yemenli Murâd kabilesine velâ yoluyla bağlı olduğu için Murâdî nisbesiyle anılır. Rebî' b. Süleyman'ın h. 173 veya 174'te doğduğu rivayet edilir.

İmam Şâfiî'nin Rebî' b. Süleyman adlı iki talebesi bulunmaktadır. Şâfiî mezhebinde tek başına anılınca kastedilen kişi bu zattır. Diğer Rebî' ise el-Cîzî (ö.256/870) nisbesiyle anılmaktadır.²⁶ Rebî' Râfiî'nin, “İbn Vehb (ö. 197/813), Şuayb b. Leys (ö. 199/815) ve Eyyüb b. Süveyd er-Remli (ö. 202/818) gibi âlimlerden hadis ve fıkıh olmak üzere çeşitli ilimler öğrendiğini” nakletmektedir. Fustat Cami'nde müezzinlik yapmıştır.²⁷

Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Nesâî (ö. 303/915), İbn Mâce (ö. 273/887) vasıtasız olarak, Tirmizî (ö. 279/892) ise başka bir ravi vasıtasıyla ondan rivayette bulunmuştur. Rebî', başta *Müsned* olmak üzere genel olarak İmam Şâfiî'nin eserlerinin Ravisi konumundadır. İnsanlar bütün İslam beldelerinden İmam Şâfiî'nin kitaplarını almak için kendisine akın ederlerdi.²⁸

Rebî' b. Süleyman, Şâfiî'nin hayatına dair birçok rivayetin kaynağı olmuştur. Özellikle “*Menâkıbü'sh-Şâfiî*” literatüründe çokça rivayette bulunmuştur. Rebî' b. Süleyman ilim tahsili için seyahatlerde bulunmamıştır. Şâfiî'nin Rebî' b. Süleyman'ı Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) kitabını götürmesi için Bağdat'a yollaması ile ilgili bir malumat olsa da sahih değildir. Hadis öğrenimiyle ilgili kendisi: “Mısır'da İbn

²⁵ Ebû'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim er-Râfiî el-Kazvîni, thk. Ebubekir Vâil Muhammed Bekr Zehrân, *Şerhu Müsnedi'sh-Şâfiî* (Katar: İdâratu'sh-Suûni'l-İslâmi, 2007), 1/35.

²⁶ Muhammed Hasan Heyto, *el-İctihâd ve Tabakâtü Müctehidi eş-Şâfiî'yye* (Beyrut: Müessesetü Risâle, 1988), 97.

²⁷ Bilal Aybakan, “Rebî' b. Süleyman el-Murâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 24/496-497.

²⁸ Ebû'l-Fadl Ahmet b. Ali b. Muhammed Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib fî ricâli'l-hadîs* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2008), 3/245.

Vehb'den sonra hadis rivayet eden herkesten hadis duydum.”²⁹ demektedir. İmam Şâfiî, ona ilim öğretmek için büyük bir çaba göstermiştir, bu çabasıyla ilgili Şâfiî: “Eğer ilim yemek olsaydı sana o yemeği yedirirdim.”³⁰ demektedir. Onun keskin ve güçlü hafızası nedeni ile İmam Şâfiî onun hakkında” Sen benim kitaplarımın ravisi olacaksın.” dediği rivayet edilir.³¹

1.1.5.2. *Müsned*'i derleyen ebû'l-Abbas el-esam

İmam Şâfiî'nin *Müsned*'ini bir araya getiren Ebû'l-Abbas Muhammed b. Ya'kub b. Yusuf el-Esam en-Nîsâbü'rî h. 247'de Nişabur'da doğdu. Otuz yaşlarından itibaren işitme duyusu zayıfladığı için el-Esam lakabıyla anılmaya başlanmıştır.³² Tarihte el-Esam diye meşhur olmuş iki âlim bulunmaktadır. el-Esam lakabıyla meşhur olmuş iki âlimden biri sûfi olarak meşhur olmuş Ebû Abdurrahman Hâtim b. Unvân el-Esam, diğeri *Müsned*'i derleyen muhaddis âlim Ebû'l-Abbas el-Esam'dır.³³

Başta Rebî' b. Süleyman el-Murâdî olmak üzere birçok âlimden ilim öğrenmiştir. el-Esam bereketli geçen uzun bir hayat sürecinde yetmiş altı yıl hadis rivayetinde bulundu. Ebû'l-Abbas münavele yoluyla Müzenî'nin (ö. 264/878) eserini İmam Müzenî'den rivayet etmiştir. Beyhakî (ö. 458/1066) bir rivayetinde Ebû'l-Abbas el-Esam hakkında; el-Esam ikindi namazı için ezan okumaya başlayacağı bir gün herkesin içinde “Rebî' bize bildirdi, Şâfiî bize bildirdi” diye yüksek sesle haykırdı. Bunun üzerine önce kendisi sonra çevredeki herkes gülmeye başladı.³⁴ Hadislerini ihtiva eden bazı cüzler Dârü'l-Kütübü'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır. el-Esam hicrî 346 yılında Nîşâbur'da vefat etmiştir.³⁵

²⁹ Ebubekir Vail Muhammed Bekr Zehran, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/26.

³⁰ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/27.

³¹ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/27.

³² Ebû Abdillâh Şemsuddîn b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muâllimî (Beyrut: Dârul Kütübî'l-İlmiyye, 1954), 3/860.

³³ Abdülkerim b. Muhammed es-Sem'anî, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Yemânî (Haydarâbâd: Dârü'l-Meârifî Osmâniyye, 2016), 1/294.

³⁴ Ebû'l Kâsım b. Asâkir Ali b. Hasen b. Hibetillâh b. Abdullah b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Târîhu Medîneti Dımaşk* (Dımaşk: Dârü'l-Fikir, 2015.), 56/289-292.

³⁵ M. Yaşar Kandemir, “Ebû'l Abbas el-Esam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 11/355.

1.2. İmam Râfî (ö. 623/1226) ve *Şerhu'l-Müsned* Adlı Eseri

1.2.1. Abdülkerim b. Muhammed ibn Fadl ibn Hasan el-Kazvînî

Şâfiî mezhebinin değerli fakihlerinden olup içtihat seviyesine ulaşmış büyük bir âlimdir. Râfî Şâfiî mezhebindeki görüş ve rivayetleri incelemiş, mezhep içi görüşleri tahrir ederek veciz bir şekilde ortaya koymuştur. İçinde bulunduğu asrın eşsiz âlimlerinden, zühd ve vera sahibi, usul ve furu âlimi, Kur'an'ı tefsir etmede mâhir bir şahsiyettir. Kendisinin Kazvîn Camii'nde hadis ve tefsir meclisleri bulunmaktaydı.³⁶

İmam Nevevi'yle (ö. 676/1277) birlikte Şeyhayn diye anılmaktadır. Tam ismi Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim ibnu'l Fadl ibnu'l Hasan el-Kazvînî'dir. Ebû'l-Kasım künyesiyle meşhur olmuştur. Râfî 555/1160 yılında İran'ın Kazvîn şehrinde doğmuştur. Kazvîn şehrine nispetle Kazvînî nisbesiyle bilinir.³⁷ Râfî nisbesini ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) azatlısı Ebû Râfî'den (ö. 40/660) veya Râfî b. Hadice (ö. 73/692) nispetle aldığı ifade edilir.

Yazdıkları eserlerle Râfî ve Nevevî (ö. 676/1277) sonraki dönemlerde müfta bih³⁸ görüşü temsil etmişlerdir. İkisinin ittifak ettiği husus mezhep olarak kesinlik kazanmış, ihtilafa düştükleri yerlerde ise Nevevî'nin görüşü kabul görmüştür. Râfî'nin, Rafî' b. Hadic'e nispeti kendi el yazısıyla yazdığı "*et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*" adlı eserinde gördüğümüz kadarıyla daha doğru gözükmetedir.³⁹

Râfî, fakih olarak meşhur olmakla birlikte araştırmakta olduğumuz *Şerhu'l-Müsned* adlı eserde Râfî'nin rivayetleri incelemedeki mahareti onun hadis ilmine ve rivayetlere olan muvaffakiyetini ortaya koymaktadır. Râfî, itikat olarak Eş'ari mezhebine mensuptur. İmam Râfî zilkade hicrî 623/1226 yılında vefat etmiştir. Birçok âlimin dizinin dibine oturup yıllarca yaptığı ilmî seyahatlerin neticesinde geride büyük bir ilmi birikim ve mahir talebe bırakmıştır.⁴⁰

³⁶ Ebû Zekerriyya Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğat* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 2/264.

³⁷ İsmail paşa el-Bağdâdî, *Hudiyetu'l Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn Âsâru'l-Musannifîn* (İstanbul: Müessesetü Târîhi'l-Arabî, 1951), 1/609.

³⁸ Müfta bih görüş: Görüşler arasında fetvaya konu alan, amel edilmek için tercih olunan görüşe denir.

³⁹ Abdülkerim b. Muhammed ibn Fadl ibn Hasan er-Râfî el-Kazvînî, *el-Emâlî's-Şâriheti Limüfredâti'l-Fâtiha* (Kahire: el-Fârûku'l-Hadsîyye li't-Tebââti ve'n-Neşr, 2011), 10.

⁴⁰ Bilal Aybakan, "Râfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 34/394-396.

1.2.2. Hocaları

Bu bölümde Râfî'nin bazı meşhur hocalarına kısaca değineceğiz.

Ebû'l Fadl Muhammed b. Abdülkerim ibnu'l-Fadl b. Hasan İbnu'l-Hüseyn er-Râfî: (ö. 580/1184)

İmam Râfî'nin ilim yolculuğundaki ilk hocası babası Ebû'l-Fadl Muhammed b. Abdülkerim ibnu'l-Fadl b. Hasan İbnu'l-Hüseyn er-Râfî'dir. Râfî tefsir, hadis ve fıkıh alanındaki ilk eğitimini babasından almıştır. Zira Zehebî (ö. 748/1348) ve İbnu'l-Mülakkin; (ö. 804/1401) Râfî'nin “babamın ilim meclislerine katılır, kendisinden ilim öğrenirdim.” dediğini nakleder.⁴¹

Râfî babasından ilim öğrenmeye sekiz yaşındayken başlamıştır. Bunu da otuz yaşındayken katıldığı bir mecliste bizzat kendisi söylemiştir.⁴² Râfî'nin anlatmış olduğu bu husus onun da babası gibi ilmi manada kökleşmiş bir aileden geldiğini göstermektedir. Zira Râfî'nin annesi, babası, kardeşi, oğlu, dayısı ve dedesi ilim ehliendir.⁴³ Râfî'nin babası h. 580 yılının ramazan ayında vefat etmiştir.⁴⁴

Ebû Süleyman ez-Zübeyrî (564/1169)

Râfî'nin diğer bir hocası Ahmet b. Hasneveyh b. Hâcî b. Hasneveyh b. Kasım b. Abdurrahman b. Sehl b. Seriy b. Süleyman b. Abbâd Abdülmelik b. Yahya b. Abbâd b. Abdüllah b. Zübeyr b. Avvâm ez-Zübeyrî'dir. Naklettiğimiz adı ve nesebi kendi el yazısıyla yazmış olduğu yazılarda bu şekilde geçmektedir.

Fakih ve edip bir kişiliğe sahip olup her türlü ilmî sahada mahir bir âlimdir. Babasından ve İsmail el-Mahledî gibi dönemin meşhur âlimlerinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Ebû Mansur el-Mikvemî (ö.?) ve dedesi hafız el-Vâkidî (ö.?) gibi âlimlerden de icâzet almıştır. İmam ez-Zübeyrî h. 564 yılında vefat etmiştir.⁴⁵

⁴¹ İbrahim Sizgen, *Şâfiî Fukahâsından Râfî el-Kazvîni'nin Hayatı ve Mezhepteki Konumu* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 31-32.

⁴² Râfî, *el-Emâlî's-Şâriheti Limüfredêti'l Fâtiha*, 10.

⁴³ Râfî, *el-Emâlî's-Şâriheti Limüfredêti'l Fâtiha*, 10.

⁴⁴ Ebû's-Sıdk Takiyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî *Tabakatü's-Şâfiyye*, Thk. Hafız Abdü'l Alîm Han (Beyrut: Daru'n-Neşr, 1407), 2/16.

⁴⁵ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/40.

Ebû'l-Feth İbnu'l-Battî (ö. 566/1170)

Râfî'nin bir diğer hocası ise Ebû'l Feth Muhammed b. Abdûlbaki b. Ahmed b. Süleyman b. Battî el-Bağdâdî'dir. Bağdat ehlinde olup el-Battî nisbesi ona dedelerinden birinin ördek satıcılığı yapmasından dolayı aldığı söylenir.⁴⁶ İbnu'l-Battî h. 477 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir.

El-Battî Bağdat'ta Ebû'l Fadl Ahmet b. Hasan b. Hayrûn el-Mukrî (ö. 488/1095), Ebû Abdûllah Mâlik b. Ahmet b. Ali el-Bâniyâsî (ö. 485/1092), Ebû Abdûllah el-Hüseyin b. Ahmet b. Talha en-Niâlî (ö. 493/1099) ve Ebû'l Fadl Hamd b. Ahmet b. Hasan el-Haddâd el-İsbâhânî (ö. 486/1093) gibi âlimlerden hadis rivayetinde bulunmuştur. İbnu'l-Battî h. 566 yılında vefat etmiştir.⁴⁷

Ebû'l-Alâ el Hemedânî (ö. 569/1173)

Ebû'l-Âlâ' Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr el-Hemedânî 14 Zilhicce hicrî 488 yılında Hemedan'da doğdu. Attâr lakabının niçin verildiği tam olarak bilinmese de babasının ticaretle uğraşması nedeniyle verildiği söylenir. Kur'ân'ı yedi yaşında ezberledikten sonra Abdurrahman b. Hamd ed-Dûnî (ö.501/1107) olmak üzere Hemedan'daki âlimlerden hadis öğrenmeye başladı.

İlim tahsil etmek için Bağdat, İsfahan, Nîşâbur ve Vâsıt gibi ilim merkezlerine çeşitli seyahatler yaptı. Ebû Ali el-Haddâd (ö. 515/1122), Ebû Abdûllah el-Bâri (ö. 524/1129), Ebû Bekir el-Mizrafi (ö. 527/1133), Ebû'l-İz el-Kalânîsî (ö. 521/1127) gibi birçok âlimden kıraat ilmini öğrendi.⁴⁸

Ahmed b. İsmail el-Kazvîni (ö. 589/1193)

Tam adı Ahmed b. İsmail b. Yusuf b. Muhammed b. Abbas et-Tâlikânî el-Kazvîni'dir. İnsanlara ve ihtiyaç sahiplerine çokça hayırda bulunduğu için Ebû'l Hayr

⁴⁶ Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî et-Türkmânî ed-Dımaşkî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ* (Beyrut: Darü'l-Kütüb'l-İlmiyye, 2010), 20/481.

⁴⁷ Zehbî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 20/481

⁴⁸ Ebû'l-Alâ' Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr el-Hemedânî, *et-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd*, thk. Cemaludîn Muhamed Şeref/Mecdî Fethî es-Seyyid (Kahire: Daru's-Sahabe li't-Türâs, 2005), 6.

lakabıyla anılır. Şer'î ilimlere vakıf bir kişiliğe sahip olup birçok malumatı ezberlemiştir. Öğrendiği malumatları derleyip toplamış ve birçok eser telif etmiştir. Zikir ehlinden olup sürekli Kur'an'ı tilavet ederdi. Bağdat'ta Nizamiye Medreselerinde bir süreliğine hocalık yaptıktan sonra vatanına dönmüştür.⁴⁹

Ebû'l Kerem el-Hemedânî (ö. 590/1194)

Ali b. Abdülkerim b. Ebi'l-Âlâ el-Abbas el-Hemedânî el-Âtâî Hemedan muhaddislerindendir. Ebû Gâlib Ahmet b. Muhammed el-Âdl (ö. 581-590/1189-1194)'den hadis rivayet etmiştir.⁵⁰

1.2.3. Talebeleri

Râfî'nin birçok talebesi vardır. Lakin çalışmamızda hepsine değinmeyip tanınmış öğrencilerinden bazılarına değineceğiz.

el-Mühlebi (ö. 637/1240)

Şemsuddin Ahmed b. Halil b. Saâde b. Cafer b. İsa el-Mühlebi eş-Şâfiî, Ebû'l Abbas künyesiyle tanınan Selçuklu döneminde yaşamış meşhur âlimlerdendir. Şam'da Kâdîlkudât makamında görev almış dönemin büyük âlimlerindendir. Mühlebi 583 yılının Şevval ayında dünyaya gelmiştir.

Horasan diyarına ilim yolculuğuna çıkıp Kutbu'l Mısri'nin yanında usul ilmi okumuştur. İmam Subkî (ö. 771/1370) *Tabakâtu'l Kübrâ* adlı eserinde onun İmam Râfî'den fıkıh okuduğunu, fıkıh ilmini Râfî'den aldığını ve Cedel ilmini de Alaüddîn et-Tâvus (ö. ?) 'dan öğrendiğini belirtir. Hadis ilmini ise dönemin birçok âlimine intisab ederek öğrenmiştir. el-Mühlebi'nin usul, nahiv, aruz ilmi ve rumuzlarla alakalı birer eseri bulunmaktadır. İmam Zehebî ondan bahsederken onun; “Fakih, imam, münâzır, kalam ilmini iyi bilen, hikmet sahibi, tıp ilmini bilen mütedeyyin bir şahsiyete sahip, sürekli namaz kılan ve oruç tutan biridir.” demektedir.⁵¹

⁴⁹ Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Mısri, *el-Bedru'l Münîr fî Tahrîci'l-Ehâdîsi ve'l Âsâri'l Vâkiâtî fî Şerhi'l Kebîr* (Riyad: Dâru'l-Asime, 2009), 1/341.

⁵⁰ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/43.

⁵¹ el-Akerî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb*, 7/320-321.

el-Münzirî (ö. 656/1258)

Ebû Muhammed Zekiyüddîn Abdülazîm b. Abdûlkavî b. Abdûlkavî b. Abdillâh el-Münzirî, 581 yılının şaban ayında Kahire’de doğdu. Babasıyla birlikte hadis meclislerine başladı. Bir yıl gibi kısa bir süre sonra babası vefat etti. Lakin o hadis meclislerine devam etti. Önceleri Hanbeli mezhebine mensub iken Şâfiî fukahadan fıkıh okumaya başladı ve daha sonra Şâfiî mezhebine geçti. Dönemin ilim merkezlerini gezerek başta hadis ilimleri olmak üzere birçok alanda ilim sahibi olmuştur. Münzirî yaklaşık 600 kadar âlimden eserlerini rivayet etmek üzere icâzet almıştır.

İmam Münzirî hadis ilmindeki otoritesiyle meşhur olmuş cerh tadil imamlarındandır. Hadis alanında çok az kişinin ulaşabileceği bir seviyeye ulaşmıştır. Hadis alanında hadislerin kusurlarını tespit ederek hadislerdeki gizli kusurunu ortaya çıkarmaktadır. Hafız el-Münzirî; dönemin en büyük âlimlerinden olup Zehebî onunla ilgili “Kendi döneminde ondan daha güçlü bir hafız hadis âlimi bulunmamaktadır.” demektedir.⁵²

Münzirî’nin kendisiyle birlikte anılan en önemli eseri *et-Terğîb ve’t-Terhib* adlı eseridir. *et-Terğîb ve’t-Terhib* adlı eser mükerrerleriyle birlikte 5472 hadisi içine alan hacimli bir eserdir. Eser üzerine şerh ve ihtisar türünden çeşitli çalışmalar yapılmıştır.⁵³ Münzirî ilimle doldurduğu 75 yıllık ömrünü 4 Zilkade 656 yılında Kahire’de Kâmilîyye Dârülhadisi’nde tamamladı.⁵⁴

1.2.4. Âlimler Nezdinde Râfiî el-Kazvî

Râfiî ilim ve ameli ihlas ile yoğurup mezcetmiş, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Sünnetini ihya etmiş Şâfiî mezhebinin müctehid âlimlerindendir. Başta *Şerhu’l-Veciz* ve *Şerhu’l-Müsneid* olmak üzere yazdığı eserlerle kendi dönemine damgasını vurmuş ve âlimlerin takdirini kazanmış dönemin önemli şahsiyetlerdendir. İslam âlimleri Râfiî’yle ilgili müspet değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmelerin bir kısmını ele alacağız.

⁵² Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 23/319.

⁵³ Yaşar Kandemir, “Münzirî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 32/35-37.

⁵⁴ Kandemir, “Münzirî”, 32/37.

İbn Salah (ö. 643/1245); “Acem beldelerinde Râfî gibi büyük bir âlimin olmadığını” söylemiş, İmam Nevevî ise “Râfî Salihlerdendir ve onun birçok kerameti vardır.” demiştir.⁵⁵

el-İsferâyînî (ö. 761/1360) kırk hadisin tahricini yapan Râfî ile ilgili onun “Nasiru’s-Sünne, kendi döneminde eşi benzeri olmayan, Şâfî mezhebi müctehidi, tefsir ilminde eşi benzeri olmayan bir âlim, Kazvîn mescidinde hadis ve tefsir meclisleri olan biri” olduğunu söylemiştir.⁵⁶

İmam Zehebî onun “Şâfî mezhebinin büyüklerinden, Arapların ve Acemlerin âlimi, ilmiyle amil bir kişiliğe sahip, mütedeyyin ve tevazu sahibi bir âlim” olduğunu belirtir.⁵⁷ İbnu’s-Subkî (ö. 771/1370) onun “Vera sahibi, zahid, takva sahibi, sürekli murakabe halinde olan, Rabbinden razı ve rabbi de ondan razı olduğu seyru sülük üzere olan bir zattır.” demektedir.⁵⁸

Râfî’nin İslam ümmetine katkıları, çalışmaları, İslam âlimlerinin onunla ilgili övgü dolu görüşleri ve yaptığımız çalışma neticesinde İmam Râfî takdir edilmiş ve hakkında menfî bir değerlendirme yapan olmamıştır.

1.2.5. Meşhur eserleri

1. el-Muharrer fî Fûrû’i’s-Şâfî’yye: Büyük oranda İmam Gazzâlî’nin (ö. 505/1111) *el-Veciz* adlı eserinin ihtisarı mahiyetinde olup, Nevevî’nin *Minhâcü’t-Tâlibîn* adlı eserinin kaynağı sayılır. Bu kitap üzerine birçok şerh ve haşiye yazılmıştır. Bu şerh ve hâşiyelerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz: 1. Nevevî; *Şerhu’l-Muharrer*, 2. Şehâbeddin Ahmed b. Yûsuf es-Sindî el- Haskefî (ö. 1088/1677); *Keşfü’d-Dürrer fî Şerhi’l-Muharrer*, 3. Nûreddin Ali b. Yahya ez-Zeyyâdî (ö. 1024/1615); *Şerhu’l-Muharrer* vb. eserler bu eserle ilgili yapılan başlıca çalışmalardır.

Bu esere yazılan başlıca ihtisarlardan bazıları da: 1. Nevevî; *Minhâcü’t-Tâlibîn* 2. Tâceddin Mahmûd b. Muhammed el-Kirmânî (ö. 807/ 1404); *el-Îcâz Muhtasaru’l*

⁵⁵ Ebû Nasr Tâciüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübki, *Tabakâtu’s-Şâfîyyeti’l-Kübrâ* (Bingazi: Dâru’l-Medâri’l-İslami, 2004), 8/281-284.

⁵⁶ Nevevî, *Tehzibu’l-Esmâ ve’l-Luğat*, 2/264.

⁵⁷ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi’s-Şâfî*, 1/48.

⁵⁸ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi’s-Şâfî*, 1/48.

Muharrer 3. Alâeddin Ali b. Muhammed el-Bâcî el-Mağribî (ö. 714); *Muhtasaru'l Muharrer* gibi başlıca muhtasar eserler yazılmıştır.

2. eş-Şerhu'l-Mahmûd: Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eserini geniş bir şekilde şerh etmeye çalışmış ancak namaz bahsine kadar şerh yapabilmiş ve bitirme imkânı bulamamıştır.

3. Fethu'l-Azîz fî Şerhi'l-Vecîz (eş-Şerhu'l-Kebîr): Gazzâlî'nin talebeleri arasında en çok rağbet gören *el-Vecîz* adlı eserinin zor bir dile sahip olduğunu gören Râfî bu eseri şerh etmiştir.

4. eş-Şerhu's-Sağîr: Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'i üzerine yazılmış diğer bir şerhidir.

5. et-Teznîb: Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eserine yazılmış bir ta'lik niteliğindedir.

6. Şerhu Müsnedü's-Şâfi: Muhammed b. Ya'kûb el-Asam en-Nîsâburî'nin (ö. 346/957) Rebî' tarikiyle derlemiş olduğu Şâfi'nin *Müsned* adlı eserinin şerhidir. Çalışmamızın konusu olan eserdir.

7. el-Emâli's-Şâriha Alâ Müfredâtî'l-Fâtîha: Râfî'nin hocalarından nakille Fâtîha sûresiyle alakalı malumatları derleyip topladığı eserdir.

8. el-Îcâz fî Ahtâri'l-Hicâz: Hac yolculuğu esnasında yoldaki mülâhazalarını not aldığı küçük hacimli bir eserdir.⁵⁹

9. et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn: Râfî'nin, Kazvîn şehri hakkında yazdığı malumatları ihtiva eden, Kazvîn şehrinin âlimlerini ele alan ve şehri tanıtan bir eserdir.⁶⁰

⁵⁹ Aybakan, "Râfî", 36/394-396.

⁶⁰ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, 1/49

1.3. *Şerhu'l-Müsned*'in Üslub ve Tertibi

1.3.1. el-Asl Başlığı Altında Hadislerin Sened ve Metninin Tam Olarak Zikredilmesi

Râfiî, *Müsned*'in şerh edeceği hadisleri, rivayetlerin şerhinden ayrı olarak bir başlık altında zikreder. Hadis şarihleri arasında meşhur olan usul ise rivayetin isnadının ve metninin bir kısmı ele alınıp geri kalanının zikredilmemesidir. Rivayetin zikredilen kısmı şerhe konu alan kısımıdır. Şârih hadisleri şerh etmeye başlayacağı zaman zikredeceği hadislerin Şâfiî'nin *Müsned*'inde olduğunu belirtmek için “el-Asl” diye başlık atar. Sonrasında ise altına şerh edeceği hadislerin sened ve metnini tam olarak getirir. Hadislerin şerhini yaparken de hadislerin hemen altına “el-Şerh” diye başlık atar ve bu başlığın altında hadislerin şerhini zikreder.

Râfiî'nin uygulamış olduğu bu metot okuyucunun şerhi zikredilecek rivayetleri ve şerhini birbirinden ayrı olarak müstakil bir şekilde görmesini sağlaması, hadis ve metin arasındaki bağlantıyı kurabilmesi açısından önem arz etmektedir. Zira okuyucu bahsi geçen hadisin şerhini okurken rivayeti daima göz önünde bulunduracak, hadis ile şerhi arasındaki irtibat kopmadan ve hadisin şerhinde kaybolmaksızın rivayeti zihninde bulunduracaktır.

1.3.2. el-Asl Başlığı Altında Birden Çok Rivayetin Zikredilmesi

Râfiî, ele alacağı hadis ile aynı konuda olan birden çok rivayeti tek bir başlık altında zikreder ve şerhine değineceği hadisleri tek bir başlık altında şerh eder. Râfiî'nin uygulamış olduğu bu metot okuyucuya bir hadis ile alakalı zikrolunan rivayetleri birbirleriyle karşılaştırabilme imkânı sunmaktadır.

Rivayetleri birbiriyle karşılaştırabilme imkânı bize rivayetleri tahlil edebilmeyi kolaylaştırmaktadır. Okuyucu *Şerhu'l-Müsned* adlı eseri eline aldığı zaman rivayetlerdeki farklılıkları kolayca görebilir ve bu farklılıkların fikhî hükümlere etkisini daha kolay bir şekilde mülâhaza edebilir.

Râfiî'nin birden çok rivayeti bir arada zikretmesi hadislerin sıhhatini ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Zira bir hadisin birden çok tarikinın bulunması o hadisi daha güçlü kılmaktadır. Hadis tariklerinin tek bir başlık altında zikredilmesi Şâfiî'nin sika kabul edip adını zikretmediği râvilerin sika oluşlarını destekler niteliktedir.

1.3.3. *Şerhu'l-Müsned*'in Cüzler Halinde Ele Alınması

Râfiî, Şâfiî'nin iki ciltlik *Müsned*'ini eserinde şerh ederken eseri cüzler halinde ele alarak işlemiştir. Bu metot okuyucuya eserin içinde kaybolmadan daha derli ve toplu olarak eseri ele alma imkânı sağlar. Râfiî *Şerhu'l-Müsned* adlı eserinde *Müsned*'in ilk cildini onbeş cüz halinde, ikinci cildini ise yedi cüz olarak toplamda yirmi iki cüzde ele alıp işlemiştir.

İmam Râfiî cüzler halinde ele aldığı eserinin ilk cüzünü işledikten sonra ilk cüzde zikretmiş olduğu hadis ravilerini diğer cüzde bir daha zikretmez, aynı şekilde diğer cüzlerde de önceki cüzlerde değinmiş olduğu raviyi bir daha ele almaz.

Râfiî her cüz'ün başında hadisleri zikretmeden önce o cüzün içinde ele alacağı ravilerin isimlerini cüz'ün başında zikreder. Önceden zikri geçmiş ravi ve rivayetlerin tekrar etmemesi eserin hacmini küçültmesi bakımından okuyucu için fayda vermektedir. Diğer türlü ise Râfiî'nin bu metodu eserde daha önce geçmiş olan ravileri hatırlamak, rivayet ve ravi hakkında bilgi sahibi olabilmek için okuyucunun ravi ve rivayetin geçtiği ilk yere gitmesini gerektirir ki buda okuyucuyu yorar.

1.3.4. Rivayetlerdeki Ziyadenin Zikredilmesi

İmam Râfiî *Müsned*'de tekrarı zikrolunan rivayetleri ilk geçtikleri yerde şerh ettiği için bir daha şerh etme gereği duymaz. Hatta bazı rivayetler birden çok defa *Müsned*'de geçmektedir.⁶¹ *Müsned*'de şerhi geçen rivayette bir ziyade veya farklılık varsa değinir, bu farklılık ve ziyade de farklı bir hüküm varsa şerhte o hükmü zikreder. Râfiî bazen eserde rivayetle alakalı olup rivayetin bir tarafını önceden zikrettiğini belirtmiş.⁶²

Müsned'in 190. hadisi olan; namazdan önce okunan veccehtü duasının zikredildiği hadisi İmam Şâfiî önceden *Müsned*'in 137. hadisi olarak zikretmişti.⁶³ Râfiî bu rivayet tekrar ettiği için bir daha şerhine değinme ihtiyacı hissetmemiş ve İmam Şâfiî'nin önceki rivayette zikretmiş olduğu “*وشككت ان يكون قال احدهما وانا من المسلمين*” ibaresinin 190. hadiste bir daha zikrolunmadığını ve ziyade olarak bir daha

⁶¹ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/412.

⁶² Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/196.

⁶³ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Neysâburî, *el-Câmiû's-Sahîh* (Beyrut: Müessesetü Risâle, 2015), “Salâti'l-Musâfirine ve Kasrihe”, 201.

geçmiş olduğu yerdekinden farklı olarak ilk rivayette meydana gelen şüphenin ortadan kalktığını ifade eder.⁶⁴

Şâfiî, *Müsned*'de birden fazla yerde zikrettiği rivayetlerden rükûdan kalkarken okunacak dua ile ilgili olan 156. rivayet 192. hadis olarak tekrardan zikretmiştir.⁶⁵ Râfiî bu hadisin sened ve metin olarak tekrar etmesinden dolayı yine şerhine değinmemiş, fakat bu rivayetin ilk rivayetten birkaç yönden farklılık arz ettiğini belirtmiştir. Râfiî ilk rivayette zahiren İmam Şâfiî'nin İbn Ebî Fudeyk'ten, ikinci rivayette ise Muhammed b. İsmail'den rivayet ettiği görülüyor. Fakat Râfiî her ikisinin aynı kişi olduğunu Şâfiî'nin onu ilk rivayette meşhur olmuş künyesiyle, ikinci rivayette ise adıyla zikrettiğini belirtir. Yine bu rivayette Şâfiî, sahabe râvisi olarak Abdûllah b. Utbe'den rivayet ettiğini zikrederken, Avn b. Abdûllah b. Utbe ilk rivayetten farklı olarak künyesiyle birlikte zikrolunmuştur.

Bu rivayetle alakalı olarak Râfiî'nin zikretmiş olduğu bir diğer farklılık ise; Rebî' b. Süleyman'ın ilk rivayeti Şâfiî'den duyduğunu kesin bir ifadeyle belirtmemiştir. Rebî', bu rivayeti Şâfiî'den duyduğuna dair tereddüt ettiğinden Büveytî'den rivayet etmiştir. İkinci rivayette ise Şâfiî'den duyduğuna dair tereddüt ortadan kalkınca tereddütsüz olarak İmam Şâfiî'den rivayet etmiştir.⁶⁶

Müsned'in 157. hadisi Hz. Peygamber'in farz namazlarda rükûdan kalkarken söylemiş olduğu zikirleri konu almaktadır.⁶⁷ Rivayette Hz. Peygamber'in "Rabbena ve leke'l hamd." dediği naklonulur. Hanefiler imam rükûdan kalktığında sadece "Semiallahu limen hamideh." diyeceğini söyler. Râfiî bu sözün aksine hadisin şerhinde imam rükûdan kalkar iken "Semiallahu limen hamideh." ve "Rabbena ve leke'l hamd." zikrini beraber yapar rivayetini Müslim de⁶⁸ yer alan rivayeti desteklemek için zikreder. Râfiî'nin zikrettiği bu ziyade Şâfiî mezhebinin kabul görmüş görüşüdür.⁶⁹

⁶⁴ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/395.

⁶⁵ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiû's-Sahîh* (Beyrut: Müessesetü Risâle, 2013), "Salat", 80.

⁶⁶ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/396.

⁶⁷ Buhârî, "Ezan", 51.

⁶⁸ Müslim "Salat", 193.

⁶⁹ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/342.

1.3.5. Bazı Rivayetlerin Şerhinin İlerde Zikredilmesi

Râfîî'nin daha öncesinde şerhi geçmiş olan rivayetlerin şerhine değinmediğini, bir farklılık veya ziyade varsa zikrettiğini belirtmiştik. İmam Râfîî bazen bu usulün aksine bir usul daha kullanarak rivayetin ilk geçtiği yerde şerhine değinmez bu rivayeti ilerde aynı konuyla alakalı olan rivayetlerle birlikte daha kapsamlı bir şekilde ele alıp şerhine değinir. Bu usul ile ilgili örneği Muaz b. Cebel'in namazda Bakara süresini okumasıyla ilgili 208 ve 209. rivayetlerde bu metodu açık bir şekilde görebiliriz. Zira Râfîî bu rivayetlerin şerhine 235. hadiste değinmiştir.⁷⁰

1.3.6. Eserin Tahkiki ve Muhakkikin Eserdeki Ameli

Çalışmamızın konusu olan bu eserin tahkiki Ebu Bekir Vâil Muhammed Bekr Zehrân tarafından yapılmıştır. Muhakkik uzun uğraşlar sonucunda birçok kütüphanede yaptığı araştırmalar neticesinde bulduğu el yazma esere itimat ederek eseri tahkik etmiştir. İrlanda'nın Dublin şehrinin Chester Beaty kütüphanesinde bulunan el yazma eserin tek nüshası Kuveyt Üniversitesi'nde bulunmaktadır. Birbirinden farklı kişiler tarafından yazılmış olan bu nüsha iki cilt halindedir.

Nüshanın ikinci cildi birinci cildine oranla muhakkiki daha fazla uğraştırmıştır. Zira bu nüshanın ikinci cildinde daha fazla sakıt ve takdim-tehir bulunmaktadır. Muhakkik eserde meydana gelen sakıt rivayet ve malumatları tespit edip esere eklemiştir.⁷¹

Muhakkik eserin İmam Râfîî'ye aidiyetini eserin kapak bölümünde yazılı olarak tespit etmiştir. İslam âlimleri arasında eserin Râfîî'ye aidiyeti herkesçe bilinen apaçık bir gerçektir. Zira birçok âlim bu eseri İmam Râfîî'ye nisbet etmiştir. Bu âlimlerden Zehebî *Siyer* adlı eserinde, İbnu's-Sübkî *Tabakâtu's-Şâfiyye* de, İbnü'l-Îmâd *Şezerâtu'z-Zeheb* ve Hacı Halife *Keşfü'z-Zünün* adlı eserde *Şerhu'l-Müsned*'i İmam Râfîî'ye nispet etmiştir. Ayrıca Suyutî *Tenvîru'l-Hevâlik* adlı eserinde *Şerhu'l-*

⁷⁰ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/412.

⁷¹ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/58.

Müsned'den çokça nakilde bulunmuştur. Bu nakillerden biri de kedilerle ilgili olan, kedilerin ev içinde dolaşan ev sakinlerinden olduğu ile ilgili rivayetin şerhidir.⁷²

Muhakkik *Şerhu'l-Müsned*'in rivayetlerini İmam Şâfiî'nin matbu halde olan *Müsned*'deki rivayetleriyle, başta Buhârî ve Müslim olmak üzere Kütüb-i Sitte'deki hadis kitaplarında, İbn Hüzeyme'nin *Sahîhi*'nde, İbn Hibban'da, İbn Cârud ve Hâkim'de yer alan rivayetlerle karşılaştırmasını ve tahririni yapmıştır.⁷³

Muhakkik tarafından eserde zikrolunan ayetlerin Mushaf-ı Şerif'teki yerleri tespit edilip karşılaştırılması yapılmıştır.⁷⁴ Müellifin eserde yapmış olduğu nakilleri, nakil yapılan kaynaklara müracaat ederek nakillerin sıhhatini ve nakledilen malumatların yerlerini tespit etmeye çalışmıştır.

Muhakkik eserdeki rivayetlere rakam vermede *Müsned*'in tertibini örnek almış, *Şerhu'l-Müsned*'in daha kolay okunup ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için rivayetleri bariz bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Muhakkik bu faaliyetlerin yanında eserde zikrolunan ayetlerin, rivayetlerin ve eserlerin fihristini yapmıştır. Ayrıca rivayetlerin konularına göre fihristini yapmış, rivayetlerden çıkarılacak faidelerin bir arada görülebilmesi için bu faidelerin fihristini ve *Müsned*'in hadis ravilerinin fihristini yapmıştır.⁷⁵

Ebu Bekir Vâil Muhammed Bekr Zehrân bu güzide eseri gün yüzüne çıkarabilmek için büyük bir çaba ve gayret içinde olmuştur. Muhakkik'in dediği gibi “Eserde meydana gelen hata ve yanlışlıklar bizden, meydana gelen tevfiğ ve inayet sadece Allah (c.c) aittir.”

⁷² Ebû'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî eş-Şâfiî, *Tenvîru'l Havâlik* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 1/46.

⁷² Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/61.

⁷³ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/61.

⁷⁵ Ebubekir Vail, *Mukaddimetü Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/62.

1.3.7. Şerhu'l-Müsned'in Kaynakları

Râfiî eserinde birçok alandan eserlerden nakilde bulunarak eserini zengin bir eser haline getirmiştir. Eser ağırlıklı olarak İmam Şâfiî ve Şâfiî mezhebi eserlerinden nakille zenginleştirilmiştir.

İmam Şâfiî'nin Eserleri

- *Müsned*
- *el-Ümm*
- *el-Emâlî/el-İmla*
- *İhtilâfu'l-Hadis*
- *er-Risâle*

Diğer Eserler

- Buhârî (ö. 256/870): *el-Câmiû's-Sahîh*
- Müslim (ö. 261/875): *el-Câmiû's-Sâhîh*
- Ebû Dâvûd (ö. 275/889): *es-Sünen*
- Tirmizî: *es-Sünen*
- Nesâî: *es-Sünen*
- İbn Mâce: *es-Sünen*
- Darekutnî (ö. 385/995): *es-Sünen*
- Mâlik b. Enes (ö.179/795): *Muvattâ*
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855): *es-Sünen*
- Abdurrezzâk (ö. 211/826-27): *es-Sünen*
- İshak b. İbrahim el-Hanzelî (ö. 286/899): *el-Müsned*
- Beyhakî: *Sünenü'l-Kübrâ*
- Beğavî (ö. 516/1122): *Şerhu's-Sünne*
- Buhârî: *Târihu'l-Kebîr*
- Tirmizî: *el-İlel*
- İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938): *el-Cerh ve't-Ta'dil*
- Müzenî: *el-Muhtasar*

- Ebû Dâvûd: *el-Merâsîl*
- İbn Hüzeyme (ö. 240/854): *Muhtasaru's-Sahîh*
- Ebû Abdillâh b. Mende (ö. 395/1005): *Ma'rifetu's-Sahabe*
- Ebû Musa el-Medînî (ö. 581/1185): *Ziyâdâtu Ma'rifeti's-Sahabe*
- Halîmî (ö. 403/1012): *el-Minhâc*
- Ebubekir er-Râzî (ö. 313/925): *Muhtâru's-Sihâh*

II. BÖLÜM

İSNAD ANALİZİ

2.1. Hadis Edebiyatında Şerh Geleneği

Sözlükte şerh “Eti kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, açmak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmek” anlamlarında kullanılır.⁷⁶ Hadis terimi olarak şerh, “bir hadisin veya hadis kitaplarında bulunan rivayetlerin kelime ve kavramlarını açıklamak, anlaşılmayan tarafının izah etmek, i‘rabını ve kelime tahlillerini yapmak, hadisten çıkan hüküm ve yorumları belirtmek” anlamlarına gelir.⁷⁷

Hadis rivayetlerinin açıklanıp yorumlanması ilk olarak Hz Peygamber (s.a.s.) tarafından yapılmıştır. Lakin Hz Peygamber ve sahabeler döneminde yapılan açıklamalar genellikle şifahi olarak yapılmıştır. Hadis şerh geleneğinin aşamalarından bir diğeri de hadis râvilerinin rivayetleri açıklamak maksadıyla rivayetlere yaptıkları idrac ve açıklamalar olabilir.⁷⁸

Hadis şerh geleneğinin bir sonraki aşaması olarak hadis kitaplarının fikhî hükümlerinin belirtilmesi ve rivayetlerden istinbat edilen fikhî yorumların zikredilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu aşamaya İmam Mâlik’in *Muvattâ*’ı örnek olarak verilebilir.⁷⁹

Hadis şerh edebiyatının geniş ve sistemli hale gelmesi hicrî IV. asırda el-Kerâbîsî (ö. 378/988) tarafından telif edilen *Şerhu’l-Câmi’i’s-Şahîh li’l-Buhârî* ile

⁷⁶ İbrahim Mustafa/Hamid Abdülkadir Ahmed, *el-Mu‘cemu’l-Vasît* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 477.

⁷⁷ Mehmet Efendioğlu, “Hadis Terimi Olarak Şerh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/559,560.

⁷⁸ Zişan Türcan, *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 18.

⁷⁹ Türcan, *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü*, 24.

Hattâbî'nin Buhârî'nin *Sahîh*î üzerine kaleme aldığı *A'lâmü'l-Hadîsi* ve Ebû Dâvûd'un es-Sünen'ine yazdığı *Me'âlimü's-Sünen* adlı eserlerle olmuştur. Hadis şerh edebiyatının zirveye çıkması ise İbn Hacer el-Askalânî'nin *Fethu'l-Bârî*'si ve Aynî'nin (855/1451) *Umdetü'l-Kârî*'si ile olmuştur.⁸⁰

Her ilmin ortaya çıkışı, gelişmesi ve tekâmüle ermesi bir süreç dâhilinde olmaktadır. Hadis şerh geleneğinin ortaya çıkıp tekâmül etmesi dönemlerin ihtiyacına binaen uzun bir süreç dâhilinde olmuştur. Râfîî'nin *Şerhu'l-Müsned* adlı eseri hadis şerh geleneğinin tekâmül ettiği dönemde telif olunmuş zengin içerikli bir şerhtir.

2.2. Ravi

Râfîî'nin eserde rivayetlerin ravilerini ele alış metodunu tespit edip ortaya koymaya çalışacağız. İsnad analizi denilince ilk olarak “ravi” kavramı akla gelir. Râvi kavramı “رَوَى” “يُرْوَى” fiil siğâsının ismi fâil kalıbından türemiş bir kavramdır. Râvi kavramı “Suyun başına gidip su içmek, nakletmek, iletmek, taşımak” anlamlarına gelir. Çoğul anlamda ise “رَوَات” (ruvât) siğâsında gelir.⁸¹

Terim olarak ravi; hadisi öğrenen ve hadisi senediyle birlikte nakletme metotlarından birini kullanarak nakleden kişiye denir.⁸² Hadisi nakleden kişinin hadis ilimlerini bilmesi veya hadisi anlaması gibi bir şart gözetilmemiştir. Bunun ile ilgili Hz. Peygamber'den gelen bir rivayette “Bizden hadis duyup diğer insanlara nakleden kişinin Allah yüzünü nurlandırın, hadisi duyan hadisi rivayet edenden maksadı daha iyi anlayan biri olabilir.” buyurmaktadırlar.⁸³

Bu rivayetten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) hadis rivayetini teşvik etmiştir ve bu teşvikte rivayeti yapan kişinin rivayeti bilme ve anlama şartı koşmamıştır. Lakin İmam Şâfîî bunun yanında ravinin helali haram, haramı helal yapmayacak derecede rivayet lafızlarına hâkim olması gerektiğini zikreder.⁸⁴ Hadisi rivayet eden râvilerin hadis rivayetinin bir ucunda kendileri öbür ucunda Rasûlullah'ın olması kendileri için büyük bir şereftir. Raviler bu şerefe nail olabilmek için büyük gayret sarf etmişlerdir.

⁸⁰ Efendioğlu, “Hadis Terimi Olarak Şerh”, 559,560.

⁸¹ Ahmet Yücel, *Hadis Usulü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013), 73.

⁸² Abdûllah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011), 251.

⁸³ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eşâs es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamit (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2010) “İlim”, 10.

⁸⁴ Talat Koçyiğit, *Hadis Istılahları* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980), 371.

Râfiî, eserindeki rivayetleri değerlendirirken hadisin senedini ve metnini zikrettikten sonra şerh başlığı altında İmam Şâfiî'nin hocalarından başlamak üzere hadisin râvilerini tanıtır. Râfiî, isnad analizini yaparken raviler hakkındaki bilgileri Buhârî'nin *Târîhu'l-Kebîr*'i ve İbn Mende'nin *Ma'rifetu's-Sahabe* adlı eserlerinden faydalanmaktadır. Ravilerin cerh ve ta'diliyle ilgili malumatları ise İbn Ebî Hâtim ve Hattâbî'nin *el-Cerh ve't-ta'dil* ve Tirmizî'nin *el-İlel* adlı eserlerinden nakletmektedir.

Râfiî bu nadide eserler haricinde İmam Şâfiî'nin *İhtilâfu'l-Hadîs*, *Risâle* ve diğer eserlerinden nakillerde bulunmaktadır. Ravi biyografileriyle ilgili aşağıda birkaç örnek zikredeceğiz.

2.2.1. Râfiî'nin Şerhte Zikretmiş Olduğu Biyografi Örnekleri

İmam Râfiî rivayetlerde zikrolunan ravilerin biyografilerine değinmektedir. Râfiî'nin bu usulünü göstermek için eserde zikretmiş olduğu birkaç biyografiyi çalışmamızda zikredeceğiz.

İmam Mâlik'in (ö. 179/795) biyografisi

Tam adı Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahi el-Medenî'dir. Künyesi Ebû Abdillâh olup el-Medenî nispesiyle tanınır. Râfiî İmam Malik'in tercemesinde doğumu ile ilgili ihtilafın bulunduğunu ve doğumunun 93-94 veya 95 yılları arasında olduğunu zikreder. Râfiî, onu hicret diyarının (Medine'nin) imamı olarak tanıtır. Mekke ve Medine'nin imamı İmam Mâlik ve ashabının çalışmalarıyla Maliki mezhebi buralarda yayılmıştır. Şâfiî, *Muvattâ* adlı eserinden bahsederken eserin Allah'ın kitabından sonra yeryüzündeki en sahîh eser olduğunu belirtmiştir.⁸⁵

Harun Reşîd, İmam Mâlik'in *Muvattâ*'ını ülkesinin her tarafında itibar edilecek bir hadis kaynağı olması için İmam Mâlik'e sunmasına rağmen o kabul etmemiştir. İmam Mâlik, her beldenin, her âlimin kendine has bir hadis kütürü ve birikimi olduğunu dile getirmiştir. Râfiî yine İmam Mâlik'in ilim meclisine oturmadan önce “سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم” duasını okuduğunu belirtir.

⁸⁵ Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımaşkî, *Tezkiretu'l-Huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1/154.

İbn Üyeyne onun hakkında “Onu gördüğümde onun Allah’tan korktuğunu anlardım.” demektedir. Şâfiî’nin en meşhur hocalarından olması hasebiyle Râfiî tercemesine eserde genişçe yer vermiştir.⁸⁶

Safvân b. Selîm (ö. 132/750)

Künyesinin Ebû’l-Hâris veya Ebû Abdillâh olduğu söylenir. Humeyd b. Abdîrrahmân b. Âvf’ın azatlı kölesidir. Atâ b. Yesâr ve Humeyd b. Abdîrrahman’dan hadis işitmiştir. Kendisinden de İmam Mâlik, Süfyân b. Uyeyne ve ed-Derâverdi gibi âlimler hadis rivayet etmiştir. Hicrî 124 yılında vefat ettiği de söylenir. Süfyân b. Uyeyne onun hakkında; “onu gördüğüm zaman onun Allah’tan korktuğunu fark ederdim” demektedir.⁸⁷

Dâvûd b. Husayn (ö. 135/753)

Künyesi Ebû Süleyman, nisbesi el-Kureşî’dir. Tam adı da Ebû Süleymân Dâvud b. Husayn el-Kureşî’dir. Amr b. Osman b. Âffân’nın azatlı kölesidir. İbn Ebî Ahmed’in azatlı kölesi Ebâ Süfyân ve İkrime’den hadis işitmiştir. Ondan da Mâlik b. Enes, Muhammed b. İshâk ve Muhammed b. Câfer b. Ebî Kesîr rivayette bulunmuştur. Hicrî 135 yılında vefat etmiştir.⁸⁸

2.3. Ravi Tespiti

İmam Râfiî şerh ettiği hadisin râvilerine değinirken bu ravilerin doğru olan isimlerini tespit etmektedir. Ravi hakkında ihtilaf edilmiş diğer isimleri de araştırır ve bu isimler arasında tercih yaparak doğru olan ismi zikretmektedir. Örneğin birinci hadisin şerhinde Saîd b. Seleme hakkında bazıları onun Seleme b. Saîd olduğunu, bazıları da onun Abdûllah b. Seleme olduğunu belirtmektedir. Râfiî ise onun zabtını Saîd b. Seleme olarak tespit etmektedir. Yine İmam Şâfiî de bu ravi’nin ismini isnad’da zikrederken Benî Ezrak’tan bir adam diyerek yeterli olmasa da kısmen kendisi de ravinin zabtını açıklamaktadır.⁸⁹

⁸⁶ Rafîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/75-76.

⁸⁷ Rafîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/76.

⁸⁸ Rafîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/85.

⁸⁹ Rafîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/76.

Yine Abduddâroğullar'ından el-Muğîre b. Ebî Burde'nin tercemesine değinirken bazılarının vehme kapılıp hata ettiğini ve onun el-Muğîre b. Ebî Burr olduğunu zikretmiştir. İmam Râfî ise bunun bir vehimden ibaret olduğunu kendisinin ilk olarak naklettiği el-Muğîre b. Ebî Burde'nin doğru olduğunu belirtmiştir.⁹⁰

Müsned'de bulunan bazı rivayetlerde Râfî tespit edemediği ravilere değinir. Râfî bu usule örnek olarak birinci cildin 179. hadisinde Ebû Ali künyesiyle rivayette bulunan ravinin kim olduğunu tespit edemediğini nakleder.⁹¹

2.4. Râvi Cerh-Tâ'dili

Cerh ve tâdil ilminin kökeni Kur'an ve Sünnet'ten delillerle sabit olup Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemine kadar uzanmaktadır. Ravilerin tâ'dil edilmesinde dinen bir sakınca olmadığında ittifak varken cerh edilmesi konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler bunu uygun görmeyip gıybet olarak telakki etmiştir. Hz. Peygamber'den sâdır olan rivayetlerin sıhhatini tespit etmek için kaçınılmaz bir hal alması hasebiyle âlimler buna cevaz vermiştir.

Bununla ilgili İmam Nevevî *Riyazu's-Salihin* adlı eserinde, Gazzâlî ise *İhyâü Ulumuddîn* adlı eserinde şer'î nedenlerden dolayı dinin maslahatı için altı şeyde gıybet olmadığını zikreder. İslam âlimlerinin zikrettiği bu altı şeyden biri de birini tarif etmek için onun vasıflarını anlatmak olduğudur.⁹² Âlimler ravilerin cerh edilmesinin cevazının mutlak olmayıp ihtiyaç kadarı ve lazım olan yerlerde yapılacağını belirtmişlerdir.⁹³

2.4.1. Eserde Kullanılan Cerh Lafızları

• **Daifu'l-Hadîs:** İbn Ebî Hâtim er-Râzî ve mütekaddimun âlimleri cerh lafızlarını dört mertebeye ayırmaktadır. Râzî "hadisi zayıftır" cerh lafzını üçüncü mertebe cerh lafzı olarak zikreder. Müteaahhirûn dönemi âlimleriyse bu cerh lafzını ikinci mertebe cerh lafzı olduğunu belirtir.⁹⁴ Bu ravilerin hadisleri alınmamakta lakin itibar niyetiyle

⁹⁰ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, 1/77.

⁹¹ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, 1/379.

⁹² Ebû'l Hasenât Muhammed Abdullhay el-Leknevî, *er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde (Beyrut: Dâru'l-Beşêiri'l-İslamiyye 1983), 52-53.

⁹³ Leknevî, *er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, 184.

⁹⁴ Emin Âşıkkutlu, *Hadiste Rical Tenkidi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997), 179-80.

rivayetleri yazılmaktadır. Râfiî şerhte Ebû'l-Cenûb el-Esedî hakkında Darekutnî'nin onu tad'if ettiğini ve onun daîful-hadîs olduğunu belirtmiştir.⁹⁵

• **Metrûku'l-Hadîs:** Sözlükte “bırakılmış, terkedilmiş” anlamına gelen metrûk kelimesi, terim olarak; kendisinden bir kişinin rivayette bulunduğu, yalancı veya yalancılıkla itham olunmuş, fâsık, rivayetlerde çokça hata yapan, çokça gaflete düşen ravilerin rivayetlerine denir.⁹⁶ Bu tür kişilerin rivayetleri alınmamakta ve itibar amacıyla rivayetler yazılmamaktadır. Râzî'nin cerh mertebeleri sıralamasında bu terim dördüncü mertebeye yer almaktadır.⁹⁷

Râfiî şerhte rivayette bulunan ravi biyografisine değinirken İshak b. Abdûllah'ın metrûku'l-hadis olarak nitelendirildiğini belirtir.⁹⁸ Râfiî'nin eserde metruk olduğunu söylediği bir diğer ravi ise Hüseyin b. Abdillâh b. Ubeydullah b. Abbas el-Haşimî'dir. Ali b. Medinî onun metruk olduğunu nakleder.⁹⁹

• **Mechûlu'l-Hâl:** Mechul ravi; ıstılah olarak zâtı ve özellikleri bilinmeyen ravi demektir. Mechul; meçhûlu'l-hâl ve meçhûlu'l-ayn olmak üzere iki kısma ayrılır. Meçhûlu'l-hâl; kendisinden iki veya daha fazla ravi ondan ismen rivayet etmekle beraber kendisi hakkında cerh veya ta'dil ifade edecek herhangi bir açıklama yapılmayan raviye denir. Bu tür raviye mestur adı da verilir.¹⁰⁰ Meçhûlu'l ayn olarak ise zikredilen ravi ise hem hâl hem de zat olarak kim olunduğu bilinmeyen ravi'dir. Râfiî eserde Hattabî'nin Ümmü Veleddi Abdurrahman b. Âvf hakkında onun adalette meçhûlu'l-hâl olduğunu nakleder.¹⁰¹

⁹⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/184.

⁹⁶ Abdûllah Sirâcuddîn, *Şerhu Manzumetu'l-Beykuniyye fî Mustalahi'l-Hadis* (Halep: Mektebetü Dâru'l-Felah, 2009), 174.

⁹⁷ Nureddin İtir, *Menhecu'n-Nakd fî Ulumi'l-Hadis* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1997), 107.

⁹⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/65.

⁹⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/400.

¹⁰⁰ Âşıkkutlu, *Hadiste Rical Tenkidi*, 128.

¹⁰¹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/411.

• **Bid‘at Ehli Olmak:** Bid‘at Kelime olarak “önceden yok iken sonradan ortaya çıkan şey” demektir. İslam dini açısından dinin muhtevasına uymayan, dinde olmayan dini hüküm, akide ve ibadetler ortaya koymaya denir.¹⁰²

Hadis uleması ehl-i Sünnet akidesi dışında kalan bid‘at akidelere müntesip olmayı cerh nedeni olarak telakki etmişlerdir. Bid‘at sahibi, bozuk bir akidesi olan ravi kendi akidesi ve kendi görüşlerine uygun taraf belirterek hareket etmesinden dolayı cerh edilmiştir. Bid‘at ehli raviler kendi inanç ve görüşleri çerçevesinde hadis uydurdukları için genel olarak hadis rivayetinde makbul sayılmamıştır. Lakin bid‘at ehli olmakla birlikte insafı elden bırakmayan, rivayete bir halel getirmeyen raviler saduk olarak nitelendirilip rivayetleri genel itibariyle kabul görmüştür.¹⁰³

Râfizîlerin rivayetinin kabulü ile ilgili Bâkillânî, İmam Mâlik ve ashabı gibi bir kısım âlim mutlak anlamda Râfizîleri diğer bidat fırkalar kategorisinde değerlendirirken geri kalan âlimler Râfizîleri bu kuralın dışında tutmuşlardır ve hiçbir şekilde rivayetlerini kabul etmemişlerdir. Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve bir gurup âlim ise küfür gerektiren bir durumları olmadıkça rivayetlerinin makbul olacağı kanaâtindeler.¹⁰⁴

Cerh Ta‘dil imamlarının bid‘at fırkalardan saydığı ve cerh sebebi olarak kabul ettiği diğer bidat fırka ise Mürcie fırkasıdır. Mürcie’ye müntesip olmak cerh sebebi sayılmıştır. Cerh Ta‘dil kitaplarında zem edilen ircâ faaliyeti Ebû Hanîfe ve ashabının ahirette Allah tarafından bağışlanma umdukları Mürciî’lik olmayıp Ehl-i Sünnete aykırı, dalalet içinde olan ircâ faaliyetidir.¹⁰⁵ Râfiî eserdeki ravilerden Saîd b. Sâlim’in Mürciî olmakla itham edildiğini nakleder.¹⁰⁶

Hadis uleması tarafından bidat ehli sayılan bir diğer fırka ise Şiâ’dır. Çünkü Şiâ ehl-i Sünnet akidesine nazaran diğer bid‘at fırkalarından daha şedid ve düşmanca tutum içinde olan bir fırkadır. Çünkü onların inanç ve görüşlerinde Ehl-i Sünnete kaynaklık eden hadis rivayetlerinin kaynağında yer alan sahabenin önde gelenlerini

¹⁰² Yücel, *Hadis Istılahları*, 105.

¹⁰³ Ahmet Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri* (İstanbul: İfav Yayınları, 1998), 159-60.

¹⁰⁴ Ebû'l-Fazl Şihabuddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân* thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde (Beyrut: Mektebetü Matbuâtü'l-İslamî, 2002), 10.

¹⁰⁵ Leknevî, *er-Ref‘ ve't-Tekmil fi'l-Cerhi ve't-Ta‘dil*, 352.

¹⁰⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/86.

kabul etmemek yer almaktadır. Daha da ileri giden bazı Şia müntesibi kişiler ise onlara hakaret ve sûi zan da bulunmaktadır.¹⁰⁷

Kader inancı Ehl-i Sünnetin temel inanç ilkelerinden biridir. Kaderi inkâr eden Kaderiyye fırkası bid‘at fırkalardan kabul edilir. Hadis âlimleri bu fırkaya müntesip olan ravilerin rivayetlerini genel olarak kabul etmemektedir. Lakin Râfîî eserinde bu fırkaya müntesip ravilerden biri olmakla itham edilmiş olan Abdûllah b. Ebî Lebîd el-Medenî rivayetinin sahih olduğunu ve onun Medine âbidlerinden olduğunu nakletmiştir.¹⁰⁸

• **Hadisun Munker-Munkuru’l-Hadis:** Usul ilminde munker mahfûz rivayetin mukabili olan rivayet anlamına gelir. Mahfûz rivayeti yapan raviler sika olup onlara muhalif rivayette bulunan ravilerin rivayetleri de munker rivayet olmaktadır.¹⁰⁹ Bazen ravi sika olmakla birlikte kendisinden daha sika olan raviye muhalefeti sonucu rivayeti munker olabilmektedir. Mahfûzun mukabili olan munker rivayetleri yapan raviye munkiru’l-hadis denilmektedir.¹¹⁰ Genel anlamda ise hadisi kabul edilmeyen, rıza gösterilmeyen kimse manasına gelir¹¹¹ Râfîî, Buhârî’den nakille İbn Ebî Habîbe’nin munkiru’l-hadis olduğunu belirtmiştir.¹¹²

• **Leyse bi’l-Kaviyyi fî’l-Hadis:** Kuvvetli değildir manasında kullanılan bir tabirdir. Bu şekilde vasıflanan bir ravinin rivayeti itibar için yazılmaktadır.¹¹³ Cerh mertebelerinin en hafifi olmakla birlikte ravinin hadis rivayetinde zayıf olduğunu, sika ravilerden olmadığını belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Râfîî bu kavramı eserinde yer alan ravilerden olan İbn Ebî Habîbe’nin Darekutnî’den nakille hadis rivayetinde zayıf olduğunu belirtmek için kullanmıştır.¹¹⁴

2.4.2. Eserde Kullanılan Tâdil Lafızları

• **Sika:** Hadis rivayet eden ravinin hadis rivayet etmeye ehil olduğunu gösteren ve ehil olma şartlarını taşıyan raviler için kullanılan bir kavramdır. Adalet ve zabt sahibi bir

¹⁰⁷ Leknevî, *er-Ref’ ve’t-tekmil fî’l-cerh ve’t-ta’dil*, 376.

¹⁰⁸ Râfîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/263.

¹⁰⁹ Yücel, *Hadis Usulü*, 185.

¹¹⁰ İtr, *Menhecû’n-Nakd fî Ulumi’l-Hadîs*, 114.

¹¹¹ Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 291.

¹¹² Râfîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/86.

¹¹³ Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 204.

¹¹⁴ Râfîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/86.

ravinin rivayetlerinin isnadında kopukluk olmaksızın muttasıl olarak, rivayete zarar verecek bir illetten beri ve şaz olmadan rivayet etmesi sonucu ravi sika olarak tanımlanır. Genel olarak bir ravinin bu vasıflara haiz olduğunu belirtmek için ilel imamlarından nakille tâ'dil lafızlarından kabul edilen sika, hucce, mutkin, sebt gibi lafızlarla belirtilir.¹¹⁵

Râfiî eserinde; Şâfiî'nin İbrahim b. Muhammed için "Kâne sikatun fî'l-hadis" dediğini nakleder.¹¹⁶ Râfiî, Buhârî'nin *Târihu'l-Kebir* adlı eserinden nakilde bulunarak Âmr b. Şuayb için tevsîk ifade eden "يحتجون بحديث عمرو بن شعيب عن أبيه" ibaresini kullanmaktadır.¹¹⁷

• **Hâfız-Ahfaz:** Hafız lafzı, ravi'de bulunan adalet vasıflarından zabt sıfatıyla alakalı ta'dil anlamında kullanılan bir lafızdır. Ahfaz lafzı ise zabt sıfatına sahip iki ravi'nin mukayese edilmesi sonucu zabt açısından birinin diğerinden daha kuvvetli olduğunu göstermek için kullanılan kavramdır. Râfiî, Şâfiî'nin 1397. hadisin isnadında yer alan Ubeydullah'ın, kardeşi Abdûllah'tan zabt açısından daha kuvvetli olduğunu belirtir ve Râfiî bunu rivayeti tercih sebebi olarak zikreder.¹¹⁸

• **Mâ Erâ Bihî Be'sen:** Mâ erâ bihî be'sen, leyse bihî be's gibi kavramların sözlük anlamı onda bir beis, problem görmüyorum anlamında kullanılmaktadır. Genel olarak ta'dil etmek ve güvenilir ravileri beyan etmek için kullanılmaktadır.¹¹⁹ Cerh ta'dil ilminde ise Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) dışındaki cerh ta'dil imamlarının râviyi ta'dil etmek için kullandıkları bu tanım, ravinin sika raviden bir rütbe altta olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.¹²⁰

İbn Maîn ravinin sika olduğunu belirtmek için bu ibareyi kullanır. Yani İbn Maîn'e göre bu tanım sika anlamına gelir.¹²¹ Râfiî, bu usule örnek olarak Ahmed b. Hanbel'in Muâz b. Musa için "mâ erâ bihî be'sen" dediğini nakleder. Ahmed b. Hanbel onun hadis rivayetinde ehil olduğunu belirtmek için bu kavramı kullanmıştır.¹²²

¹¹⁵ Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 277.

¹¹⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/123.

¹¹⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/146.

¹¹⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/126.

¹¹⁹ Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri*, 120-141.

¹²⁰ Leknevî, *Er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dil*, 161.

¹²¹ Leknevî, *Er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dil*, 221-222.

¹²² Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/258.

2.5. Rivayet Lafızlarına Değınmesi

Hadislerde zikredilen rivayet lafızlarının her birinin kendine has manaları bulunmaktadır. Rivayetlerde zikredilen rivayet lafızları hadis usulünde hadisin ittisal durumunu ve sıhhat durumunu belirlemede büyük bir öneme haizdir. Hadis rivayetinde bazen bir rivayet farklı lafız rivayetleriyle zikredilir ve bu rivayetlerdeki farklılıklar neticesinde rivayetin sıhhati ve hadis usulündeki adı ve kategorisi değışir.

Eserde bu usule örnek olarak 1830-31. hadislerin şerhinde açıklamayı verebiliriz. Rivayetlerin Şafîî'den birçok çok yoldan farklı rivayet lafızlarıyla geldiğini söyler. Şafîî bazı tariklerde “ân ibn Üleyye” derken diğer tariklerde ise “enbeenâ ibn Üleyye” dediğı zikrolunur. Hadis usulünde “enbeenâ”, “ahberanâ” ve “haddesenâ” lafızları sema ve kıraatlafızları olarak zikredilir.¹²³ Bu kavramlar ravi'nin rivayeti yaptığı kişiden bunu duyduğunu belirtir. Bunlar dışındaki kavramlardan ân fulan diye gelen rivayet tâbiînden sonraki dönemlerde yapılan rivayetlerde ise bu rivayet lafzı ihtimalli bir rivayet lafzı olduğundan ravinin rivayeti bizzat duymayıp tedlis yapma ihtimalinin olduğunu gösterir.¹²⁴

Ân fulân diye gelen rivayetlere muhaddisler genel olarak ihtiyatlı yaklaşmışlardır. Muhaddisler bu tür rivayetlerin kabulü için bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartlar dışında rivayet başka bir tarikten sema lafzıyla gelmemiş ise hadis âlimleri rivayeti almamaya çalışmışlardır veya rivayetin notunu bu lafızdan dolayı düşürmüşlerdir. Râfîî'nin şerhte zikretmiş olduğu bu rivayet başka tariklerden sema lafzıyla zikrolunduğı için rivayette tedlis yapma ihtimali ortadan kalkmıştır.

Râfîî, bu usulle ilgili 1622. hadisin şerhinde hadisin mürsel olduğunu ve Ebû Dâvûd'un *el-Merâsîl*'inde mevcut olduğunu belirtiyor. Lakin zayıf da olsa mevsul yolla gelen bir rivayetin bulunduğunu belirtir. Râfîî zayıf da olsa mevsul rivayetin bulunduğunu belirtmesi, hadis âlimleri nezdinde mevsul ve muttasıl rivayetleri elde etmeye çalışmanın önemli olduğunu gösterir.¹²⁵

¹²³ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018,) 21.

¹²⁴ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri Ve Hadis İstılahları*, çev. M. Yaşar Kandemir (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, 1997), 67.

¹²⁵ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şafîî*, 4/232.

2.6. Cerh Tâ'dil İmamlarının Ravi Hakkındaki Değerlendirmeleri

İmam Râfîî eserin şerhinde; dokuzuncu hadisin¹²⁶ isnad açısından illetli olduğunu zikreder. Bunu belirttikten sonra isnaddaki illetin Saîd b. Sâlim ve İbn Ebî Habibe adlı raviden kaynaklandığını belirtir. Râfîî, Saîd b. Sâlim hakkında ilel imamlarının değerlendirmelerini zikreder.

Buhârî onun Mürcîî olmakla itham edildiğini ve İbn Ebî Habibe'nin munkiru'l-hadis olduğunu belirtmiştir. Yine İbn Ebî Habibe hakkında Ebû Hâtim er-Râzi (ö. 277/890) ve Darekutnî (ö. 385/995), onun hadiste kavî olmadığını belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) gelen rivayette ise İbn Ebî Habîbe'nin tevsîkî zikredilmiştir.¹²⁷

İmam Râfîî'nin cerh ta'dil imamlarının değerlendirmelerini zikrettiği bir diğer ravi Abdûllah b. Muhammed b. Ūkayl b. Ebî Tâlib el-Hâşimi adlı ravidir. İmam Tirmizî (ö. 279/892), bazılarının onun hafızasında problem olduğunu söylediğini nakletmiştir. Buhârî "Ahmed b. Hanbel, Humeydî (ö. 219/834) ve İshak b. Râhuye'nin (ö. 238/853) onun hadislerini kabul ettiklerini" söylemiştir.¹²⁸

Râfîî birinci tabakadan olmakla beraber sahabe oluşunda ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile karşılaşmasında ihtilaf olan ravilere değinmektedir. Râfîî 1260. hadisin şerhinde sahabe râvisi hakkında âlimlerin onun Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sohbetinin olup olmadığı hakkında ihtilaf ettiklerini Buhârî'nin *Târîhu'l-Kebîr* adlı eserinde onun Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sohbetinin bulunduğuyla ilgili malumatın olmadığını nakleder.¹²⁹

Hafız Ebû Abdillâh b. Mende İyâs b. Abdillâh b. Ebî Zubâb el-Müzenî'nin Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sohbetinin olup olmaması hakkında ihtilaf edildiğini zikreder. Bu ravi hakkındaki ihtilafın semeresi rivayetin müsned veya mürsel oluşunun tespit edilmesidir.¹³⁰ İbn Hacer eserinde İyâs b. Abdillâh el-Müzenî'yi zikretmiş ve onun

¹²⁶ Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer ed-Darekutnî, *es- Sünen* (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2004), 1/101.

¹²⁷ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/86.

¹²⁸ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/304.

¹²⁹ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/345.

¹³⁰ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/345.

âlimlerce Hz. Peygamber'den hadis duymadığına dair genel kanaatlerin olduğunu belirtmiştir.¹³¹

Râfiî, eserinde ravilerin sıhhat durumlarını belirtmek için Şâfiî'den varîd olmuş değerlendirmeleri eserinde nakletmeye çalışmaktadır.¹³² Genellikle ravi cerh edilmişse ve ravi de bir problem varsa bu problemi hocası ve müntesibi olduğu Şâfiî'den nakletmektedir. Şâfiî'nin yanında ravinin cerh edildiğini belirtmede Şâfiî'nin yanı sıra Şâfiî mezhebi âlimlerinden ve illel imamı olan Darekutnî'den nakil yapmaktadır.

2.7. Ravide Meydana gelen Hata ve Şüphenin Kimden Kaynaklandığının Tespiti

Râfiî isnadda bulunan bazı râvilerin isimlerinde oluşan şüphenin kimden kaynaklandığını hadisin akabinde veya şerhinde zikretmektedir. Râvi isimlerinde meydana gelen şüpheler çoğunlukla Rebî'den kaynaklanmakla beraber bazı yerlerde İmam Şâfiî'den ve Buveytî'den (ö. 231/846) de kaynaklandığını belirtir. Bazen de meydana gelen şüphenin aslında Rebî'den değil de başka ravilerden kaynaklandığını belirtmiştir.

Eserde yapılan ravi hatalarının bir kısmı da isnad ravilerinden kaynaklanmaktadır. Bunun örneklerinden biri de sahabe tabakasından olan Abdurrahman b. Muaz et-Teymî'dir. Zira bazı ravilerce onun ibn Muaz olduğu zikrolunmuştur. Lakin Râfiî onun Muaz olduğunu belirtmiştir.¹³³

Râfiî, İbn Ebî Habibe'nin tercemesini zikrederken Rebî' b. Süleyman'ın Şâfiî'den rivayetinde İbn Ebû Habibe veya Ebî Habibe olarak zikredilmiştir. Râfiî meydana gelen bu şüphenin Rebî' b. Süleyman'dan kaynaklandığını belirtir.¹³⁴

Aynı şekilde Râfiî onuncu hadisin rivayet zincirinde bulunan Kebşete b. Ka'b b. Malik'in tercemesini zikrederken *Müsned*'de onun isminde bir şüphe meydana geldiğini zikreder. Rebî' b. Süleyman onun Ebû Katâde'nin veya İbn Ebî Katâde'nin eşi olduğunu zikreder. Bu rivayette Kebşete b. Ka'b hakkındaki şüphe zahiren

¹³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahabe*, 5/154-155.

¹³² Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/120.

¹³³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/294.

¹³⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/86.

Rebî'den kaynaklandığı görülse de İmam Râfî bu şüphenin aslında Rabi kaynaklı olmadığını zikreder.

Râfî'nin bu kanıya varmasının nedeni Ebû Nuâym Abdülmelik b. Muhammed b. Âdî'nin (ö. 323/935) Şâfî rivayetinde yine aynı problemin var olmasıdır. Râfî bundan başka daha birçok kişinin bu hatayı yaptığını belirtmiştir. Rebî'den gelen başka bir rivayette ise şüphe olmaksızın İbn Ebû Katâde'nin eşi diye zikretmiştir. Abdurrezzâk'ın Malik'ten "Katâde'nin yanında bulunuyordu." şeklinde yaptığı rivayet her iki anlamı da ifade etmektedir. Tüm bunlar gösteriyor ki hâsıl olan şüphe Rebî'den kaynaklanmamaktadır.¹³⁵

Râfî bir başka örnekte ise otuzuncu hadisin râvilerinden olan İbn's-Same diye meşhur olmuş olan ravinin Ebû Cuheyem b. Hâris b. Same el-Ensârî olduğunu zikreder. İbn Ebî Hâtim ise onun Ebû Cehm olduğu ile ilgili görüşün doğru olmadığı, kendisinin ilk olarak zikrettiği'nin doğru olduğunu belirtir.¹³⁶

Râfî 153. ve 154. rivayetlerden itibaren Rebî' b. Süleyman'ın Şâfî'den duymasında meydana gelmiş olan rivâyetleri nakletmediğini, ihtiyatı gözetmesinden dolayı bu hadisleri rivâyet etmeden önce Buveytî'den işiterek rivayet ettiğini belirtir.¹³⁷

2.7.1. Şâfî'den Kaynaklanan Şüphe ve Problemleri Zikretmesi

Râfî *Müsned*'de yer alan bazı rivayetlerde meydana gelen şek ve şüphenin Şâfî'den kaynaklandığını belirtir. Buna örnek olarak da *Müsned* de İbn Ömer ile Hz. Peygamber'in arasına Hz. Ömer girip girmediğiyle ilgili hâsıl olan şüphenin Şâfî'den kaynaklandığını belirtir.¹³⁸

İmam Şâfî'den kaynaklı bir diğer şüphe Âtâ b. Ebî Rebâha rivayetidir. Rivayette Târik b. Merka adlı sahabe cahiye döneminden kalma adet üzere velisi olmama şartıyla birilerini azat ediyor. Lakin İslam hukukunda köleyi azat eden kişi azat edilen kişinin velisi ve mirasçısıdır. Hz Ömer, Târik b. Merka'nın köleyi velisi

¹³⁵ Suyûtî, *Tenvîru'l Havâlik*, 1/45-46.

¹³⁶ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 1/123-124.

¹³⁷ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 1/335..

¹³⁸ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 2/107.

olmama şartıyla azad etmesine rağmen Hz. Ömer mirası ona vermek istedi. Tarık bunu reddedince Hz. Ömer bu mirası Müslümanların ihtiyaçları için kullanılmasını emretti. Şâfiî'nin *Müsned*'de rivayet ettiği problem ise Şâfiî'nin rivayetin metninde mirasın Tarık'a mı yoksa onun mirasçılara mı verilmesi söylendiği ile ilgili Şâfiî de tereddüt hâsıl olmuştur.¹³⁹ Râfiî, *Müsned*'de meydana gelen şüphenin İmam Şâfiî'den kaynaklandığını ve problemsiz olan rivayet mirasın Tarık'ın mirasçılara verilmesi emredildiği rivayet olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁰

2.7.2. Rebî' b. Süleyman'dan Kaynaklanan Şüphe ve Problemler

Râfiî, Ebû'l-Abbas el-Asam'ın "*Müsned*'in bazı rivayetlerinde ortaya çıkan şekkin *Müsned*'in râvisi olan Rebî' b. Süleyman'dan kaynaklandığını" nakleder. Ancak Râfiî şerhte bu konuya değinirken rivayetlerde meydana gelen şüphenin bazı yerlerde Rebî' kaynaklı olmakla birlikte bazı yerlerde de ondan kaynaklanmadığını ve Ebû'l-Abbas el-Asam'ın yanlışmış olabileceğini belirtmektedir.

Ebû'l-Abbas el-Asam, *Müsned*'in 162. hadisinin metninde meydana gelen şekkin Rebî' kaynaklı olduğunu zikretmiştir. Râfiî metinde geçen النمرة veya نمرة kelimesinde meydana gelen şüphe görünüşte Rebî' kaynaklı görünse de aslında Rebî'den kaynaklanmadığını belirtir. Râfiî bu rivayetin aynısını Abdurrezzak'ın (ö. 211/826) *Müsned*'inde bulunan Dâvûd b. Kays rivayetinde de bu şüphenin mevcut olduğunu zikreder.¹⁴¹ Râfiî, *Müsned*'de meydana gelen bu şüphenin Rebî' kaynaklı olduğu kabul edilse dahi bu problemin sadece ona mahsus olmadığı kanaatindedir.¹⁴²

Eserde bununla ilgili bir başka örnek *Müsned*'in 713. rivayetidir. Bu rivayetin isnadında problem bulunmaktadır. Râfiî bunun Rebî'den kaynaklandığını belirtir. Şekkin Rebî'den kaynaklandığını şöyle açıklamaktadır: Bu rivayetin Müslim tarikinin İbn Vehb rivayetinde Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetini şeksiz nakletmektedir.¹⁴³ Oysa Rebî' rivayetinde Ebû Said el-Hudrî veya Ebû Hureyre'den rivayet ettiğini söyler. Müslim rivayetinden hareketle problemin Rebî'den kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

¹³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Müsned* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1980), 1/332.

¹⁴⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/298.

¹⁴¹ Ebubekir Abdurrezzâk b. Hemmam b. Nâfi' es-San'ânî, *Musannef* (Beyrut: el-Meclisu'l-İlmî, 1982), 2/168.

¹⁴² Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/352.

¹⁴³ Müslim, *Büyû'*, 105.

2.8. Ravi’de Bulunan İletin Tespit Edilmesi

İlet: sözlükte hastalık, kusur gibi anlamlara gelmektedir. Hadis ilmindeki anlamı; ilk bakışta kusursuz görüldüğü halde araştırıldığında sıhhatini yok edebilecek gizli bir kusurun meydana gelmesidir.¹⁴⁴ Râfiî eserinde hadisin isnadında oluşan illetleri tespit etmekte ve bu illetin kimden kaynaklandığını belirtmektedir. İletinin kimden kaynaklandığının belirttikten sonra oluşan illetin nedenlerini ve kaç vecihten meydana geldiğini zikreder. Bu işlemin son aşamasında ortaya çıkan illeti vecihleri ile açıklamaktadır.

Müsned’in 9. hadisi olan Dâvûd b. Husayn’ın Câbir rivâyetinde “Hz. Peygamber’e yaban eşeklerinin (ehlî eşeklerin) içmiş olduğu sudan abdest alınabilir mi?” diye soru sorulur. Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün yaban hayvanlarının içmiş olduğu sudan abdest alınabileceğini söyler.¹⁴⁵ İmam Râfiî bu rivayetteki problemliliğin illetini tespit etmiş ve bu rivayetin iki vecihten illetli olduğunu belirtmiştir.

Birinci vecih: İlk olarak bu rivâyetin isnadında bulunan ravilerden Saîd b. Sâlim için İmam Buhârî; onun Mürcî olmakla itham edildiğini söylemiştir. Raviler ile alakalı olan ikinci problem ise isnadın bir diğer ravisi olan İbn Ebî Habîbe’nin munkiru’l-hadis olarak nitelendirilmesidir. Râfiî, İbn Ebî Habîbe’nin rivayetlerinin makbul olmadığını ve bu rivayette iki zayıf ravi’nin bulunduğunu belirtmiştir.

Rivayetteki illetin ikinci vechi ise; bu hadisin bir diğer tarikinde Dâvûd b. Husayn’ın sahabe tabakasındaki Câbir’den rivayette bulunduğu dair malumatın olmamasıdır. Râfiî yaptığı araştırmanın sonucunda Dâvûd b. Husayn’ın Câbir’den bu hadisi duymadığı kanaatindedir.¹⁴⁶

Râfiî’nin eserde zikrettiği bir başka problem 121. hadisin isnadında bulunan Ebû Sâlih Zekvân b. es-Semmân adlı ravi kaynaklıdır. Tirmizî, İmam Buhârî’nin onun Hz. Âişe’den rivayetinin bu baktaki en sahîh rivayet olduğunu belirtir. Ali b. Medîni

¹⁴⁴ Mehmet Efendioğlu, “Muallal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 30/312-313.

¹⁴⁵ Ebubekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003) 1/377.

¹⁴⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/86-87.

ise Ebû Sâlih'in Hz. Âişe'den ve Ebû Hureyre'den rivayetinin sabit olmadığını belirterek Buhârî'ye bile gizli kalmış gizli bir illeti ortaya çıkartmıştır.¹⁴⁷

2.9. İlelü'l-Hadis İmamlarının Ravi Hakkındaki Nakil ve Tartışmalarını Zikretmesi

Râfiî *Müsned*'de cerh edilmiş veya hakkında konuşulmuş ravilere değinirken bazı ilelü'l-hadis imamlarından nakillerde bulunur. Bu nakilleri genellikle İmam Tirmizî'den ve Buhârî'den getirmektedir. Tirmizî raviler hakkında cerh ta'dil ile ilgili illetleri zikrederken hocası olması itibariyle İmam Buhârî'den nakilde bulunmaktadır. Râfiî genel olarak cerh ta'dil ile ilgili nakilleri ve ravi değerlendirmelerini Buhârî'nin *Târihu'l Kebir*'inden, Tirmizî'nin *İlel*'inden, İbn Ebû Hâtim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve 't-Tâ'dil* adlı eserlerinden nakiller yapmaktadır.

Râfiî'nin ilel imamlarının değerlendirmelerine yer verdiği bir diğer rivayet eserin 126. rivayetidir. Rivayetin değerlendirme aşamasında Tirmizî ilelü'l-hadis imamlarının Ebû Sâlih rivayetindeki illeti tespitlerini ve tartışmalarını zikreder. Buna göre Tirmizî Buhârî'den nakille Ebû Sâlih'in Hz. Âişe'den rivayetinin daha sahih olduğunu belirtirken yine diğer büyük ilel imamlarından Ali b. Medîni ise Buhârî'nin aksine Ebû Sâlih'in Hz. Âişe'den ve Ebû Hureyre'den rivayetinin sabit olmadığını söylemektedir. İmam Tirmizî bu hadiste gizli bir illetin olduğunu ve bu illetin ilel imamları arasında tartışmaya neden olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁸

Râfiî eserin 304. rivayetinin sahabe ravisi olan Ebû Ce'd ed-Damrî adlı ravinin az sayıda rivayeti olan az sayıdaki sahabeden biri olduğunu belirtmektedir. Tirmizi bu sahabenin az rivayet etmesinden dolayı Buhârî'nin onun sahabe ravisi olduğunu bilmediğini söyler.¹⁴⁹

İmam Râfiî 123. hadisin şerhinde râvilere değinirken Tirmizî'den nakille Abdûllah b. Muhammed b. Akîl b. Ebî Tâlib el-Hâşimî'nin tercemesinde bazı âlimler onun hafızasının zayıf olduğuna söylemiştir. Tirmizî bu ravinin cerh edildiğini söyledikten sonra Buhârî'den ta'dil anlamında, bu raviden hadis alınabileceği

¹⁴⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/ 291.

¹⁴⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/291; Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünenü't-Tirmizî*, Nşr. Ahmed Muhammed Şakir, "Ebvâbu's-Salâ an Resûlillah", 40.

¹⁴⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/533.

anlamına gelecek nakilller yapıyor. Buhârî Ahmed b. Hanbel, Humeydî ve İshak b. Râhuye'nin bu raviden hadis rivâyetinde bulunduğunu zikretmektedir.

Râfiî 162. hadisin sahabe ravisi olan Abdûllah b. Ekram Ebû Mâbed el-Huzâî'nin bu rivâyet dışında bir rivâyetinin olmadığını belirtmiştir.¹⁵⁰

2.10. Şâfiî'nin "Ahberanâ Sika" Dediği Yerlerde Sika'nın Kim Olduğunu Açıklaması

İmam Şâfiî *Müsned*'deki bazı rivayetlerde ahberanâ sika demektir. Râfiî *Müsned*'de geçen, İmam Şâfiî'nin kim olduklarını belirtmediği ve kendisine göre sika olduklarını söylediği bu ravilerin kim olduklarını açıklamaktadır.

Rebî' b. Süleyman İbn Hacer'in *Te'cîlu'l-Menfeâ* adlı eserinden nakille: "Eğer İmam Şâfiî sika raviden sonra Leys b. Sa'd'ı zikrederse sika dediği kişi Yahya b. Hassân'dır. Yine sikadan sonra Usâme b. Zeyd'i zikrederse İbrahim b. Ebî Yahya, sikadan sonra Humeyd derse bunun İbn Uleyye olabileceğini, sikadan sonra Mâmer derse Mutarrif b. Mâzin, Velid b. Kesîr derse Ebû Usâme, Yahya b. Kesîr derse oğlu Abdûllah Yahya b. Kesîr, Yunus b. Ubeyd Hasan'dan derse İbnu Uleyye olabileceğini belirtir. Aynı şekilde sikadan sonra Zühri'yi zikrederse bu ravinin de Süfyan b. Uyeyne." olduğunu belirtir.¹⁵¹

Şâfiî *Müsned*'in 117. hadisini "enbeenâ sikâ ân Yunus" diyerek rivayet etmekte ve sikanın kim olduğunu belirtmemektedir. Râfiî buradaki sikânın Abdulvehhâb es-Sekâfî olabileceğini söyler. Hâlbuki Râbî b. Süleyman İbn Hacer'in *Te'cîlu'l Menfeâ* adlı eserinde bunun İbn Uleyye olması gerektiğini belirtir.¹⁵²

Şâfiî'nin kendisinden rivayette bulunup kim olduğunu belirtmediği bir diğer rivayet *Müsned*'in 886. hadisidir. Şâfiî'nin; "enbeenâ sikâ ân Mâmer" dediği rivâyetle Râfiî İmam Şâfiî'ye göre sikâ olan ve adını zikretmediği ravinin Muhammed b. Abdurahman el-Cundî olabileceğini belirtir.

¹⁵⁰ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/351.

¹⁵¹ Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Te'cîlu'l Menfeâ Bizavâidi Ricâli eimmeti'l-Erbaâ*, thk. İkrâmullah İmdâdu'l-Hak (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamî, 1996), 1570.

¹⁵² Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/273-274.

Zubeyr b. Abdûlvâhid el-Esedî'den gelen rivayet bu rivayeti destekler niteliktedir. Çünkü el-Esedî'den gelen rivayet ân Şâfiî ân Muhammed b. Abdurahman el-Cundî' olarak rivayet olunmuştur. Râfiî bu rivâyeti gözeterek ravi'nin Muhammed b. Abdurahman el-Cundî olabileceği kanısına varmıştır.¹⁵³

Başka bir rivayetin şerhinde Râfiî Rebî' den nakille Şâfiî'nin "ondan itham etmediğim biri bana haber etti" dediği zaman bu kişinin İbrahim b. Ebî Yahya olduğunu söyler. Şâfiî'nin "bana sika haber etti" dediğinde ise Yahyâ b. Hasan olduğunu zikreder.¹⁵⁴

2.11. Şâfiî'nin Rivayette Bulunduğu Ehl-i Bid'at Râvilerin Eserde Değerlendirilmesi

Müsned'in 29. hadisini İmam Şâfiî İbrahim b. Muhammed adlı ravi'den rivayet etmektedir. Cerh ta'dil imamları Şâfiî'nin rivayette bulunduğu İbrahim b. Muhammed'in bid'at ravilerden olduğunu söylemişlerdir. Buhârî bu ravi için ibn Mubârek ve diğer râvilerin ondan rivayeti terk ettiklerini nakletmektedir. Hafız Ebî Ahmed Abdûllah b. Adıyy (ö. 365/976) Rebî' b. Süleyman'a hitaben; "Nasıl oluyor da Şâfiî Kaderiyye mezhebine mensub olan İbrahim'den rivayette bulunuyor" demiştir.¹⁵⁵

Râfiî, cerh ta'dil âlimlerinin eleştirisine cevaben İmam Şâfiî'nin İbrahim hakkında "onun Hz. Peygamber'in hadisinde yalan söylemesindense gökten yere çakılıp düşmesi ona daha hoş gelir." demiştir. Yine Şâfiî onun hadiste sika olduğunu söylemektedir. Şâfiî'nin rivayette bulunduğu bu ravi bid'at ehlinden olmakla beraber insafî elden bırakmayan, rivayette bulunduğu hadisler kendi inancına aykırı olsa dahi olduğu gibi nakleden insaf ehl-i bir ravidir. Şâfiî'nin rivayette bulunduğu İbrahim hakkında Ahmed b. Muhammed b. Sa d ve Hafız Ebû Ahmed onun "az sayıda münker rivayetin olduğunu" zikreder.¹⁵⁶

¹⁵³ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/153.

¹⁵⁴ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/57.

¹⁵⁵ Ebî Ahmed Abdillâh b. Âdî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi'd-Duâfâ*, thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcud-Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 1/357.

¹⁵⁶ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/122-123.

2.12. Hadis Tahric Kaynakları ve Metodu

Râfîî hadis tahririni oldukça vecih bir şekilde yapmakta olup ilk önce tahrirte itibar edilecek en önemli kaynakları zikreder ve daha sonra itibar açısından daha alt derecedeki kaynakları zikreder. Râfîî şerhte bolca Kur'an ve hadis kullanması itibariyle eseri oldukça zengin bir şerh haline gelmiştir.

2.12.1. Sahîhaynden Rivâyet Etmekle Yetindiği Tahric Metodu

İmam Râfîî ele aldığı hadisin diğer hadis kaynaklarından tahririni zikrederken genellikle ilk olarak Buhârî ve Müslim'den rivayetleri tahric etmektedir. Râfîî, Buhârî ve Müslim'in hadis âlimleri nezdindeki konumuna binaen bazı yerlerde zikrolunan hadisin Buhârî ve Müslim'de bulunması halinde sünenlere ve diğer hadis kaynaklarına müracaat etme gereği duymaz. Râfîî'nin tahririndeki bu usulü Buhârî ve Müslim'e olan itibardan kaynaklanmaktadır.

Eserde kullanılan bu usul İmam Râfîî'nin kendi dönemindeki genel kanaati ve usulü de göstermektedir. Örneğin Hz. Âişe'den rivayet edilen 65. hadisin tahririnde İmam Râfîî, Buhârî ve Müslim'den tahric etmekle yetinmiştir.¹⁵⁷ Aynı şekilde Râfîî, Abdûllah b. Ömer'den rivayet edilen 80. hadisi Buhârî ve Müslim'den tahric etmekle iktifa etmiştir.¹⁵⁸

Râfîî *Müsned*'deki bir hadisi şerh ederken bu hadisin tariklerini ve sahabe ravilerini de zikreder. Hz. Âişe'den rivayet edilen *Müsned*'in 16. hadisinde Râfîî bu babda gelen diğer rivayetlerdeki Sahabe ravilerini de zikreder. Râfîî, Hz. Âişe'nin haricinde bu rivayeti Hz. Ali, Enes, Ümmü Seleme, Ümmü Hâni ve Ümmü Habibe'den rivayet etmiştir.¹⁵⁹

2.12.2. Sahîhayn Dışındaki Rivâyet Tahric Metodu

Râfîî'nin eserinde ele aldığı hadis Buhârî ve Müslim'de bulunmuyorsa genellikle sünenlerden ve sünenler dışındaki hadis kaynaklarından tahrirte bulunur. Bazen de hadis Buhârî ve Müslim'de bulunmasına rağmen sünenlerden de rivayetleri

¹⁵⁷ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/200-201.

¹⁵⁸ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/224.

¹⁵⁹ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/95.

tahric eder. Bu usule örnek olarak Râfî 28. hadisin tahricinde Buhârî ve Müslim'i zikretmesine rağmen bu rivayetin *Sahîhayn* haricinde Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) süneninde rivayetin mevcut olduğunu belirtir.¹⁶⁰

Râfî'nin Buhârî ve Müslim'de olmayan bir hadisi sünenler dışındaki hadis kaynaklarından zikrettiğine dair bir diğer örneğimiz; Ubeydulah b. Abdûllah b. Utbe'den rivâyet edilen 259. hadis gösterilebilir. Râfî bu hadisin tahricini Buhârî ve Müslim haricinde Dârekutnî'nin süneninden de tahric etmektedir.¹⁶¹

Râfî rivayetlerin merfu tariklerinin olduğunu belirtmek için hadis kitapları ve İmam Şâfiî'nin eserleri dışında rivayetin tefsir kitapları içinde merfu rivayetin bulunduğunu söylemektedir. Buna örnek olarak 253. rivayet gösterilebilir. Rivayetin şerhinde bu rivayetin merfû tarikini Şâfiî'nin arkadaşlarından olan Ebû Ali ez-Zâferânî'nin tefsirinden getirmektedir.¹⁶²

2.12.3. Eserinde Tahric Etmediği Rivayetler

İmam Râfî bazen eserinde şerh edeceği hadisin tahricini yapmamaktadır. *Şerhu'l-Müsned*'i tahkik eden müellif bu hadisin tahricini dipnotta zikretmektedir. Örneğin Râfî 251. hadisin tahricini zikretmemiştir ve bu eseri tahkik eden müellif dipnotta bu hadisin Ebû Dâvûd, İbn Hibbân (ö. 354/965), Hâkim (ö. 405/1014), İbn Huzeyme (ö. 311/924) ve İbn Cârud'un (ö. 307/919-20) eserlerinde bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶³

Râfî'nin rivayetin tahricine değinmediği, ittisal durumunu ve sıhhatini belirtmediği bir diğer örnek eserin 260. rivayetidir.¹⁶⁴

2.13. Hadislerin Sıhhatine Dair Değerlendirmeler

Râfî genellikle sahih rivayetleri zikretme ve tahric etme çabasıdadır. Bundan dolayıdır ki; Buhârî ve Müslim'de var olan rivayetleri zikretmeye özen gösterir.

¹⁶⁰ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/119.

¹⁶¹ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/481.

¹⁶² Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/483.

¹⁶³ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/471.

¹⁶⁴ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/483.

Birinci cildin 215. ve 216. hadislerinin sıhhatine değinmiş ve bu hadislerin Buhârî ve Müslim’de bulunduğunu, sahih olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁵

Râfiî eserinde bazı rivayetlerin sıhhatine değinmemektedir. Sıhhatine değinmediği rivayetler genellikle tahricine değinmediği mürsel rivayetlerdir. İmam Râfiî mürsel rivayetleri ve sıhhatinde problem olan hadislerin aslında sahih rivayetlerde aslının olduğunu belirtmeye çalışır. Bunun için müsned merfu rivayetlerle mürsel hadisleri desteklemektedir. Buna örnek olarak 728. hadisin şerhinde zikrettiği rivayetleri gösterebiliriz. Râfiî Abdulvehhâb es-Sekafi rivayetinde bu hadisin mevsul rivayetinin bulunduğunu ve İbn Mâce’nin bu mevsul rivayeti süneninde zikrettiğini beyan eder.¹⁶⁶

Râfiî ikinci cildin 760. hadisinde Atâ b. Yesar rivayetiyle gelen hadisin mürsel rivayet olduğunu ve bu rivayetin yine Atâ b. Yesâr ve Ebû Hureyre kanalıyla mevsul olarak naklolunduğunu belirtmektedir.¹⁶⁷ Râfiî *Müsned*’de zikri geçen bu mürsel rivayetin Ebû Hureyre rivayetiyle gelen mevsul hadisten daha sahih ve daha sağlam olduğunu nakleder.¹⁶⁸

Bu usul çerçevesinde Râfiî, İmam Şâfiî’nin bu babda zikretmiş olduğu hadisleri güçlendirmek için istişhâd olarak bu konu ile ilgili sahih rivayetleri zikreder. Buna göre Râfiî, sahabelen gelen bazı nakilleri zikrederek bu hadisin aslında ihticâc edilebileceğini, sahih olduğunu göstermeye çalışır.

Râfiî hadis şerhinde hadisi desteklemek ve hadisin ihticâc edilebileceğini göstermek için sahabe uygulamasını zikreder. *Şerhu’l-Müsned*’in 25. rivayetinde bağdaş kurarak uyumanın abdesti bozmayacağını ve İbn Ömer’in uygulamasının bu yönde olduğunu söyler.¹⁶⁹

Râfiî ekseriyetle mürsel rivayet olmakla birlikte sıhhatine değinmediği veya mürsel olduğunu belirttiği rivayetler hakkında bu hadisin manası veya maksadı sahihtir demektir. Manasının sahih olduğunu söylediği rivayetlerin başka tariklerden

¹⁶⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/422.

¹⁶⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 2/456.

¹⁶⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 3/14.

¹⁶⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 3/14.

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Tahâret”, 79.

ve ravilerden sahih rivayetlerin bulunduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Manası sahihtir dediği rivayetlerin benzerlerinin özellikle Buharî ve Müslim de bulunduğuna değinir.¹⁷⁰

Râfî'nin sıhhatine değindiği rivayetlerden olan namazın ilk rekâtında Fatiha'dan önce okunan dua ile ilgili rivayetlerin değerlendirmesinde Hanefi mezhebinin Sübhanke duasının mukabili olan veccehtü duasının okunması gerektiği ile ilgili Şâfiî'nin Hz. Ali kanalıyla tercih ettiği rivayetin hadis âlimleri katında en sabit rivayet olduğunu belirtir.¹⁷¹

2.13.1. Hükmen Merfû Rivayetlerin Değerlendirmesi

Hükmen merfu rivayetler zahirde Hz. Peygamber'e aidiyeti belli olmayan veya zahiren rivayetin isnadında bir kopukluk bulunan, lakin hakikatte Peygamber'e aidiyeti belirlenmiş ve muttasıl olduğu ortaya çıkmış rivayetlere denir.¹⁷² Bu tür rivayetlerin hükmen merfu olduğunun bilinmesi genelde ravinin şahsi görüş beyan etmesi ve ictihad sunması mümkün olmayan durumları rivayet etmesi veya sahabenin biz Peygamber (s.a.s.) zamanında böyle yapardık, Peygamber'in yanında böyle yaptık vb. karineler rivayetlerin hükmen merfu olduğunu gösterir.¹⁷³

Râfî *Müsned*'de Hz Enes kanalıyla gelen 25. hadisın zahiren mevkuf bir rivâyet olduğunu nakleder. Lakin Hz Enes'ten ve diğer tariklerden yapılan rivayetlerin muhtevâsından da anlaşılacağı gibi sahabelerin bu uygulamayı Hz Peygamber'in huzurunda yaptıklarını ifade etmesi bakımından rivayet aslında Hz. Peygamber'e ait olup merfû hükmündedir.¹⁷⁴

Rivayetin ihtiva ettiği manadan yola çıkarak sahabe'nin "Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında böyle yapardık." demesi ve Hz. Peygamber'in de buna tepki göstermemesi Peygamber'in bunu onayladığı anlamına gelmektedir. Hadisin manasından anlaşılacağı üzere bu durum, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde var olan yaygın bir uygulama olduğu ve Hz. Peygamber'in buna müdahale etmediği görülür.

¹⁷⁰ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/20.

¹⁷¹ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/315.

¹⁷² Yücel, *Hadis Usulü*, 136.

¹⁷³ Babanzade Ahmet Naim, *Hadis Usulü ve Istılahları*, çev. Hasan Karayığit (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010), 131.

¹⁷⁴ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/115.

Şayet sahabenin uygulaması dine aykırı veya yanlış bir uygulama olsaydı Hz. Peygamber buna sükût etmezdi ve bu işe onay vermezdi.¹⁷⁵

Şâfiî'nin *Müsned*'inde zikrolunan ve Şâfiî'nin rivayetin isnadında geçen ravinin kim olduğunu belirtmemesi, mübhem bir siğa kullanarak onu zikretmesi isnad bakımından rivayeti problemlili gösterir.

Râfiî aslında problemlili gibi görünen rivayetleri değerlendirir ve genel olarak bu rivayetlerin aslında probleminin bulunmadığını bu rivayetlerin başka tariklerce muttasıl isnadının bulunduğunu veya rivayetin meşhur olup herkesçe bilinen birçok tarikinin olduğunu zikreder. Örneğin *Müsned*'in 900. rivayeti sened açısından bu tariki mürsel bir rivayet olarak Şâfiî'den naklolunmuştur. Lakin Râfiî rivayette geçen kıssanın meşhur olduğunu ve sahih-muttasıl tariklerle rivayetlerde mevcut olduğunu açıklar. Bu muttasıl-sahih rivayetler gösterir ki Şâfiî'nin zikretmiş olduğu bu rivayet aslen sahih bir rivayet olup hiçbir problemi bulunmamaktadır.¹⁷⁶

Bazen de rivayet munkatı olmakla birlikte Râfiî mana bakımından rivâyetin mevsul olduğuna da değinir. Râfiî genel anlamıyla bu rivayetlerin mevsul olduğunu tespit etmek için sahih rivayetleri barındıran eserlerde sahih-muttasıl tarikleri bularak tespit eder. Örnek olarak 261. rivayeti zikredebiliriz. Zira bu rivayet muttasıl ve sahih olarak Enes b. Malik kanalıyla Buhârî'nin sahîhinde tespit edilmiştir.¹⁷⁷

2.13.2. Haber-î Vâhîd'in Hücet Oluşu

“Haber-î vâhîd”, “âhâd haber” veya İmam Şâfiî'nin tabiriyle “haber-î hâssa” olarak tanımlanan bu kavram kelime anlamı olarak bir kişinin rivayet ettiği haber demektir. Fakihler ve muhaddisler katında terim anlamı birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır. Hadisçiler katında haber-i vâhid mütevatir derecesine ulaşmamış haber anlamına gelir. Bu tanıma göre bir rivayet iki veya üç kişiden rivayet olursa dahi, rivayet âhad olmaktan çıkmaz.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Yücel, *Hadis Usûlü*, 135-36-37.

¹⁷⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/181.

¹⁷⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/481.

¹⁷⁸ Yücel, *Hadis Usûlü*, 150.

Râfiî, *Şerhu'l-Müsned* adlı eserinde kendisinin de İmam Şâfiî gibi haber-i vâhid ile amel ettiğini ve haber-i vâhid'in kendi katında hüccet olduğunu örnekler vererek açıklamaktadır.

Râfiî *Müsned*'in 753. hadisini Ömer b. Hattab'tan gelen rivayetle açıklamaktadır. Bu rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) cemrelerin akabinde Kâbe ziyaretinden önce koku sürülmesini yasakladı. Râfiî eserde bu rivayeti zikrettikten sonra hadisin şerhinde Hz. Ömer'in torunu Sâlim'in, Hz. Aişe'den bu rivayetin aksine tek tarikle gelen merfû rivayeti kabul edip dedesinden birçok tarikten gelen mevkûf rivayeti terk ettiğini nakleder. Yani Sâlim tek tarikden vârid olan merfu rivayetle amel etmiştir. Sâlim'in bu uygulaması gösterir ki; haber-i vâhid ilk dönemlerden bu yana hüccet kabul edilmiştir.

Râfiî Şâfiî'nin *İhtilâfu'l Hadis* adlı eserinde bu rivayeti haber-i vâhid ile amel etmenin hüccet olduğunu göstermek için zikretmiştir. Kendisi de bu eserde Sâlim'in zikrettiği rivayetin tek bir tarikten gelip kabul edilmesini haberi vahid ile amel etmeye delil olarak göstermektedir. Yine bu rivayette Râfiî Hz. Peygamber'den gelen rivayetin sahabe sözüne tercih edildiğini, rivayeti yapan sahabenin torunu tarafından bu uygulamanın yapıldığını belirtmektedir.¹⁷⁹

Râfiî haber-i vâhid ile amel eden âlimleri zikrederken bunlardan İbn Şihâb, Yahya b. Saîd ve Âmr b. Dînâr gibi tabiinin büyüklerinden âlimlerin haber-i vâhid ile amel ettiğini söyler.¹⁸⁰

Haber-i vâhidin hüccet oluşuna delil teşkil edecek bir diğer rivayet ramazan hilalinin görülmesiyle ilgili *Müsned*'in 470. hadisidir. Bu rivayet Hz. Ali'nin hilafeti döneminde hilali gördüğünü söyleyen bir adamın şahitliğiyle Hz. Ali'nin oruç tuttuğunu zikretmektedir. Rivâyetin sonunda ise Şâfiî'nin ramazan hilali için iki şahit gerektiğini de zikreder.

Râfiî *Şerhu'l-Müsned*'de İmam Şâfiî'nin ramazan orucunun tutulması konusunda kendisinden gelen iki hükümden birinin bir kişinin şahitliğinin kabul edileceği konusu olduğunu zikreder. Râfiî şerhte; Hz. Peygamber'e hilali gören bir

¹⁷⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/ 5.

¹⁸⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/6.

adamın geldiğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu kişiye öncelikle Allah'ın birliğine ve Muhammed'in onun resulü olduğuna şehadet edip etmediğini sorar. Adam şehadet getirdikten sonra Hz. Peygamber Hz. Bilal'e insanların oruç tutmaları için nida etmesini emretmiştir. Râfiî Şâfiî'in *Müsned*'de zikretmiş olduğu rivâyeti ve Hz. Peygamber'den haber-î vâhidin hüccet oluşuna delil göstererek haberi vâhid'in hükümlerde makbul olduğunu kanıtlamaktadır.¹⁸¹

Haberi vâhid'in hücceti konusunda Râfiî sahabenin haber-î vâhid ile amel ettiğini söylemektedir. O bunu *Müsned*'in 31. hadisinde Hz. Ali'nin mezi ile ilgili Hz. Peygamber'e soru sormak için Mikdad b. Esved'i yollamasını, Hz. Ali'nin ona bu konuda güvenmesi ve onun getirdiği bilgiye göre amel etmesini şerhte haberi vâhid'in hüccet oluşuna örnek olarak gösterir. Bu rivayet göstermektedir ki sahabe efendilerimiz dini hükümlerde bir kişiden gelen haberi kabul etmektedir.¹⁸²

2.13.3. Mürsel Rivayetin Mahiyeti ve Kabul Şartları

Mürsel rivayetin hadis usulünde yapılan meşhur tanımı şöyledir: Sahabe halkasının sakıt olduğu ve tabii'nin sahabeyi zikretmediği rivayetlere denir.¹⁸³ Bunun yanında mürsel rivayet denilince rivayetin sened zincirinde kopukluk meydana gelmiş rivayet de akla gelmektedir.¹⁸⁴

Genel olarak mürsel tanımı bu şekilde yapılmakla birlikte tanımda eksiklikler bulunmaktadır. Mürsel rivayette bazen kopukluk olmayabilir. Şöyle ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Peygamber'den rivayet işitmiş lakin sonradan Müslüman olmuş ve rivayeti Müslüman olduktan sonra nakletmiş olan ravi'nin rivayeti muttasıl olmasına rağmen mürsel bir rivayettir. Çünkü rivayeti yapan ravi rivayeti Peygamber'den işitmesine rağmen Müslüman olmadığı için sahabe kabul edilmemiş ve rivayeti mürsel kalmıştır.¹⁸⁵

Aynı şekilde râvi Peygamber (s.a.s.) ile karşılaşmış ve ondan rivayet işitmiş olmakla birlikte rivayeti duyduğu zaman Müslüman olmayıp Peygamber vefat

¹⁸¹ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/171.

¹⁸² Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/132.

¹⁸³ Babanzade, *Hadis Usûlü ve Istılahları*, 137.

¹⁸⁴ Salahattin Polat, "Mürsel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/52.

¹⁸⁵ Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 297.

etmeden önce Müslüman olmuş lakin bir daha Peygamber (s.a.s.) ile karşılaşma imkânı bulamamış ravinin rivayeti de muttasıldır. Zikrettiğimiz bu rivayet muttasıl olmasına rağmen rivayet mürsel olarak değerlendirilir. Çünkü bu ravi sahabe olarak kabul görmemiştir.

Sahabe olabilme şartları arasında Müslüman olarak Hz. Peygamber'i görme şartı vardır. Bunun tersi bir durumda vardır ki bazı rivayetlerde sahabe ravisi sakıt olmasına rağmen rivayet mürsel olarak değerlendirilmemiştir. Bunun örneği de sahabenin sahabeden yaptığı rivayetlerde rivayet ettiği sahabeyi zikretmemesi durumudur. Çünkü hadis âlimleri sahabenin adil oluşu kaidesinden hareketle bu türden rivayetlerin isnadının makbul olduğu görüşündedir.¹⁸⁶

Bunların yanında rivayette sakıt olan ravinin sahabe ravisi olduğu kesin olarak biliniyorsa bunun hangi sahabe olduğu önemli olmayıp rivayet muttasıl olarak kabul edilir. Yukarı da zikretmiş olduğumuz gibi sahabe tabakası adil olarak telakkî edildiği için rivayet muttasıl bir rivayettir.

Bu açıklamalar çerçevesinde hadisçilerin zayıf olarak kabul ettikleri mürsel; isnadın baş kısmının sakıt olduğu ve bu sakıt olan ravinin sahabe olduğu bilinmeyip sakıt olanın tâbiin olma ihtimali bulunan rivayetlere denir.¹⁸⁷ Genellikle tâbiin ravisi kendi tabakasındaki tâbiinden rivayette bulunmuştur. Tabiin'in rivayette bulunduğu lakin zikretmediği ravi tabiin ravisi ise genel olarak zayıf kabul edilmiştir.

İmam Şâfiî'nin *Müsned* adlı eserinde çok sayıda mürsel rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin eserde bulunması İmam Şâfiî'nin bu eseri *Müsned* diye isimlendirmesine aykırılık teşkil etmez. Bu hadislerin müsned-muttasıl rivayetlerini Râfiî eserin şerhinde zikretmektedir.

Râfiî İmam Şâfiî'nin *Müsned*'de rivayet etmiş olduğu çok sayıda mürsel rivayet bulunduğunu fakat bu rivayetlerin galip ekseriyetinin müsned rivayetlerle müttefik olduğunu ve Kütüb-i Sitte'de bu rivayetlerin merfu-muttasıl tariklerinin olduğunu belirtir.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Subhi es-Salih, *Hadis İmleri ve Hadis Istılahları*, 133.

¹⁸⁷ Babanzade, *Hadis Usûlü ve Istılahları*, 139.

¹⁸⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/17.

Râfiî bazı mürsel rivayetlerin muttasıl tariklerinin İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eserinde mevcut olduğunu nakleder. Bu nakil rivayetin aslının olduğunu ve rivayetin muttasıl olduğunu belirtir.¹⁸⁹ Bazen mürsel bir rivayetin manasının yani maksadının, vermek istediği mesajın doğru olması hasebiyle rivayetin mevsul olduğunu anlatır. Bilhassa Buhârî ve Müslim olmak üzere Kütüb-i Sitte'de bu manayı barındıran rivayetlerin olduğunu belirtir.¹⁹⁰

Şâfiî'nin eserinde Saîd b. Müseyyib'den mürsel olarak rivayet edilmiş hadisler bulunmaktadır. Hadis usulü âlimleri Şâfiî'nin Saîd b. Müseyyib'den rivayet etmiş olduğu mürsel rivayetlere Şâfiî'nin ona itimat ettiğini ve ondan rivayet etmiş olduğu hadislerin muttasıl olduğuna kanaat etmişlerdir.¹⁹¹

Mürsel rivâyetin hükmü ve kabulü konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bununla ilgili farklı görüş ileri süren üç grup bulunmaktadır. Bunlar:

Mürsel rivayeti mutlak anlamda kabul edenler

İmam Ebû Hanîfe, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel gibi fakih müctehid âlimler ve onların izinden giden fukaha, usul âlimleri ve hadisçiler mutlak anlamda mürsel rivayetle amel edileceğini zikreder.¹⁹²

Mürsel rivayeti zayıf kabul edip amel etmeyenler

Bu görüşte olup mürsel rivayeti zayıf görenler genel olarak hadisçilerin cumhuru, fukaha ve usulcülerin çoğunluğu olarak zikredilir.¹⁹³

Mürsel rivayetleri bazı şartlarla kabul edenler

Mürsel rivayetleri doğrudan kabul etmeyip bazı şartlarla tafsilata girerek kabul eden bir kısım ulema bulunmaktadır. Bu grupta yer alanlar İmam Şâfiî ve ona tabi olan âlimlerdir. Râfiî, Şâfiî'nin rivayetlerinin genelinin mürsel olduğunu bunun nedeninin

¹⁸⁹ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/508.

¹⁹⁰ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/17.

¹⁹¹ Ahmed Muhammed Şakir, *el-Bâhisu'l-Hasîs Şerhu İhtisârü'l-Hadis* (Beyrut: Müessesetü Kütübü's-Sekâfiyye, 1987), 41.

¹⁹² Mahmut Tahhân, *et-Teysîr fî Mustalahi'l-Hadis* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2011), 89.

¹⁹³ Tahhân, *et-Teysîr fî Mustalahi'l-Hadis*, 89.

ise Şâfiî'nin rivayetlerle ihticac edeceği zaman bu rivayetler yanında hazır olmadığı için mürsel olarak rivayet ettiğini belirtir.¹⁹⁴ Lakin Râfiî bu rivayetlerin müsned rivayetlerle müttetik olduğunu zikreder. Râfiî eserinde bu şartları konuyla alakalı rivayetlerde işleyerek değinir.¹⁹⁵ Bunları örnekleriyle şöyle sıralayabiliriz:

• **Mürsel rivayet sahabe kavliyle desteklenirse hüccettir**

Râfiî'nin şerhte zikretmiş olduğu mürsel rivayet ile ilgili şartlar İmam Şâfiî'nin kabul şartlarıdır. Râfiî'nin zikretmiş olduğu bu şartlardan biri olan sahabe sözüyle desteklenme şartına göre mürsel rivayet mevkuf rivayetle desteklendiği takdirde başta İmam Şâfiî ve onun görüşlerine tabi olan Râfiî gibi âlimler hüccet olarak alırlar.¹⁹⁶

• **Mürsel rivayetin müsned-muttasıl bir rivayetle desteklenmesi onu hüccet kılar**

Cafer b. Muhammed rivayeti mürsel bir rivayet olmakla birlikte meşhur, sahih-muttasıl rivayetlerle desteklenmektedir. Muttasıl-sahih rivayetler mürsel rivayette oluşan şüphe ve zayıflığı ortadan kaldırmakta ve rivayetin makbul olduğunu, rivayetin delil olarak kullanılabileceğini gösterir.¹⁹⁷ Şâfiî; Saîd b. Müseyyib'den gelen mürsel rivayetleri genel olarak başka tariklerden muttasıl olarak vârid olduğu için kabul etmektedir.¹⁹⁸ İbn Müseyyib'in rivayetleri sadece İmam Şâfiî'nin katında değil genel olarak ilim ehlinin yanında da hüccet sayılır.¹⁹⁹

• **Mürsel rivayetin sahabe sözü veya ameliyle desteklenmesi rivayeti hüccet kılar**

Râfiî şerhte Şâfiî'nin mürsel rivayetlerinin makbul olduğunu açıklamaya çalışmakta ve rivayetlerin şerhinde de buna değinmeye çalışır. Râfiî bu rivayetlerin makbul olduğunun delili olarak sahabe rivayeti destekleyici açıklamalarda bulunmasını veya amel etmesini gösterir. Sahabe efendilerimiz hiç şüphesiz Hz. Peygamber'den rivayet edilen rivayetlerin sıhhati ve maksadını en iyi bilenlerdir.

¹⁹⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/17.

¹⁹⁵ Sirâcuddîn, *Şerhu Manzumetu'l-Beykuniyye fî Mustalahi'l-Hadis*, 109-111.

¹⁹⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/220.

¹⁹⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/181.

¹⁹⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/434.

¹⁹⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/434.

Sahabenin ameli ve açıklamaları imam Şâfiî'nin rivayetlerinin makbul ve sahih olduğunu gösterir.²⁰⁰

• İlim Ehlinin Mürsel Rivayetle Amel Etmesi Rivayeti Hüccet Kılar

Rivayetlerin tespiti ve sıhhatinde ilim ehlinin ameli büyük önem arz etmektedir. Zira ilim ehli rivayetlerin manasını, maksudını ve delaletini sabit Sünnet ve Kur'an'a uygunluğunu bilmede çoğu zaman rivayeti nakledenden daha iyi bilmektedir. Nitekim dört büyük mezhepten biri olan Mâlikî mezhebinin hükümlerinin temelinde yatan metotlardan biri de Medine ehlinin amelidir. Medine ehlinin ameli ile desteklenen bir rivayet İmam Mâlik ve Mâlikî mezhebi müntesipleri katında hüccet ve makbuldür. Yine şer'î delillerin üçüncüsü olan icmâ da böyledir. Âlimlerin bir rivayet ve hüküm üzerinde ittifak etmesi o hükmü güçlendirir.²⁰¹

2.14. Rivayetleri Birbirine Tercih Yöntemi

2.14.1. Sahabeden Rivâyetlerde Çoğunluğun Görüşünü Tercih Etmesi

Râfiî, sahabe'den gelen görüşlerde çoğunluğun görüşünün alınmasının gerektiğini söyler. Bu usule binaen Şâfiî; *Müsned*'de îlâ meselesi ile ilgili sahabeden iki rivayet zikreder. İlk rivâyette îlâ yapan kişinin ömür boyu eşine yaklaşamayacağı, ikinci rivâyette ise ayeti de delil getirerek îlâ yapan kişinin dört ay sonra ona eşini tutup tutmayacağı sorulur.

Ebû Hanîfe bu konu ile ilgi iki sahabeden rivayet edilen ilk rivâyeti delil olarak alır. Şâfiî ise ikinci rivâyetin on üç'ten fazla sahabe tarafından rivâyet olunması hasebiyle bu rivâyetin daha sağlam ve daha güçlü olduğunu zikreder. Bundan dolayıdır ki Şâfiî bu rivâyeti delil almaktadır. Râfiî bu rivâyette Şâfiî'nin hadisi delil alma metodunu bu şekilde açıklar. Râfiî'nin zikretmiş olduğu bu usule göre on üç'ten fazla sahabeden gelen rivâyetin delil olarak alınmasının daha sağlıklı olacağıdır.²⁰²

²⁰⁰ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/31.

²⁰¹ İbrahim Kâfi Dönmez, "Amel-i Ehl-i Medîne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/21-25.

²⁰² Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/463.

2.14.2. Rivayetler arasında En Güçlü İsnadın Tercih edilmesi

Râfiî eserinde zikrettiği rivayetler arasında en sahihini tercih etmede râvinin zabtını göz önünde bulundurmakla birlikte o rivâyetleri karşılaştırırken isnadındaki râvi sayısının daha çok olduğu rivâyeti daha sahih kabul etmektedir.

Râfiî bu usule örnek olarak 132. hadisi eserinde zikretmektedir. Bu usul çerçevesinde Şâfiî *el-Ümm* de İbn Ömer rivayetinin diğer rivâyetlere tercih etmesinin nedenini açıklar. Bu rivayeti tercih etmesinin nedeni İbn Ömer rivâyetindeki ravilerin zabt olarak daha sağlam ve daha fazla raviler olmasıdır.²⁰³

2.14.3. Daha Fazla Kanaldan Gelen Rivayeti Tercih Etmesi

Râfiî namazdan sonra selam vermekle ilgili rivayetleri bu usule uygun örnekler olarak zikreder. Buna göre Hz. Peygamber'in namazda iki yana selam verdiği rivayet ile sadece sağa selam verdiği rivayetleri zikreder. Râfiî ulemanın iki tarafa selam vermek ile ilgili rivayetleri tercih ettiğini dile getirir. Râfiî âlimlerin iki yana selam vermekle ilgili rivayetin tercih sebebi olarak bu hadis ile ilgili rivayet tariklerinin daha çok ve daha sabit olmasından dolayı tercih ettiklerini belirtir. Râfiî'nin tercih sebebi olarak zikretmiş olduğu bu metodu ehl-i hadisın hadis usulü kitaplarında ve günümüzde ilahiyat fakültelerinde sıkça bahsi geçen Cem'ût-Turûk metodu altında görmekteyiz.²⁰⁴

2.15. Rivayete Yöneltilen Tenkitleri Zikreder

Hadis ilminde rivayetlerin sıhhatinin tespiti aşamasında rivayetler tenkide tabî tutulmaktadır. Rivayetlere yapılan tenkid sonucunda rivayetlerin sıhhat değeri ortaya çıkmaktadır. Buna binaen Râfiî *Müsned*'de şerhine değindiği rivayetler hakkındaki tenkitleri de zikretmektedir. Müeellifin değinmiş olduğu bu tenkitlerden bazılarına değineceğiz.

Râfiî, 126. hadisinin şerhinde muhaddislerin bu rivayeti üç açıdan tenkite tabi tuttuklarını zikreder. Cerh tâdil âlimleri *Müsned*'in râvilerinden bazılarını eleştirilerde bulunmuştur. Râfiî gerçekte bu eleştirileri hak etmeyen bazı râvilerin haksız yere

²⁰³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/310-311.

²⁰⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/383-384.

eleştirildiğini ve bu eleştirilere cevap mahiyetinde yapılan eleştirilerin doğru olmadığını ortaya koymaktadır Bu tenkitleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Rivayetin isnadında yer alan Suheyl b. Salih'in bu rivayeti babası Salih'ten duymadığı, onun bu rivâyeti Âmeş'ten o da babasından rivâyet ettiği belirtilmiş ve rivayetin isnadında Süheyl'in Âmeş'i zikretmeyip rivâyeti babasından duymuş gibi rivâyet etmesinden dolayı rivâyet tenkide uğramıştır.

2. Eserde rivâyete yapılan diğer bir tenkit ise Âmeş'in bu rivâyeti babasından rivâyet etmesinin kesin olmamasıdır. Ebû Dâvûd rivayetinde Âmeş'in bu rivâyeti Ebû Sâlih'ten rivayet etmiş olabileceği zikredilir. Ahmed b. Hanbel rivayetinde ise Âmeş'in bu rivayeti bir adamdan rivayet ettiği belirtilmiş ve bu adamın Ebû Sâlih olabileceği belirtilmiştir.

3. Rivayete yöneltlen üçüncü tenkit ise Nâfi b. Süleyman'ın bu rivayeti Süheyl'in kardeşi Muhammed b. Ebî Salih'ten o da babasından Hz. Aişe kanalıyla rivayet etmesidir. Rivayete yapılan tüm bu tenkitler rivayetin isnadında bir problem olduğunu göstermektedir.²⁰⁵

²⁰⁵ Rafîî, *Şerhu Müsnedi'sh-Şâfiî*, 1/291.

III. BÖLÜM

METİN ANALİZİ

Râfiî şerhlerine değindikleri rivayet metnlerinin muhtevâsından yola çıkarak metnin muhteva ettiği anlamı açıklamak için rivayetlerde zikrolunan garip kelimeleri açıklamaktadır. Râfiî'nin şerh etmiş olduğu bu güzide eser Şâfiî mezhebinin önemli kaynaklarından olması itibariyle ele aldığımız bu eser fikhî bir şerhtir.

Fikhî şerhlerde rivayet metnlerinin anlamını ortaya çıkarmada kullanılan ilk aşama rivayet metnlerinin kelime tahlilleri olmuştur. Şârihler garip kelimeleri açıklamada genel olarak dilciler ve *garîbu'l-hadis* âlimlerinden nakillerde bulunmaktadır. Râfiî eserinde kelime izahatlarını el-Ferrâ, Beğavî ve Hattâbi gibi âlimlerden istifade etmektedir.²⁰⁶

Şârihler genel olarak metin analizinde fikhî hükümlere ve âlimlerin rivayetler hakkındaki görüşlerine ve ihtilaflarına sıklıkla değinmişlerdir. Bunların yanında rivayet metnlerinin anlaşılmasında ayet ve hadislerden istişhad de bulunmaktadır. Günümüz hadis problemleri arasında zikredilen konulardan biri de metin tenkidi meselesidir.

Hadisçilerin metin tenkidine önem vermedikleri iddiası doğru olmamaka beraber böyle bir vehme kapılmanın iki nedeni bulunmaktadır. Bunun birinci nedeni

²⁰⁶ Türçan, *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü*, 71.

hadis tenkit sisteminin sathî bir nazarla incelenmesi, ikincisi ise metin tenkidini hadis usulü ilmi içerisinde aramak olmuştur.²⁰⁷

Aslında hadisçilerin, fukahânın ve şârihlerin rivayetler anlamak üzerine yapmış oldukları bütün çabaları metin tenkidi olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bilindiği üzere hadislerin sıhhatinin tespitinde hadis âlimleri ilk olarak rivayet senedini incelemişlerdir. Rivayetin senedinde problem olmadığı takdirde rivayetin metni Kur'an ve sabit Sünnette bulunan bir hükme gerçek anlamda aykırı olmadıkça metin eleştiriye tabi tutulmamıştır. İmam Şâfiî hadislerin muhteva bakımından Kur'an'a muhalif olmayacağını belirtmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in Sünnetini yerine getirmek Allah'ın emirlerini ifa etmek anlamına gelmektedir. Bilakis Hz. Peygamber'in hadisleri Allah'ın ayetlerinde âm, hâs, nâsih, mensûh kabilinden neyi murad ettiğini açıklamaktadır.²⁰⁸ Metin eleştirisi isnad analizinden farklı olarak her rivayet için yapılmamakta, rivayetin metninde bir problem ve anlaşılabilir bir durum vaki olunca metin eleştiriye tabi tutulur.

Rivayetlerde yapılan metin tenkidinin tarihçesi hadis rivayetlerinin ilk muhatapları olan sahabe dönemine kadar uzanmaktadır. Hadis ilminde şöhret bulan "sahabilerin hepsi adildir" kâidesi çerçevesinde sahabe (r.a) metin tenkidi yaparken oluşan problemin yalan söylemekten değil de hata veya unutma sonucunda meydana geldiğini nakletmektedir.

Sahabe (r.a.) metin tenkidi yaparken bunu belli başlı bazı usûller çerçevesinde yapmaktadır. Bunu da Kur'an'a ve sahabînin Hz Peygamber'den kesin olarak duyduğu rivayetlere arz ederek yapmaktadır.²⁰⁹ Günümüz hadis tenkidinde kullanılan ölçütler başta Kur'an olmak üzere, nebevî Sünnet, tarih, akıl, bilimsel veriler, metinde görülen çelişki ve tutarsızlıklar olarak babul edilmektedir.²¹⁰

²⁰⁷ Mehmet Durmuş Çiftçioğlu, *Metin Tenkidi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 14.

²⁰⁸ Recep Aslan, *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 134.

²⁰⁹ Misfir b. Gurmullah ed-Dümeynî, *Mekâyîsi Nakdi Mutûni's-Sünne* (Riyad: Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, 1984), 55.

²¹⁰ Aslan, *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri*, 80.

3.1. Eserde Zikrettiği Fıkḥî Görüşler

3.1.1. İmam Şâfiî'nin Hadisten Çıkardığı Hükümleri Zikretmesi

Râfiî hadislerin değerlendirilme aşamasında müctehid âlimlerin rivayetlerden çıkardığı hükümleri zikreder. Âlimlerin rivayetler hakkındaki farklı düşüncelerini eserinde zikretmekle birlikte son aşamada müntesibi olduğu Şâfiî mezhebi ve Şâfiî'nin görüşlerini benimsemektedir.

Eserde Râfiî, *Müsned*'in 6. hadisinde hayız kanının elbiseye bulaşması ile ilgili Şâfiî'nin görüşlerini nakleder. Hayız kanının elbiseye bulaşmasıyla alakalı rivayet de Esma'nın bu durumda ne yapması gerektiğini sorması üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) “ona elbisedeki kurumuş kanı kazımasını, kazıdıktan sonra da eliyle çitileyip yıkamasını,” söyledi.²¹¹ İmam Şâfiî bu hadisten iki hüküm çıkarmıştır:

Bunlardan ilki, necis bir şeye dokunmanın abdest gerektirmeyeceğidir. Çünkü elbisedeki kurumuş hayız kanını tırnaklarla kazımak hayız kanının necis olmadığı anlamına gelmektedir. Esma elbisedeki kanı kazıma işlemini yaparken tırnaklarının ve parmaklarının uçları kurumuş necasete temas etmesine rağmen Hz. Peygamber ona abdest almasını söylememiştir.²¹² Bu da hayız kanının aslında necis olmadığına delalet etmektedir.

Rivayetten çıkarılan hükümlerin ikincisi de, necaseti yıkamada belli bir yıkama sayısının olmamasıdır. Rivayet olunduğu üzere Hz. Peygamber köpeğin kabı yalaması durumunda salyanın necis olması hasebiyle kabın yedi defa yıkanmasını emretmiştir.²¹³ Bu hadiste ise Hz. Peygamber Esma'dan necis elbiseyi sadece yıkamasını istemiştir ve yıkamada sayı belirtmemiştir. Köpeğin kabı yalaması olayında olduğu gibi hayız kanı necis olsaydı Hz. Peygamber ona yedi defa veya gerektiği miktarda elbiseyi yıkamasını emrederdi.²¹⁴

²¹¹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 140; İbnî Macê, “Teyemmüm”, 118.

²¹² Buhârî, *el-Câmiü's-Sahîh*, “Vudû”, 63; Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, “Tahâret”, 110.

²¹³ Buhârî, “Vudû”, 33; Müslim, “Tahâret”, 89; Ebî Abdîrrahman Ahmed b. Ali en-Nesâî, *es-Sünen* (Beyrut: Müessesü Risâle, 2017) “Tahâret”, 53.

²¹⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/83.

3.1.2. Şâfiî'nin Mezhebu'l-Kadîm ve Mezhebu'l-Cedîd Görüşlerinin Mukayase edilmesi

Râfiî İmam Şâfiî'nin öğrencileri arasında ona birinci derecede yakın olan öğrencilerindendir. Râfiî'nin Şâfiî'ye olan bağlılığı ve muhabbeti onun eserinde Şâfiî'nin görüşlerinden nakillerde bulunmasını sağlamıştır. Râfiî eserinde rivayetlerin şerhlerine değinirken fikhî hükümleri Şâfiî'nin kadim ve cedid mezhebini birbirine mukayese eder.

Râfiî *Müsned*'in 124. hadisi olan Hz. Peygamber'in namaz vakitlerini kılınışını anlatan rivayeti zikrettikten sonra hadisin şerhinde Şâfiî'nin iki mezhebini mukayese etmektedir. *Müsned*'in 123. Hadisinde ise Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashabı Hendek günü öğle, ikindi ve akşam namazlarını kılamamışlardı.²¹⁵ Hz. Peygamber ve ashabı kılamadıkları namazları nasıl kılacakları ile ilgili gelen iki rivayetin ihtilafından dolayı Şâfiî bu konu ile ilgili yeni ve eski mezhebi olmak üzere iki görüş belirtmiştir. İlk rivayetten yola çıkarak Hz. Peygamber Bilal'e öğle vakti için ezan okumasını söyler. Ezandan ondan sonra sırasıyla öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazları için kamet getirerek namaz kıldırıldığını ve kaçırılan namazlar için bir ezan okumanın yeterli olacağı görüşünü kadim mezhebinde zikreder.

Şâfiî'nin yeni mezhebinde kendisinden nakledilen rivayet eserin 123. hadisinde zikrolunduğu gibi kaçırılan namazlar için kamet getirmenin gerekmediği görüşüdür. Sonuç olarak Râfiî rivayet ihtilafları neticesinde hadisin şerhinde Şâfiî'nin bu konu ile ilgili iki mezhebini zikretmiştir.²¹⁶

Râfiî'nin eserde İmam Şâfiî'nin iki mezhebinin karşılaştırmasını yaptığı diğer bir rivayet ise cuma hutbesiyle ilgili rivayettir. *Müsned*'de Ebû Hureyre kanalıyla zikredilen 290, 291 ve 292. rivayetlerde Hz. Peygamber "İmam minberde hutbe verirken yanında konuşan kişiye sus demen lağv'dır." buyurmuşlardır.²¹⁷ Râfiî bu rivayetin manası "İmam hutbedeyken cemaatin susması, bir şeylerle meşgul olamamasıdır." der. Lakin buradaki konuşmama eylemi vacipliği mi ya da müstehap oluşu mu ifade eder?

²¹⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1/591.

²¹⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/285.

²¹⁷ Buhârî, "Cuma", 36; Müslim, "Cuma", 11.

Bu meselede meydana gelen ihtilaf neticesinde Şâfiî'nin iki mezhebi eserde nakledilmiştir. Kadim mezhebindeki görüşü susmanın vacip oluşu iken, yeni mezhebindeki görüşü ise susmanın vacip olmadığıdır. Buna binaen yeni mezhebinde susmanın müstehap olduğunu belirtir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber birgün hutbe verirken adamın biri mescide girdi ve Hz. Peygamber'e kıyameti sordu. Hz. Peygamber hutbede olmasına rağmen adamın sorusuna cevap verdi. Râfiî, Şâfiî'nin bu rivayetten yola çıkarak bu hükmün vucubiyet ifade etmediğini dile getirir. Hz. Peygamber'in minberde adama cevap vermesi ve adamın bu sözüne olumsuz bir şey dememesi müstehap oluşunu gösterir.²¹⁸

3.1.3. Şâfiî'in İhtilaflı Görüşlerinin zikredilmesi

Râfiî, eserde İmam Şâfiî'nin konu ve hükümler hakkındaki ihtilaflı görüşlerini ele aldığı rivayetlerin şerhinde beyan etmektedir. Şâfiî ramazan hilalinin görülmesiyle alakalı *Müsned*'in 470. rivayetinde birbirine muhalif iki görüş belirtmektedir. Rivayet Hz. Ali'nin hilafeti döneminde hilali gördüğünü söyleyen bir adamın şahitliğiyle Hz. Ali'nin oruç tuttuğunu zikretmektedir.²¹⁹ Aynı şekilde rivâyetin sonunda Şâfiî'nin ramazan hilalinin tespiti için iki şahit'in gerekli olduğunu nakleder.

Râfiî, eserinde Şâfiî'nin ramazan orucuyla alakalı kendisinden gelen iki hükümden biri de bir kişinin şahitliğinin kabul edileceğini zikreder. Şâfiî'nin bu konuyla alakalı diğer görüşü ramazan orucunun bir şahitle tespit edilemeyeceğidir. Onun bu kanıya varmasının nedeni ramazan orucunu şevval orucuna kıyas etmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü şevval orucunun tespitinde bir kişinin şahitliği yetmemektedir. Nasıl ki şevval orucu için bir kişinin şahitliği kabul edilmiyorsa ramazan orucu için de bir kişinin şahitliğinin kabul edilmeyeceğini belirtir.²²⁰ Dolayısıyla bu rivayet çerçevesinde Şâfiî'den birbirinin zıttı iki görüş nakledilmiştir.

3.1.4. Mezhep İmamlarının İhtilafı

İslam âlimlerinin fikhî görüşlerinin temel kaynaklarını Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır. İslam âlimlerinin birinci önceliği İslam'ı en güzel şekilde şârînin maksadını tespit etmeye çalışarak yaşamak olmuştur. Genelde Müslümanlardan

²¹⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/522.

²¹⁹ Şâfiî, *Müsned*, 1/103.

²²⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/182-183.

ictihad seviyesine ulaşmış âlimler hüküm çıkarma ve nasların maksadını ortaya koyma gayreti içinde olurlar. Diğer Müslümanlardan bu seviyeye ulaşmamış olanlar ise mukallid olup müctehid âlimleri taklid etmek zorundadırlar.

Fıkhî ihtilafların genel sebebi öncelikli olarak nasların tabiatıyla alakalı olmaktadır. Şer'î naslar şârî kaynaklı olduğundan ve ihtilafa müsait olduğundan ihtilaflar kaçınılmaz olmaktadır. İmtihan gereği şârî İslam'ın asli kaidelerinde ihtilaf olmadan fer'i naslarda bölünmeden parçalanmadan farklı düşünmemizi, kıyamete kadar olacak meseleler hakkında konuşup çözüm bulmamızı istiyor.

İhtilafların diğer bir nedeni ise mükellefin tabiatıyla alakalı olup insan olma hasebiyle farklı düşünmesi ve akli melekelerin farklı olmasından dolayıdır. İnsanların zihin yapısının farklı olması neticesinde naslardan hüküm çıkarma ve anlamada farklı hüküm ve görüşler ortaya çıkmıştır. Beşer olma hasebiyle bu ihtilaflar sahabe zamanında ve hatta Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde bile İslam'ın kolay ve yaşanılır olduğunu gösteren farklı uygulamalar ve amelleri görmekteyiz.

Müctehid âlimlerin naslarda ihtilaf etmesinin nedenlerinden biri de şer'î nasların dili olan Arapçanın tabiatı itibarıyla ihtilaf etmeye müsait bir dil olmasından kaynaklanır. Arapça kelimeler bazen birden çok anlam ifade edebilir ve bir kelime ise aynı anlama gelecek birçok manayı içinde barındırabilir. Yine dil bilgisi kuralları kelimelerin ve cümlelerin anlamını değiştirebilir ve yeni anlamlar katabilir. Arapça bu yönüyle buna en müsait dillerden biridir. Bundan dolayıdır ki müctehid imamlarımız fûrûa dair konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.²²¹

Râfiî rivayet şerhlerinde Şâfiî'nin rivayetle ilgili görüşlerinin yanında mezhep imamlarının ve müctehidlerin görüşlerini de nakletmektedir. Genel olarak bu coğrafyanın iki büyük mezhebinin kurucuları olan İmam Şâfiî ve Ebû Hanîfe'nin görüşlerini karşılaştırır. Bazen de sadece Ebû Hanîfe'ye hilaf olan yerlere değinir.²²² Bunların yanında İmam Malik, Ahmed b. Hanbel ve diğer fukahanın görüşlerini belirtmekten de geri kalmaz.²²³ Şâfiî'nin görüşüne değindikten sonra öncelikli olarak

²²¹ Muhammed Avvâme, *Edebu'l-İhtilaf fî Mes'êli'l-İlmi ve'd-Dîn* (Medinetu'l Münevvere: Dâru'l Yusr, 2007) 21.

²²² Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/470.

²²³ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/211.

Şâfiî'yle aynı görüşte olan müctehidler zikreder. Daha sonra ise Şâfiî'nin karşısında yer alan müctehidler görüşlerini zikreder.²²⁴

Râfiî'nin eserde mezhep âlimlerinin ihtilafını zikrettiği 279, 280 ve 281. rivayetlerde²²⁵ imamın cuma günü hutbe irad ederken hutbeleri ayakta irad etmesi ve iki hutbe arasında oturmasıyla ilgili rivayette Râfiî İmamın ayakta durmaya gücü yetmesi halinde hutbeleri ayakta irad etmesinin vacip olduğunu zikreder. Râfiî zikrettiği bu hükmün muhalifi olarak Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel'in İmamın hutbeyi ayakta irad etmesinin vacip olmadığını zikreder.²²⁶

Râfiî'nin eserde fikhî ihtilaflarla ilgili zikrettiği bir diğer örnek eserin 515. rivayetidir. Rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Aişe (r.a)'ya hitaben Beyti tavafı ve Safa Merve etrafında yaptığı say'ın hac ve umre için yeterli olduğunu zikreder.²²⁷ Râfiî riayetin değerlendirmesinde İmam Şâfiî'nin kıran haccı için bir tavaf ve say'ın yeterli olduğunu nakleder. Râfiî buna mukabil olarak Ebû Hanîfe ve Sevrî'nin kıran haccı için ayrı ayrı hac ve umre için tavaf yapılması gerektiğini belirtir.²²⁸

3.1.5. Müntesibi Olduğu Mezhebin İhtilaflarını Zikretmesi

Bilindiği gibi Şâfiî mezhebinin ve diğer mezhep ve ekollerin içinde karşıt görüşler ve farklı hükümler bulunmaktadır. Her mezhebin ve ekolün teşekkül etme aşamasında ve tekâmülünde farklı görüş ve ihtilafların çıkması kaçınılmaz bir sondur. Çünkü her âlimin yegâne hedefi şer'î hükümleri en sahih bir şekilde ortaya koyma çabası içerisinde olmaktır. Mezheplerin ortaya çıkması ve tekâmül etmesi sadece mezhep kurucuları tarafından meydana gelmemektedir. Bilakis bir mezhebin ve ekolün oluşmasında mezhebi kuran mezhep imamının yanında mezhebin şekillenmesinde her asrın imamlarının katkısı bulunmaktadır.²²⁹

Râfiî hadislerin şerhinde fikhî hükümleri, İmam Şâfiî'nin görüşlerini, müctehid ve fukahânın görüşlerini zikretmekle birlikte Şâfiî mezhebi âlimlerinin görüşlerini ve

²²⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/221.

²²⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/229; Şâfiî, *Müsned*, 1/65.

²²⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/511.

²²⁷ Şâfiî, *Müsned*, 1/113.

²²⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/244.

²²⁹ Bkz. Avvâme, *Edebü'l-İhtilaf fi Meseili'l-İlmi ve'd-Din*, 152-153-154.

ihtilaflarını da zikretmektedir. Râfiî mezhep içi ihtilafları vücuh, zahir, azhar, sahih, esâh, kâle'l-Ashâh vb. kavramlarla belirtmeye çalışır.

Râfiî mezhep âlimlerinin ve diğer müctehidlerin fikhî ihtilaflarını zikretmenin yanı sıra Şâfiî mezhebinin içindeki görüş farklılıklarını ve ihtilafları zikreder. Râfiî bu ihtilafları belirtmek için “lil ashâbi vechun”, “vecheyn” veya “vücuhun” lafızlarını kullanmaktadır. Bu usule örnek olarak “Ûtbân b. Mâlik’in âmâ olmasına rağmen kavmine namaz kıldırırdı”²³⁰ rivayetini zikreder. Râfiî ashâbın bu rivayetten âmâ ve sağırın namaz kıldırmasındaki efdaliyetini tartıştıklarını ve bu konuda iki farklı görüş belirttiklerini söyler.²³¹

Râfiî’nin mezhep içi ihtilafları zikrettiği bir diğer rivayet 923. rivayet olan musarrâ hadisidir. Rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) sütlü gözüksün diye bir müddet sağılmayan koyun ve deve satın alan kişi için razıysa aldığı hayvanı yanında tutar veya sahibine iade etmek isterse de hayvanı sağdığı için hayvanla birlikte bir sâ hurma vermesi gerektiğini söylemektedir.²³² Râfiî musarra hayvanının iadesi için gerekli muhayyerlik müddetiyle ilgili ashâbın ihtilaf ettiğini söylemektedir. Râfiî muhayyerlik müddetinde ashâbın iki vecihte görüş belirttiğini nakleder. İlk görüşte muhayyerlik müddetinin üç gün olduğunu, ikinci ve zahir görüşe göre ise alıcının hayvanı hemen iade etmesi gerektiğini nakleder.²³³

3.2. İmam Şâfiî’nin İstinbat Metodu

Fıkıh kitaplarında müctehidlerin fikhî görüşlerini tüm detaylarıyla birlikte görmekteyiz. Müctehid âlimler bu hükümleri genel olarak Kur’an ve Sünnet eksenli olarak belli metot ve usullerle ortaya koymaktadır. Râfiî, şerhte Şâfiî’nin hadisleri ve hadislerden çıkardığı hükümleri alma metodunu zikreder.

Bununla ilgili *Müsned*’in 301. hadisinde Râfiî, Şâfiî’nin Hz. Peygamber’in cuma namazında okuduğu sureleri zikreden hadisi almadaki metoduna değinir.

²³⁰ Buhârî, “Ezan”, 40.

²³¹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’ş-Şâfiî*, 1/428.

²³² Buhârî, “Buyû”, 64; Müslim, “Buyû”, 11.

²³³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’ş-Şâfiî*, 3/197.

Semure b. Cundub ve Numan b. Beşir rivâyetinde Hz. Peygamber'in cuma namazında Âlâ ve Ğâşiye surelerini okuduğunu zikreder.²³⁴

Râfiî, Şâfiî'nin bu rivâyeti kadim mezhebinde tercih ettiğini, yeni mezhebinde ise Ebû Hureyre rivâyetini tercihe şayan bulduğunu nakleder. Rivayette zikredilen Hz. Peygamber'in Cuma günü sabah namazında Secde suresi ve İnsan surelerini okuduğu, Cuma namazında ise Cuma ve Münafikun surelerini okuduğuna²³⁵ değinen hadisini yeni mezhebinde tercih etmiş olduğu görüşüdür.

Râfiî, imam Şâfiî'nin bu rivâyeti tercih etmesinin nedenlerini ve usulünü birkaç maddede sıralamaktadır; bu maddeler ise şöyledir:

3.2.1. Meşhur Ravilerin Bulunduğu Rivayeti Tercih Etmesi

Hadisleri tercih etme kriterlerinde biri olan meşhur ravilerin bulunduğu rivayeti tercih etme metodu fakihler ve hadisçiler tarafından kabul görmüş bir metottur. Râfiî Hz. Peygamberin cuma namazında okuduğu süreleri belirten rivayetleri açıklamaktadır. Buna göre ilk rivayet olan Ebu Hûreyre rivayetinde Hz. Peygamber'in Cuma ve Münafikun sürelerini okuduğunu,²³⁶ Semure rivayeti olan ikinci rivayette ise Â'lâ ve Ğâşiye sürelerini okuduğunu bildirmektedir.²³⁷ Râfiî Ebû Hureyre rivayetinde Cafer b. Muhammed ve Ebû Râfi' gibi meşhur ravilerin oması Şâfiî için rivayeti tercih sebebi olmaktadır.²³⁸

3.2.2. Rivayetin Sahabe Tarafından Amel Edilmiş Olması

Rivayeti yapan ravinin rivayetle amel etmesi rivayete olan itimadı artırır. Çünkü ravinin rivayetle amel etmesi ravinin rivayetle ilgili herhangi bir tereddüdünün olmadığını gösterir. Ayrıca ravinin rivayetiyle amel etmiş olması rivayetin isnadının sahih olmasının yanında metninin ve barındırdığı mananın da sahih olduğunu gösterir.

Şâfiî'nin rivayetleri tercih etmesindeki metotlardan biri olan ravinin rivayetiyle amel etmesine örnek olarak Ebû Hureyre rivayetini gösterebiliriz.²³⁹ Zira bu rivayette

²³⁴ Nesâî, "Cuma", 40.

²³⁵ Nesâî, "Cuma", 38.

²³⁶ Müslim, "Cuma", 61; Ebû Dâvûd, "Salât", 217; İbn Macê, "Salât", 90.

²³⁷ Şâfiî, *Müsned*, 1/69; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/235.

²³⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/527-28.

²³⁹ Ebû Dâvûd, "Salât", 217.

Emevî halifesi Mervan döneminde Ebû Hureyre Medine’de yöneticilik yaptığı sırada cuma namazında bu sureleri sahabe ve tabiin huzurunda okumuştur. Ebû Hureyre Cuma ve Münafikun sûrelerini bizzat kendisi okuyarak Peygamber’den gelen rivayeti tatbik etmiştir.²⁴⁰

Ebû Hureyre’nin bu sureleri cuma namazında sahabe ve tabiin huzurunda okuyup tepki görmemesi bu rivayetin sahabe ve tabiin arasında kabul gördüğünü gösterir, aksi takdirde insanlar onu bu konuda uyarırlardı. Sahabenin rivayetle amel etmesi rivayetin Hz. Peygamber’e aidiyetini ispatlamaktadır.

Şâfiî Ebû Hureyre rivayetinin Hz. Ali ve Ebû Hureyre tarafından amel edilmiş olmasından dolayı tercih ettiğini belirtir.²⁴¹ Râvi’nin rivayetiyle amel etme şartı sadece İmam Şâfiî’de kullanılan bir metot değil başta Hanefî âlimleri olmak üzere birçok müçtehid ve âlim tarafından kullanılan bir metottur.

3.2.3. Rivayetin İhtilaflı Olmaması

Rivayetin ihtilaflardan ve münakaşalardan beri olması rivayetin sağlam ve sahih olduğunun göstergesidir. Zira rivayet âlimler tarafından ihtilaf edilmişse rivayette problem olabileceği ihtimali meydana gelir. Ebû Hureyre rivayetinin tercih edilmesinin diğer bir nedeni ise Ebû Hureyre rivayetinin²⁴² ihtilaflı olmamasıdır. Semure ve Numan rivayetlerinde²⁴³ ise metinde bulunan ihtilaf nedeniyle Râfiî, İmam Şâfiî’nin bu rivayeti daha makbul gördüğünü belirtir.²⁴⁴

3.2.4. Muttasıl Rivayeti, Munkatı Rivayete Tercihi

Râfiî eserin 1400 ve 1401. Hadislerinde Abdurrahman b. Âvf’ın hanımını boşaması ile alakalı birbirine aykırı iki rivayeti değerlendirmektedir.²⁴⁵ Râfiî, Şâfiî’nin ilk rivayet olan İbn Zübeyr rivayetini İbn Şihab rivayetine tercih ettiğini nakleder. Râfiî, Şâfiî’nin bu rivayeti tercih etmesinin nedeni olarak İbn Zübeyr rivayetinin muttasıl olduğu, İbn Şihab rivayetini destekleyen şahitleri olmasına rağmen munkatı

²⁴⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 217.

²⁴¹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/530.

²⁴² Müslim, “Cuma”, 61; Ebû Dâvûd, “Salât”, 217

²⁴³ Şâfiî *Müsned*, 1/69; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/235.

²⁴⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/529-530.

²⁴⁵ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 7/593; Şâfiî *Müsned*, 1/294; Şâfiî, *el-Ümm*, 6/241.

olduğu için tercih etmemiştir. Şâfiî, ikinci rivayeti destekleyen şahitler olmasına rağmen İbn Zübeyr rivayetini muttasıl olduğu için bu rivayete tercih etmiştir.²⁴⁶

3.3. Hadis Şerhinde Âlimlerden Nakillerde Bulunması

Râfiî, hadisin şerhinde kendi görüşünü desteklemek için veya bu hadisin anlaşılması için âlimlerin söylemiş olduğu bazı görüşleri zikretmektedir. Bazı âlimlerin hadis şerhiyle ilgili yorum ve görüşlerine değineceğiz.

3.3.1. Abdûllah b. Mübarek'ten (ö. 181/797) Nakilde Bulunması

Müsned'in "Kitâbu'l-Buyû" bölümünde yer alan 655. Hadis "alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkça alışverişlerinde muhayyerlik hakkına sahiptirler"²⁴⁷ İmam Râfiî Abdûllah b. Mübarek'ten bu hadisin en sağlam yollarla bize gelen rivayetlerden olduğunu nakletmektedir. Râfiî'nin Abdûllah b. Mübarek gibi meşhur bir âlimden rivayeti desteklemesi rivayeti kuvvetlendirmektedir²⁴⁸

3.3.2. Hattâbî'den (ö. 388/998) Nakilde Bulunması

İmam Râfiî 804. rivayette Hz Peygamber "sizden biriniz durgun suya bevl edip hacetini gidermesin", buyurmuşlardır.²⁴⁹ Râfiî rivayetin bu kısmını şerh ederken Hattâbî'nin rivayetten işaretle durgun su ve akan suyun birbirinden farklı olduğunu ve durgun suyun akan su gibi olmadığını, akan suyun necaseti giderdiğini, onu izale ettiğini belirtmektedir.²⁵⁰

Bununla ilgili başka bir örnekte Râfiî, 820. rivayetin şerhinde Hattâbî Ebû Hureyre'den naklettiği "İnsanlar La ilahe illallah diyene kadar onlarla savaşmak ile emir olundum."²⁵¹ rivayetidir. Hattâbî, bu rivayet ile ilgili olarak küfür ehliyle savaşmadan önce onların uyarılması, İslama davet edilmesi gerektiğini söyler. Hattâbî İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Hasan el-Basrî ve Süfyan es-Sevrî'nin de bu kanaatte olduklarını zikreder.²⁵²

²⁴⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/10.

²⁴⁷ Buhârî, "Buyû", 22.

²⁴⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/384.

²⁴⁹ Şâfiî, *Müsned*, 1/165.

²⁵⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/61.

²⁵¹ Şâfiî, *Müsned*, 1/208.

²⁵² Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/79.

3.3.3. Beğavî'nin (ö. 516/1122) Şerhu's-Sünne Adlı Eserinden Nakilde Bulunması

Râfiî 718. hadisin şerhinde Sa'd b. Ebî Vakkas'ın yaş ve kuru meyvelerin birbiriyle satışı ilgili hadisi²⁵³ Beğavî'nin *Şerhu s-Sünne* adlı eserinden nakilde bulunarak bu hadiste geçen kavramları açıklamaktadır. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın bu iki şeyi kuru ve yaş hurmaya benzetmektedir. Bundan dolayı Beğavî de bu iki şeyin aynı cinsten olan yaş ve kuru buğdayın da birbirine satılamayacağını belirtmektedir. Zira yaş ve kuru meyvelerin birbirine satımının yasak olması yaşlığın ağırlığa tesir etmesinden dolayıdır. Beğavî meyvelerin eski ve yeni olmasının fazlalık olmadığı takdirde birbirine satışının haram olmasını gerektirmeyeceğini söyler²⁵⁴

Râfiî'nin Beğavî'den nakil yaparak açıklamaya çalıştığı *Müsned*'in 381. Hadisi olan Hz. Ömer'in cahiliye döneminde itikâf yapmayı adamasıyla ilgili rivayette²⁵⁵ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ona adağını yerine getirmesi gerektiğini söylemektedir. Rivayetin şerhinde Beğavî bununla ilgili çıkarımlarda bulunmaktadır. Beğavî bu hadisin cahiliye devrinde itikâf diye bir ibadetin olduğuna delil olduğunu ve cahiliye devrinde yapılmış olan bir adağın İslam devrinde de yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁵⁶

3.3.4. Hüseyin el-Ferrâ'dan (ö. 526/1132) Nakilde Bulunması

Râfiî Kâbe'nin alanı ile ilgili rivayetleri²⁵⁷ eserde bu usule örnek olarak vermektedir. Bu rivayette Hz. İbrahim'in belirlediği alanın bir kısmının Kureyş tarafından Kâbe tekrar bina edilirken dâhil edilmemiştir. Kâbe'nin alanıyla ilgili rivayetleri ele alırken Kureyş'in Kâbe'nin bakım hizmetlerini, onarımı, hac ibadetini tanzim etmeleri, Kureyş'in Kâbe'nin bakımından sorumlu olduklarını gösterir. Râfiî Şeyh Hüseyin el-Ferra'dan nakilde bulunarak bu gibi işlerin görülmesi karşılığında kimseden ücret alınmayacağı gibi, Kâbe'nin hicr bölümü de Kâbe'nin bir bölümü olduğundan insanların hicr bölümüne girmesinin yasaklanmaması gerektiğini söylemektedir.²⁵⁸

²⁵³ Ebû Dâvûd, "Buyû", 18; Tirmizî, "Buyû", 14.

²⁵⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/445.

²⁵⁵ Şâfiî, *Müsned*, 1/85; Şâfiî, *el-Ümm*, 327.

²⁵⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/80.

²⁵⁷ Şâfiî, *Müsned*, 1/129; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/192.

²⁵⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/349.

3.3.5. İmam Şâfiî'nin Eserlerinden Nakilde Bulunması

Râfiî rivayetleri şerh etmek ve desteklemek için *Müsned*'in sahibi İmam Şâfiî'nin eserlerinden nakilde bulunmaktadır. Râfiî eserdeki 508. rivayeti zikrettikten sonra rivayetin şerhinde İmam Şâfiî'nin *el-Emâli* adlı eserinde rivayetin Müslim b. Hâlid tarikiyle *Müsned*'deki bu rivayetten farklı bir şekilde zikrolunduğunu belirtir.²⁵⁹

Râfiî'nin şerhte İmam Şâfiî'den rivayette bulunduğu ve eserine atıfta bulunduğu bir diğer eseri *el-Ümm* adlı eseridir. Buna örnek olarak Hz Aişe'nin Peygamber (s.a.s.)'i ihrama girerken ona koku sürdüğünü belirttiği rivayetleri desteklemek için şerhte *el-Ümm*'den nakilde bulunmaktadır. Nakilde bulunduğu rivayette Hz. Aişe (r.a.) Peygamber ihrama girdikten sonra güzel kokularla onu kokuladığını söylemektedir.²⁶⁰

Râfiî'nin şerhte atıfta bulunduğu, kaynak olarak gösterdiği bir diğer eser Şâfiî'nin *er-Risale* adlı eseridir. Râfiî'nin buna örnek olarak şerhte atıfta bulunduğu 985. Rivayette Adamın biri Hz. Peygamber'e "Babamın malı ve hizmetlileri olmasına rağmen benim malımı ve hizmetlilerimi almak istiyor." diye şikâyetle bulunuyor.²⁶¹ Adamın şikâyeti üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) "Sen de malın da babanınsınız." buyurmaktadır. Râfiî, Şâfiî'nin bu rivayeti mürsel olarak *er-Risâle* adlı eserinde zikrettiğini ve bu rivayetin mevsul tarihinin²⁶² bulunduğunu beyan etmektedir.²⁶³

3.3.6. Beyhakî'den Rivayette Bulunması

Hz. Peygamber'in binek üzerinde tavaf yaptığına dair nakledilen 609. rivayette²⁶⁴ Râfiî, hadisin anlaşılması için hadisin şerhinde Beyhakî'den nakilde bulunmuştur. Buna göre Beyhakî "Hz. Peygamber'in safa ile merve arasında iken binek üzerindeydi" hadisinden muradın kudüm tavafından sonra sa'y yaparken bineğin üzerinde olduğudur. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerde ziyaret tavafından sonra safa ile merve arasında sa'y yaptığı sabit olmamıştır.²⁶⁵

²⁵⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/233.

²⁶⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/286.

²⁶¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 1/467.

²⁶² Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 7/789.

²⁶³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/283.

²⁶⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 5/164.

²⁶⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/338.

3.4. Râfiî'nin Hadis Yorum Metodu

3.4.1. Hadislerden Çıkabilecek Faideleri Zikreder

Râfiî eserinde ele aldığı rivayetleri yorumlamaktadır. Onun yaptığı bu yorumlamalardan biri de rivayetlerden çıkabilecek faidelerdir. Râfiî'nin faidelerine değindiği rivayetlerden biri de *Müsned*'in 47. hadisidir. Râfiî rivayetin şerhinde hadisten çıkarılacak faideleri zikreder. Râfiî'nin şerhini yaptığı hadis birkaç konuyu içinde barındırmaktadır.

Râfiî'nin yorumlamakta olduğu rivayet şöyledir: Asım b. Semure'nin babası bir gün Benî Muntefik kabilesinin olduğu yere Hz. Peygamber'i görmeye gitmektedir. Ancak Asım b. Semure, Hz. Peygamber'i orada bulamaz ve orada Hz. Aişe ile karşılaşır. Hz. Aişe Rasûlullah gelene kadar onlara ikramda bulunuyor. Hz. Peygamber (s.a.s.) gelince "Onlara yemek yediniz mi? Sizin için bir şey isteyeyim mi?" diye sorar. Ordakiler bu soruya cevaben "Evet." derler. Daha sonra Rasûlullah onlara bir koyun keser ve onlara hitaben der ki: "Sanmayın ki bu koyunu sizin için kesiyorum bizim yüz koyunumuz var, yeni bir koyun doğup yüzü aşınca birini keseriz." Rasûlullah'ın yanına gelen adam ya Rasûlullah "benim bir hanımım var ve onun dili çok keskin, iyi konuşmaz ne yapmamı tavsiye edersin?" der. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ona hanımını boşamasını söyler. Rasûlullah'ın bu cevabı üzerine adam "Ondan bir evladım var ve evladım annesine çok bağlı biri." der. Adamın bu sözünden sonra Rasûlullah cevabı değiştirerek adama eşine nasihatte bulunmasını ve ona sabretmesini tavsiye eder. Bunu yaparken de eşine kölesine vurur gibi vurmamasını söyler. Daha sonra adam "yâ Rasûlullah bana abdestin nasıl alınacağını göster." der. Bunun üzerine Rasûlullah ona nasıl abdest alınacağını gösterir.²⁶⁶ Râfiî bu rivâyetten birçok fayda çıkartmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Birinci fayda: Râfiî bu rivayetten yola çıkarak ev sahibi evinde olmadığında, evinde bulunan aile mensuplarından birinin gelen misafire iyi davranması gerektiğini ve kişinin aile mensuplarını bu yönde tenbihlemesi gerektiği kanısına varır.

İkinci fayda: Kişinin malının fazlaşmasını ve artmasını istememesi gerektiğidir. Hz. Peygamber'in yanında mevcut olan yüz koyundan birinin doğurup

²⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Taharet", 54.

sayılarının artması üzerine birini kesmesinden bu faydayı çıkarmaktadır. Zira Hz. Peygamber artan koyunlardan birini kesmesinden ve koyunların yüz'ün üzerine çıkmasını istememesinden bu kanıya varmaktadır.

Üçüncü fayda: Râfiî kişinin yapmacıktan uzak, olduğu gibi davranması gerektiğini belirtir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) yüz birinci koyunu kestiği zaman bunu sizin için değil normalde âdetimiz gereği koyunlar yüz'den fazla olunca koyunlarımızdan birini keseriz buyurmaktadır. Hz. Peygamber'in açık bir şekilde bunu söylemesinden bu kanıya varmıştır.

Dördüncü fayda: Râfiî rivâyetten kişinin eşinin kötü bir dile sahip olması durumunda onu boşamasında bir beis olmadığını ve bunun boşanma sebebi olacağını belirtir.

Beşinci fayda: Râfiî rivâyetten dördüncü faydayı çıkarmıştı ama rivâyetin devamında adamın eşine bağlı, onu çok seven bir çocuğu olduğu için eşinden boşanmayıp onun keskin, zarar veren diline tahammül etmesi gerektiği kanısına varmıştır. Rivâyetten de anlaşılacağı gibi kişi, ailesi ve çocukları için eşinde mevcut olan bir takım sıkıntılara tahammül etmesi gerekmektedir.

Altıncı fayda: Râfiî, Hz. Peygamber'in adama eşine tahammül edip ona nasihat etmesini söylemesinden, kişinin eşine iyiliği nasihat edip onu ayeti kerimede buyrulduğu gibi "Kendinizi ve ehlinizi ateşten koruyun."²⁶⁷ hitabı çerçevesinde onları cehennem azabından koruması amacıyla onlara nasihatte bulunması gerektiği kanısındadır.

Yedinci fayda: Râfiî rivayette Hz. Peygamber'in yanına gelip nasihat isteyen adama eşine vurmaması ile ilgili İmam Şâfiî'nin bu rivâyet ile ayetin arasını bulup ayetin bu rivâyeti nesh etmiş olabileceğini veya ayetteki vurmanın kerahete haml edileceğini belirtir. Kişinin imkân oldukça nasihatte bulunup eşine vurması en son yapılacak kerih işlerden olduğunu söyler.²⁶⁸

²⁶⁷ Tahrîm 66/6.

²⁶⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/165.

3.4.2. Şerte Zikredilen Akli Çıkarımlar

Râfiî rivâyetlerin şerhinde fikhî hükümleri zikreder. Râfiî eserinde fikhî hükümleri naslar çerçevesinde zikretmekle yetinmeyip rivayetlerden akli çıkarımlar ve yorumlar yapmaktadır. Rivayetlerde zikretmiş olduğu fikhî hükümlerle ilgili Şâfiî'nin zikretmiş olduğu akli çıkarımlar ve kendisinin hadislerden çıkarmış olduğu akli yorumları *Müsned*'in şerhinde zikretmektedir.

Müsned'in 28. hadisinde Rasûlullah'a kişinin namazdayken abdestinin bozulmasıyla ilgili duyduğu şüpheyi Hz. Peygamber'e bildirilmesiyle ilgili rivayette Peygamber (s.a.s.) "Kişi namazdayken kesin olarak bir koku veya ses duymadıkça abdestinin bozulmadığını" zikreder.²⁶⁹

Şâfiî Kur'an ayetinde zikrolunan abdesti bozan durumlar için bu durumlar ayette zikredilmemiş olsa dahi bu rivâyetten ön ve arkadan çıkan şeylerden dolayı da abdestin bozulacağını belirtir. Şâfiî bu rivâyetten yola çıkarak koku abdesti bozuyorsa ön ve arkadan çıkan bir şeyin abdesti bozmasının aklen evla olması gerektiğini vurgulayarak akli çıkarımda bulunur.²⁷⁰

3.4.3. Rivayetlerden Hüküm Çıkarması ve Şerhte Hadisin Taalluk Ettiği Konulara Değinmesi

Râfiî, rivayetleri değerlendirip yorumlarken rivayetlerden hükümler çıkarmakta ya da bu rivayetin taalluk ettiği konuları zikretmektedir. Buna örnek olarak *Müsned*'in 6. hadisini zikredebiliriz. Hayız kanının elbiseye bulaşması ile ilgili rivayette Esmâ'nın bu durumda ne yapması gerektiğini Peygamber'e (s.a.s.) sorar. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona elbisedeki kurumuş kanı kazımasını, kazıdıktan sonra da eliyle çitileyip yıkamasını söyledi.²⁷¹

İmam Şâfiî bu hadisten iki hüküm çıkarmıştır. Râfiî, Şâfiî'nin bu hadisten iki hüküm çıkardığını belirttikten sonra kendisi de bu hadisten çıkabilecek başka hükümlerin olduğunu söylemiştir. Râfiî'nin bu hadisten çıkardığı hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

²⁶⁹ Buhârî, "Vudu", 4; Müslim, "Hayız", 98; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 67.

²⁷⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/121.

²⁷¹ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 130; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/19; Şâfiî, *Müsned*, 1/8.

Bunlardan ilki: Râfiî rivayetten necasetin miktarı ile ilgili Hz. Peygamber'in bir miktar tayin etmediğini, bir dirhem miktarı necaset ile bir dirhemden fazla necaset arasında bir fark olmadığını belirtmektedir.

İkincisi: Râfiî necasetin elbisenin gözle görülebilecek açık bir yerinde olması ile görülmeyecek gizli bir yerinde olması arasında bir fark yoktur. "Eğer olsaydı Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu belirtirdi." demektedir.

Üçüncüsü: Necaset bulaşmış elbisede kurumuş olan necaset kazınıp, çitilenip yıkandıktan sonra elbisede kalan necasetin eseri elbiseye zarar vermez. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) Esma'ya bu işlemleri yaptıktan sonra elbiseyle namaz kılabileceğini söylemiştir.²⁷² Buradan hareketle Râfiî, İslam dininin kendisinden sakınılması zor olan, meşakkat gerektirecek durumlarda bazı şeylere müsamaha gösterdiğini onu görmezden geldiğini belirtmektedir.

Dördüncüsü: Rivayetin zahirinden yola çıkarak kurumuş necasetin elbiseden izale edilmesinde kazımanın ve çitilemenin vacip olduğunu söyleyen âlimler olmakla birlikte çoğunluk bunların yapılmasının vacip değil de, yapılmasının daha iyi olduğunu söylemiştir. Yani âlimlerin çoğu rivayetteki zahiri manayı vucûbiyete atfetmemiştir.

Beşincisi: Râfiî bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Esma'ya elbisenin üzerine su dök dediğini, diğer rivayetlerde ise suyla yıka dediğini belirterek yıkamanın necaseti izale etmede vacip olduğu hükmüne varmıştır.

Altıncısı: İmam Râfiî bu hadisten kadının özel durumlarında ne yapması gerektiği ile ilgili bir müftüye veya âlime sormasında bir beis olmadığını ve bunun hayâya aykırı olmadığını belirtmektedir. Eğer hayâya aykırı bir durum olsaydı Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu Esma'ya söylerdi.

Râfiî eserinde bu usule örnek verdiği bir diğer örnek eserin 753. hadisidir. Hz. Ömer'den gelen mevkuf bir rivayete göre; Hz. Peygamber (s.a.s.) cemrelerden sonra koku sürülmesini yasakladı. Bu rivayetin altına Râfiî Hz. Âişe'den gelen merfu rivayeti zikretti ve bu merfu rivayet yukarıda zikretmiş olduğumuz rivayetin aksine

²⁷² Şâfiî, *el-Ümm*, 1/19.

Hız. Âiſe'nin bizzat kendi eliyle ona koku sürdüğünü zikreder.²⁷³ Râfiî bu rivayetten hac esnasında tahallül tam anlamıyla bitmeden önce kadınlara dokunmanın yasak olmadığı hükmünü çıkarmaktadır. Zira yasak olsaydı Hz. Aiſe (r.a) Hz Peygamber'e koku sürmezdi.²⁷⁴

Râfiî'nin eserdeki rivayetlerin taallük ettiği konuları zikrettiği bir başka rivayet 128. rivayettir. Râfiî rivayetin ſerhine değinirken bu rivayetin taalluk ettiği konulara değinmeyi de ihmal etmez. Zira o bu rivayette müezzinin soğuk gecelerde insanlara namazlarını evlerinde kılmalarıyla alakalı olarak rivayetin²⁷⁵ iki konuya taalluk ettiğini belirtir.

İlk olarak rivayette zikredilen soğuk gecelerde cemaatle namaz kılmanın cemaate katılmaya engel bir özür olarak değerdendirir. Eserinde ele aldığı bu rivayeti Buhârî'nin *Sahih*'inde ve İmam Malik'in *Muvattâ*'ında yer alan rivayete kıyas ederek yağmur ve rüzgârın cemaatle namaz kılmaya engel teşkil etmesi gibi soğuğun da cemaatle namaz kılmak için bir engel olabileceğini belirtir. Râfiî bu rivayetten hareketle soğuğ havayı rüzgâr ve yağmur gibi görmektedir.²⁷⁶

İkinci olarak kendisi bu hadisten müezzinin ezan okurken insanlara seslenebileceği hükmüne varır. Zira Şâfiî'nin *el-Ümm*'de bu meseleyi “ezan esnasında konuşma” başlığı altında ele almıſ olduğunu ve bu hadisten imamın ezan bittikten sonra seslenmesini daha uygun bulmakla birlikte ezan esnasında konuşmasında bir beis olmadığını belirtmiſtir. Râfiî bu hükmün bu hadise taálluk ettiği kanısındadır.²⁷⁷

3.4.4. Eserinde Zikrettiği Hükümleri Ayetlerle Delillendirmesi

Kur'an'ı-Kerim hükümlere delil olması itibariyle birinci sırada yer almaktadır. Bu bakımdan müellif rivayetlerin ſerhinde ortaya koyduğu hükümleri ayetlerden istifade ederek delillendirmektedir. Eserinde zikretmiſ olduğu rivayetlerin anlaşılmasında ve rivayetlerden çıkacak hükümleri desteklemek, görüşünü teyit etmek için hadislerin ſerhinde sıkça ayet zikreder. ſerhte zikrettiği bu ayetlerin bazılarını

²⁷³ Şâfiî, *Müsned*, 1/155.

²⁷⁴ Râfiî, *Ŗerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/6.

²⁷⁵ Şâfiî, *Müsned*, 1/53; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/181.

²⁷⁶ Râfiî, *Ŗerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/298

²⁷⁷ Râfiî, *Ŗerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/298

kendisi tefsir ederken, bazılarını tefsir etmemektedir. Bazı ayetlerin tefsirini de hocası Şâfiî'den nakleler.

Bu usulle ilgili olarak *Müsned*'in 467 ve 468. hadislerini Kur'an ayetleriyle delillendirmektedir. Rivayette eşini üç talakla boşamış olan bir adam Abdûllah b. Abbas ve Ebû Hureyre'nin huzuruna gelir. Eşini boşamış olan adam bu durumda ne yapması gerektiğini söyler. Sahabîler eşini üç talakla boşamış bu adamın eşine bir daha nikahına alamayacağını, ancak eşinin başka bir adamla evlenmesinden sonra nikahına alabileceğini söylediler.²⁷⁸ Râfiî bu hadisi desteklemek için Bakara suresinin 234. ayetinde “Eşini üç talakla boşayan biri boşamış olduğu kadın bir başkasıyla evlenmedikçe ona helal olmaz.”²⁷⁹ ayetini zikreder.²⁸⁰

Bu çerçevede zikredebileceğimiz bir başka örnek de hac ile alakalı olan 495. rivayettir. Müellif bu rivayeti desteklemek maksadıyla “Gitmeye gücü yetenin o evi tavaf etmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır.”²⁸¹ ayetini zikreder. Râfiî bu ayeti zikrettikten sonra Şâfiî'nin bu hadisten maksadın bir binek bularak hacca gitme imkânı olan kişiler için geçerli olduğunu ifade eder. Hacca yürüyerek gitme imkânı olan biri için hac farz değildir.²⁸²

Yine ayet istişadı ile ilgili Râfiî *Müsned*'in 567 ve 568. hadislerinde hac aylarıyla ilgili hadisleri²⁸³ şerh ederken “Hac bilinen aylardadır.”²⁸⁴ ayetini zikreder. Râfiî bu ayetle birlikte hadisin manasının “Haccın senenin malum aylarında yapılacağıdır” demektedir.²⁸⁵

3.4.5. Şerhte Zayıf Görüşleri nakletmesi

Râfiî, eserinde rivayetleri işlerken rivayetlerden çıkarılan hükümlerin sıhhatine de değinmektedir. Râfiî eserinde sıhhati hakkında konuştuğu hüküm ve görüşlerin içinde zayıf olanları zikretmektedir. Örneğin 126. rivayette imam ve müezzinin faziletine dair rivayette imamın müezzinden daha faziletli olduğuna dair görüşü sahih

²⁷⁸ Şâfiî, *Müsned*, 1/101.

²⁷⁹ Bakara, 2/197.

²⁸⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/176.

²⁸¹ Al-i İmran 3/97.

²⁸² Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/217.

²⁸³ Şâfiî, *Müsned*, 1/109.

²⁸⁴ Bakara 2/197.

²⁸⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/291.

görüş olarak zikrettikten sonra rivayette imam için yapılan duanın müezzîn için yapılan duadan daha hayırlı olduğuna dair yapılan yorumun ve illetin zayıf olduğunu belirtir.²⁸⁶

Râfî eserinde zayıf görüş hükümleri zikretmekle birlikte sahih olan görüşlere de değinmektedir. Eserinde sıhhatinde değinmiş olduğu rivayetlerden olan *Müsned*'in 569. rivayetidir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) ihrama girdikten sonra telbiye getirirken hac veya umre yapacağını zikretmez. Hadiste sarih olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) telbiye esnasında hac veya umreden hangisi için ihrama gireceğini belirtmemiştir.

Râfî bu konu ile ilgili sadece telbiye getirmekle yetinilmeyeceği, bununla birlikte niyetin de yapılması gerektiğini ve bu görüşün sahih olduğunu zikreder. İhrama gireceği zaman telbiye esnasında zikrettiği ibadet ile niyette kendisi için ihrama girmek istediği ibadet farklı olduğu zaman niyete itibar edileceğini belirtir. Mesela bir kişi telbiyede umreyi zikretmiş lakin hac için niyet etmişse bu kişi hac için ihrama girmiştir.

Râfî hadisten yola çıkarak mutlak anlamda bir şey zikretmeksizin ihrama girilebileceğini söyler. Şâfî'nin bu konuyla alakalı iki görüşü bulunmaktadır. Râfî bu iki görüşten tayinin daha faziletli olacağını ve daha sahih olduğunu zikreder. Ebû Hanîfe (r.a) de bu görüştedir.²⁸⁷

3.5. Metin Problemlerinin Çözümünde Kullandığı Metotlar

3.5.1. Nesh Metodu

Nesh: Şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması, hükmünün iptal edilmesi anlamına gelir. Hadis rivâyetinde nâsîh kendinden önceki rivâyeti nesh eden rivâyet demektir. Geçerliliği kalkmış rivâyet veya hükme de mensuh denir.²⁸⁸

²⁸⁶ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 1/291.

²⁸⁷ Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 2/92-293.

²⁸⁸ Abdurrahman Çetin, "en-Nâsîh ve'l-Mensûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/579-581.

Nesh işlemi şârî‘ tarafından meydana gelmektedir ve önceden var olan bir hüküm ancak şâri tarafından kaldırılabilir. Peygamberimizin vefatından sonra nesh işleminden bahsedemeyiz. Lakin rivayetlerin arasını bulmada kullanılan nesh metodunun daha sonra belli başlı yöntemler kullanılarak tespiti mümkündür. Nesh’in sonradan tespit edilmiş olması daha sonra ortaya konulduğu anlamına gelmez.

Râfî bir rivayetin nesh edilip edilmediğini öğrenmek için zamana bakılması gerektiğini ve zaman faktörünü hesaba katarak öğrenileceğini belirtir. Zaman faktörünün tespitinde rivayeti yapan sahabenin Müslüman olduğu zaman, katıldığı savaşlar belirlemektedir.²⁸⁹

Ayrıca rivayeti zikrederken bu Peygamber’in yaptığı son uygulamayı vb. karinelerle de nesh işlemi belirlenmeye çalışılır.²⁹⁰ Birbiriyle çakışıyor gibi görünen iki rivayetin söylendiği zamanı veya hangisinin önce hangisinin sonra olduğunu biliyorsak muhtemelen ilk rivayet ikinci rivayet ile nesh olunmuştur. Râfî buna örnek olarak Zül yedeyn kıssasını zikreder.²⁹¹

Bir rivayetin neshe uğrayıp uğramadığını anlamak için başlıca metotlar vardır. Râfî şerhte bunun ile ilgili Şâfî‘den neshin tespiti konusunda şunları nakleder: Eğer bir konu ile alakalı iki rivayet vârid olmuşsa ve ilk rivayet söylenen şeyin yapılmasının vacip oluşundan bahsediyorsa daha sonra söylendiği bilinen ikinci rivayetin nâsih olduğunu zikreder. Çünkü şârî‘ bizden aynı anda iki şeyi yapmamızı, iki zıt durumu bize emretmez. Birbirine aykırı gibi görünen iki rivayetin ilki vücut değil de müstehab hüküm ifade ediyorsa ilk rivayette olduğu gibi ikinci rivayet de müstehab anlamına gelir. Çünkü şârî bizim iki durumla da amel edebileceğimizi ifade eder ve bu durumda nesh işlemi bulunmamaktadır.

Neshle alakalı Râfî *Müsned*’in 26. hadisinde “Ateşte pişirilen yemeklerin yenmesinden dolayı abdest almak gerekmez.”²⁹² rivâyetini zikreder. Râfî eserinde bu rivayetin muhalifi olarak görülen Hz. Âişe ve Ebû Hureyre’den naklolan rivayeti zikreder. Zira bu rivayet Hz. Peygamber’in ateşte pişirilen yiyeceklerin yenmesinden dolayı abdest gerekir hadisini zikretmiş ve bu rivayetle ilgili olarak Hz. Peygamber’in

²⁸⁹ Rafî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfî*, 3/166-167.

²⁹⁰ Rafî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfî*, 3/169.

²⁹¹ Rafî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfî*, 3/166-167.

²⁹² Buhârî, “Vudû”, 50.

abdest aldığı zikredilir.²⁹³ Râfiî Şâfiî'den nakille Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den gelen rivayetin mensuh olduğunu iki vecih ile belirtmiştir. Bu vecihler şöyledir: ²⁹⁴

Birinci vechi: İbn Abbâs'tan rivayet edilen hadiste Hz. Peygamber'in koyunun sırt kısmından yediği ve abdest almadığı belirtilmiştir. İbn Abbâs Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde on veya om dört yaşında olduğu zikredilir. Bu da onun bu rivayeti Hz. Peygamber'den ömrünün son zamanlarında aldığını ve ateşte pişirilen yiyeceklerden dolayı abdest almanın gerekeceği rivâyetinin nesh olduğunu gösterir.²⁹⁵

İkinci vechi: Câbir dan (r.a.) gelen rivayette ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) son olarak yaptığı iki şeyden birinin ateşte pişirilmiş şeylerden dolayı abdest almayı terk etmesidir. Râfiî, Şâfiî'den yaptığı bu nakille ateşte pişirilen yiyeceklerin yenmesinden dolayı abdest gerekir hadisini iki vecihle mensuh olduğunu dile getirmiştir.²⁹⁶

3.5.2. Mutlak Rivayeti Tahsis Etme

Tahsis: Fıkıh usulü terimi olarak âm bir lafzın anlamının bu lafız kapsamına giren fertlerden bir kısmıyla sınırlandırılmasını ifade eder.²⁹⁷ Birbiriyle çelişir gibi gözükken veya anlaşılması zor olan rivâyetler tahsis yoluyla anlaşılması sağlanabilir. Müctehidlerin ve âlimlerin çoğu tahsis metodunu eserlerinde ve kendilerine has metotlarında kullanmıştır. Tahsîs veya takyîd adıyla bilinen bu konu fikhî literatürde de Hamlu'l-Mutlak Âla'l-Mukayyed başlığı altında fıkıh usulü eserlerinde işlenmektedir. Tahsis metodu nasih mensuh ile alakalı olduğunu söyleyen bir kısım alimler buna kısmi nesh demişlerdir. Rivayet mutlak anlam da birden çok anlama gelirken diğer anlamlarının ortadan kalkıp tahsis edilmesi bir bakımdan neshe benzemektedir.

Râfiî yukarıda bahsettiğimiz usulü 37. Rivâyetin şerhinde işlemektedir. *Müsned*'in 37. hadisinde Hz. Peygamber'in hacet giderme ile ilgili hacetini gideren kişinin kible tarafına ön veya arkasını çevirmemesi gerektiğini buyurur. ²⁹⁸

²⁹³ Müslim, "Hayız", 90.

²⁹⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi*'ş-Şâfiî, 1/141.

²⁹⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi*'ş-Şâfiî, 1/141.

²⁹⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi*'ş-Şâfiî, 1/141.

²⁹⁷ Ferhat Koca, "Tahsis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/579-581.

²⁹⁸ Şâfiî, *Müsned*, 1/142.

Ancak Râfiî İmam Şâfiî'nin bu rivâyeti tahsis ettiğini ve bu hükmün kişinin sahra vb. binaların olmadığı boş araziler için geçerli olabileceğini zikreder. Şâfiî bu rivâyeti Sahîhayn da geçen İbn Ömer rivâyetiyle tahsis etmektedir. İbn Ömer rivâyetinde Hz. Peygamber'in iki duvar arasındaki kapalı bir yerde beytü'l makdis'e doğru dönüp hacetini giderdiğini zikreder.²⁹⁹ Bu da Kâbe'nin arka tarafta kalması demektir. İmam Şâfiî bu iki rivâyeti karşılaştırdığında ikinci rivâyetin ilk rivâyeti tahsis ettiğini ve aslında ilk rivâyette geçen hükmün binaların olmadığı açık alanlar için geçerli olduğunu belirtir.³⁰⁰

3.5.3. Rivayetlerin Cem'i

Rivayetleri cem' etme işlemi genellikle birbirine tercih edilemeyecek olan sahih rivayetlerin birbirine teâruz ettiğinde veya muhalıfmiş gibi görüldüğünde kullanılan bir işlemdir. Şarihler rivayetler arası teâruzu aşmada öncelikli olarak cem' yöntemini kullanırlar. Ancak bu yöntem genel olarak fikhî hüküm barındırmayan rivayetlerde uygulanır.³⁰¹

Fikhî hüküm barındıran rivayetlerin teâruzunda şarihler kendi mezheplerinin usulü doğrultusunda hareket ederek rivayetler arasında tercihte bulunurlar. Meşhur şarihlerden olan el-Aynî, iki hadisle amel etmenin bir hadisle amel etmekten evla olduğunu söylemesine rağmen Hanefilerin teâruzu giderme metotlarından birini uygulayarak neshe öncelik vermiştir.³⁰²

Zikretmiş olduğumuz bu usulle alakalı olarak Râfiî, *Müsned*'in üçüncü cildinde yer alan 782, 83 ve 84. rivayetlerde meydana gelen teâruzu zikreder ve hadisler arasındaki problemin nasıl giderileceğini belirtir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatına yakın namaza çıkamadığını ve yerine Hz. Ebubekir'i namaz kıldırmakla görevlendirdiği zikrolunur. Râfiî bu rivayet ile Hz. Ebubekir'in Peygamber'in arkasında namaz kıldığıyla ilgili rivayetlerin arasını buluyor.³⁰³

²⁹⁹ Buhârî, "Vudû", 14; Müslim, "Taharet", 61.

³⁰⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, 1/146.

³⁰¹ Türcan, *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü*, 233.

³⁰² Türcan, *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü*, 234.

³⁰³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, 3/34-35.

Râfiî, rivayetler arasında meydana gelen teâruzu şöyle çözer: Hz. Ebubekir'in Peygamber'in arkasında öğle vaktinde namaz kıldığını ve Hz. Peygamber ise sabah namazında Hz. Ebubekir'e uyduğunu zikreder. Rivayetlerde geçen bu kıssa da Hz. Peygamber'in vefat ettiği günün sabahında hastalığının hafiflemesi üzerine namazı cemaatle kılmak için çıktığında Hz. Ebubekir o esnada birinci rekâtı kılmış halde Hz. Peygamber ona ikinci rekâtta tabi oluyor.³⁰⁴

Râfiî rivayetler arasında Cem' uygulamasını uygulayarak hiçbir rivayeti terk etmemiş olup aynı anda iki rivayetle de amel etmiştir. Râfiî şerhte Şâfiî'nin de bu uygulamayı kullandığını ve Şâfiî'nin de bu rivayetler arasındaki teâruzu bu şekilde giderdiğini zikreder.³⁰⁵

3.5.4. Te'vil Metoduyla Rivâyetlerin Arasını Bulma

Râfiî hadisin doğru anlaşılmasına mâni olacak problemleri çözmek için bazı yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemlerden bir diğeri ise te'vil yöntemidir. O te'vil metoduyla hadisin doğru anlaşılmasını sağlamakta ve Hz. Peygamber'in bu hadisteki maksadını açıklamaktadır. Te'vil metodu hadislerin anlaşılması için sıklıkla başvurulan bir metot olup bunu birçok şârih yapmaktadır.

Râfiî bu usulle alakalı olarak 203. rivayette Uname binti Zeynep'in "namazdayken Hz. Peygamber'in onu sırtına alması"³⁰⁶ rivayetini zikreder. Râfiî Hz. Peygamber'in bu amelinin ameli kesir olmadığını, Uname'nin namahrem olmakla birlikte yaşının küçük olması nedeniyle abdesti bozmayacağını ve küçük kızın elbisesinde veya kendisinde zahiren gözükecek bir necasetin olmadığını söylemiştir. Râfiî, Hz. Peygamber'in namazda iken yapmış olduğu bu fiilin namazı ifsad etmeyecek şekilde açıklamaktadır.³⁰⁷

Şâfiî'nin *Müsned*'inde yer alan bazı rivâyetler zahiren birbirine aykırı olarak gözükmektedir. Fakat rivâyetlere biraz derinlemesine bakıldığında, rivâyetlerin söylendiği yer, zaman, kişiler ve şartlar gözetildiğinde rivâyetler arasında aykırılık

³⁰⁴ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/34-35.

³⁰⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/34-35.

³⁰⁶ Nesâî, "Sehv", 13.

³⁰⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/408.

olmadığı görülür. Râfiî *Müsned*’de birbirine aykırı olarak görünen rivâyetler arasında aykırılık olmadığını rivâyetlerin şerhinde açıklamaktadır.

İmam Şâfiî rivayet mensuh olmadığı takdirde rivayetlerin arasını bulmak için lügat açısından değerlendirmek gerektiğini belirtir. Buna göre ateşte pişirilmiş şeylerden dolayı abdest almak gerekir rivâyetindeki abdestin (vudû’nun) eli ve ağzı yıkamak olduğunu söyler. Böylelikle Râfiî, Şâfiî’den nakilde bulunarak şerhte zikretmiş olduğu hadis ile *Müsned*’deki hadisin arasını bulup teâruzu ortadan kaldırmaktadır. Râfiî, lügat açısından zikrettiği te’vili Tirmizî ve İbn Macê’den rivayetle bunu desteklemektedir. Bu rivayette İkrâş b. Zueyb’den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) ile beraber bir kâse serîd yemeğini yedikten sonra Hz. Peygamber’e su getirilir. Peygamber (s.a.s.) elini ve ağzını yıkadıktan sonra İkrâş’a yönelip: “Ey İkrâş ateşte pişirilmiş şeylerden dolayı böyle abdest almak gerekir.” dedi.³⁰⁸

Râfiî rivayetlerin arasını bulmak için şerhin 36. hadisinde birkaç metot uygulamıştır. Öncelikli olarak rivâyetlerin arasını bulmak için nesh metodunu uygulamış, bunun olmaması durumunda rivâyeti lügat açısından tevil ederek rivâyetteki vudûnun abdest değil de el yıkama olduğunu belirterek rivâyeti tevil etmektedir.³⁰⁹

Râfiî eserinde zikrettiği rivâyetlerin metninde bir problem varsa hadisin şerhinde bu probleme değinir. Hadisteki işkâle örnek olarak Hz Osman’ın Hz. Ömer döneminde zinadan dolayı hamile kalan bir kadına ta’zir cezası uygulandığını belirtmiştir.³¹⁰

Hz Osman’ın bu sözünde had cezası uygulanması gereken bir kadına tâzir cezasının verilmesi problem teşkil etmiştir. Bu rivayette Hz. Osman’ın “bir kişiye had cezası uygulanabilmesi için kişinin had cezası gerektirecek durumları bilmesi gerektiğini ve Hz. Ömer’in tâzir cezası olarak 100 celde ve bir yıllık uzaklaştırma cezası verdi” sözünde iki vecihten problem olduğuna değinir.³¹¹

³⁰⁸ Tirmizî, “Etîme”, 45.

³⁰⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 1/141.

³¹⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 3/71.

³¹¹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfiî*, 3/73.

Bu problemlerin birinci vechi: Hz Osman'ın bu sözünden yola çıkacak olursak tâzir cezası had cezası miktarında olabilir. Problemin ikinci vechi ise: kişi had cezası gerektirecek durumları bilmediğinde had cezası almayacağıdır. Râfî bu söz ile ilgili bu rivayetdeki kişinin had cezasının miktarını bilmediğini ve kendisinin bilgisi dâhilindeki ceza miktarı kadar ceza alacağını zannettiğinden dolayı buradaki kadına zanı kadar ceza vermiş olabileceğini belirtmiştir.³¹²

3.5.5. Kur'an ve Hadis Teâruzu'nun Giderilmesi

Kur'an ve Sünnet birbirini tamamlayan ilahi kaynaklı şer 'î delillerdir. Kur'an'ı-Kerim'de belirtilen ilahi emirler genel olarak detaylı bir şekilde açıklanmamaktadır. Kur'an ayetlerinin ifade ettiği mana ve hükümlerin detaylı bir şekilde anlaşılması Hz. Peygamber'in Sünnetiyle mümkün olabilmektedir. Bunun gereği itibarıyla Kur'an ve Sünnetin gerçek anlamda tearuz halinde olması mümkün değildir. Kur'an ve Sünnet zahiri anlamda birbirine aykırı gözükebilir. Lakin bu aykırılığın meydana gelmesi Kur'an ve hadislerin doğru anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu konu çerçevesinde Râfî, Hz. Peygamber'den rivayet olunan *Müsned*'in 733. rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.s.): “Sizden biriniz koltuğuna yaslanmış halde iken kendisine benim sözüm, emrettiğim veya nehiy ettiğim bir şey ona ulaşır da ben bilmiyorum Kur'an'da varsa alırım yoksa da almam derken bulmayayım.” diye buyurmuşlardır.³¹³

Râfî bu rivayetin şerhinde yine Hz. Peygamber'den rivayet olunduğu söylenen; “Benden sonra hadislerim yaygınlaşacak benden size gelen bir haber Kur'an'a uyarsa alın, yok eğer uymuyorsa o haber benden değildir” rivayetini zikreder.”³¹⁴ Râfî zahiren birbirine muhalif gibi görünen bu iki rivayeti açıklamaktadır. Râfî Şâfî'den nakilde bulunarak bu rivayetdeki problemi gidermiştir. Şâfî Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in hadisinin birbiriyle teâruz halinde olamayacağını, Kur'an ve hadisler arasında umum-husus, nâsih-mensuh ilişkisinin olduğunu belirtmektedir.

³¹² Râfî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 3/71-72.

³¹³ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 6; Tirmizî, “İlim”, 10.

³¹⁴ Şâfî, *el-Ümm*, 7/358.

İmam Şâfiî; Hz. Peygamber'in söylediği bir şeyin aslında yine Allah'tan geldiğini, Peygamber'den gelen bir şeyi kabul etmenin Allah'tan geleni kabul etmek olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber'den geleni almanın, kabul etmenin gerekliliğini, vacip oluşunu yine Allah (c.c.) “Resul size neyi emrederse onu alın, yerine getirin, neyi de size yasaklarsa ondan da vaz geçin, terk edin.”³¹⁵ ayetiyle sabit olmaktadır.

Şâfiî yukarıda birbirine muhalif gibi görünen iki rivayetin ve ayetin aslında birbirine aykırı olmadığını zikretmektedir. Şâfiî Hz. Peygamber'den varid olduğu söylenen ikinci rivayetin aslının olmadığını ve Zekeriyâ b. Yahya es-Secî'den nakille onun bu hadisi zındıkların uydurduklarını söyler.³¹⁶

3.6. Metindeki Kelime Tahlillerini zikretmesi

Şarihler genel anlamda ele aldıkları eserleri incelerken eserin muhtevasında bir kapalılık ve anlaşılma ihtimali bulunan kelime ve cümleleri izaha kavuştururlar. Ele aldığımız eserin müellifi bu usul çerçevesinde *Müsned*'deki rivayetleri açıklarken zabtında ve manasında ihtilaf edilmiş kelimelere değinmektedir. Râfiî şerhte hadis metinlerinde bilinmeyen kelimelerin manalarına açıklar. Bu kelimelerin anlamlarını lügat ehlinde nakillerde bulunarak yapmaktadır.

Râfiî gümüş kaptan içeceklerin tüketilmesiyle alakalı 22. rivayette bu kaptan içenlerin karnında cehennem ateşinin olacağı³¹⁷ ile ilgili rivâyeti zikretmektedir. Bu rivayette bulunan “جرجر” kelimesinin mana itibariyle iki anlama gelebileceğini söyler. Bu kelimenin ilk anlamı: “الصب” kelimesiyle aynı anlamda olup dökmek manasına gelmektedir. Kelimenin ihtiva ettiği ikinci anlam ise: “الصوت” kelimesiyle aynı anlamda olup bu anlamda kullanıldığı takdirde metindeki kelimenin harekesi damme olur. Râfiî rivayetteki bu kelimeyi bu manalarla açıklayarak ilk manaya göre gümüş kaptan içen bir kişinin karnında cehennem ateşi dökülür, ikinci anlamına göre ise cehennem ateşinin sesi karnında yer bulacaktır.³¹⁸

³¹⁵ Haşr, 59/ 7.

³¹⁶ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/460.

³¹⁷ Buhârî, “Eşribe”, 28; Müslim, “Libâs ve'z-Zînet”, 1.

³¹⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/109.

Aynı şekilde *Müsned*'de zikrolunan Hz. Peygamber'in "bir kişi uyandıktan sonra elini üç kez yıkamadan önce kaba daldırmasın"³¹⁹ rivâyetinde Râfiî "يد" kelimesini ayetlerden delil getirerek açıklamaktadır. Buna göre Râfiî elin tarifini yaparken abdestte yıkanması gereken miktar kadar olduğunu belirtir. Râfiî bu miktarı belirlerken ayeti kerimeden istifadeyle bu miktarın bileklere kadar olacağını açıklar. Bu tarife göre el bileklere kadar olan kısmı içine alır.³²⁰

3.7. Rivayet Metninde Lafız Tespiti

3.7.1. Lafız Tespitinin Kur'an'dan İstidlali

İslam âlimleri İslamî ilimlerin her alanında Kur'an'dan delil getirerek görüşlerini sağlam temeller üzerine bina etme çabası içerisinde olurlar. Kur'an'ı-Kerim yeryüzündeki en sağlam kaynak ve indiği dönemdeki fasih Araplara hitap eden belîğ kitaptır. Âlimler Kur'an'ın Arapça olması hasebiyle Arapça kelimelerin tespitinde Kur'an'ı-Kerim'den faydalanmaktadırlar. Râfiî başta olmak üzere birçok İslam âlimi gerek Kur'an tefsirinde gerekse hadis yorumlarında ve anlaşılmasında ilk olarak Kur'an'ı-Kerim'e başvurmuşlardır.

Râfiî *Şerhu'l-Müsned*'in ikinci cildinde yer alan ribânın tarif edilmesiyle ilgili rivayette geçen kelimenin tespitinde Hakka suresinin 19. ayetini delil olarak zikreder.³²¹

Bununla ilgili bir başka örnek ise Râfiî tesrib kelimesini açıklaması olarak verebiliriz. Râfiî, Yusuf suresinin "لَا تُزَيِّبْ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ" ³²² ayetindeki "تُزَيِّبْ" kelimesinin "تُعِير" kınama, eziyet, zulüm yoktur gibi anlamlara geldiğini açıklar.³²³

³¹⁹ Şâfiî, *Müsned*, 1/10.

³²⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/111.

³²¹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/390.

³²² Yusuf, 12/92.

³²³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/354.

3.7.2. Kelime Zabtı İçin Lügat Ehlerinden Nakilde Bulunması

Zeccâc (ö. 311/923)

Râfî eserinde işlemiş olduğu usul çerçevesinde rivayetlerdeki kelimeleri açıklamakta ve kelimelerin zabtını lügat ehlerinden nakilde bulunarak tespit etmektedir. Râfî, *Müsned*'in 22. rivayetindeki “جهنم” kelimesinin zabtına değinirken onun bu rivayette mansub olarak geldiğini belirtir. Râfî kelimenin rivayetteki kullanımına delil niteliğinde Zecâc'tan nakilde bulunur. Zeccâc bu kelimenin bu rivayette olduğu gibi diğer rivayetlerde de mansub geldiğini ve diğer rivayetlerin buradaki rivyeti destekler mâhiyette olduğunu söyler.³²⁴

Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm (ö.224/838)

İmam Râfî 37. hadisin şerhinde “الرجيع” kelimesini açıklarken Ebû Ubeyd Kâsm b. Sellâm'dan nakilde bulunmaktadır.³²⁵ Ebû Ubeyd bu kelimenin gübre anlamına geldiğini ve bunun bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni hayvanın yediği otun, diğer canlıların topraktan elde ettiği bütün gıdaların topraktaki ilk haline geri dönmesinden dolayı bu ismi aldığını ifade etmektedir.³²⁶

Ebubekir Muhammed b. Şemsuddîn er-Râzî

Râfî'nin kelimelerin lügat manalarının tespitinde nakilde bulunduğu bir diğer âlim *Muhtârû's-Sihâh* adlı eseriyle lügat alanında meşhur olmuş eserin sahibi Ebubekir Muhammed b. Şemsuddin er-Râzî'dir. Râfî kelimelerin lügat anlamlarının tespitinde *Muhtârû's-Sihâh* adlı eserden çokça yararlanmaktadır. Örneğin “افضى” kelimesinin lügat anlamının yerin yüzeyindeki saha, alan, göğe çıktı ve birinin secde elini secde ettiği alanda uzattı vb. anlamlar için kullanıldığını belirtir.³²⁷

Râzî'nin eserinden lügat nakli yaptığı bir başka örnek “حلة سبراء” kelimesidir. Râzî bu kelimenin “içinde sarı hatların, desenlerin olduğu Bürde elbise” anlamına

³²⁴ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 1/108.

³²⁵ Rafî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfî*, 1/145.

³²⁶ Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm, *Ğaribu'l-Hadis*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Haydarabad: Dâiretu'l- Maârifü'l-Osmâniyye, 1964.), 1/274.

³²⁷ Ebubekir Muhammed b. Şemsuddin er-Râzî, *Muhtârû's-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2014), 471.

geldiğini söyler.³²⁸ Râfiî, *Muhtâru's-Sihâh* adlı eserden yukarıda zikrettiğimiz örnekler gibi örnekler vermektedir.³²⁹

3.8. Eserde Ayetlerin Tefsir ve Te'villerini Zikretmesi

İslamî ilimlerin ortaya çıkışındaki en büyük gaye yüce kitabımız Kur'an'ı-Kerim'in anlaşılmasıdır. Kur'an'ın anlaşılmasında rol oynayan en önemli ilim tefsir ilmidir. Kur'an'ı anlamak büyük bir ilmî birikim ve anlayış gerektirir. Bundan dolayıdır ki Kur'an'ı anlamak için müfessirlerden, Müslümanlar arasında kabul görmüş müctehid âlimlerden ve eserlerinden faydalanmak zorundayız. Râfiî âhkâm konularının barındıran ayetlerin tefsirini yapan müctehit âlimlerin başında gelir. Kur'an'ı-Kerim'de bulunan ahkâm ayetlerinin sayısı ile ilgili âlimler belli bir sayı üzerinde ittifak etmemişlerdir. Bunun nedeni âlimlerin istinbat yoluyla ayetlerden hüküm çıkarmış olmalarından kaynaklanır.³³⁰ Râfiî, ilmî birikim ve liyakat çerçevesinde eserinde zikretmiş olduğu Kur'an ayetlerinin tefsirini yapmaktadır. Râfiî, kadınların iddet hallerinde kocaları tarafından boşanılmayacağıyla ilgili rivayeti³³¹ açıklarken Nîsa sûresinde geçen “Kadınları boşamak isteyeceğiniz zaman onları iddetleri bittikten sonra boşayabilirsiniz.”³³² ayetine değinir. Râfiî ayetin tefsirinde kendisiyle birlikte olunmuş kadının hayızlı iken boşanılmasının haram olduğunu belirtir. İddet esnasında yapılan boşama haram olmakla birlikte Hz. Peygamber'in hayızlı iken eşini boşayan Abdûllah b. Ömer'e eşini tekrardan nikâhına geri almasını emretmesi talakın vuku bulacağını da belirtir.³³³

Râfiî, 25. hadisin şerhinde zikretmiş olduğu “أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ” ayetinin³³⁴ tefsirine değinir. Râfiî müfessirlerin ve müctehidlerin bu ayeti iki şekilde yorumladıklarını zikreder. Müfessirler ilk olarak bu ayetin cimâ anlamına geldiğini, ikinci yorum olarak da erkek ve kadının tenlerinin birbiriyle temas etmek anlamına geldiğini belirtir.³³⁵

³²⁸ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/495.

³²⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/139.

³³⁰ Celal Kırca, *Kur'an'a Yönelişler* (İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1993), 61.

³³¹ Buhârî, “Talâk”, 1.

³³² Nisa, 4/1.

³³³ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/173.

³³⁴ Nisa, 4/43.

³³⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/117.

3.9. Eserinde Zikretmiş Olduğu Kâideler

Âlimler Kur'an ve Sünnetteki hükümlere genel itibariyle baktıklarında hükümlerde ortak paydada bulunan illeti kaide olarak zikrederler. Kaideler hükümleri anlamada ve birbiriyle kıyaslamada önemlilik arz eder. İslam alimleri kaideler üreterek birçok hükmün ihtisar edilip aynı illet çerçevesinde anlaşılması noktasında Müslümanlara kolaylık sağlamıştır.

Amel-Niyet İhtilafında Niyet İtibar Alınır

Amellerin sıhhati hakkında İslam âlimleri, niyetin ve lafzın itibar alınmasıyla ilgili hangisinin öncelikli olacağı veya her ikisi birlikte mi olması gerektiği ile ilgili ihtilaf etmişlerdir. Bu konuyla ilgili müctehidlerin genel kanaati amellerin sıhhatinde niyetin yeterli olmasıdır. Niyet tek başına kabul edilmekle birlikte niyet ve amelin birlikteliği daha önceliklidir. Bu görüşe kaynaklık eden en güçlü delil ameller niyetlere göredir rivayetidir.³³⁶ *Mecelle* de bu kaideyle aynı anlama gelecek iki madde bulunmaktadır. Bunlar *Mecelle*'nin ilk yüz kaidesinin ikinci ve üçüncü kaideleridir. *Mecelle*'nin “Bir işten maksat ne ise, hüküm ona göre olur.”ve “Ukûdda i'tibar mekâsıd ve meâniyedir; elfaz ve mebâniye değildir.”³³⁷ maddeleri mana bakımından Râfiî'nin eserde zikrettiği bu kaideyle aynı anlama gelmektedir.

Bu konu hakkında Râfiî *Müsned*'de Hz. Peygamber'in “hac veya umre için telbiye getirirken hangisi için telbiye getirdiğinin tayinini yapmamıştır.”³³⁸ Râfiî bu rivayetten yola çıkarak şerhte telbiyenin tek başına yeterli olmadığını, hac ve umre için gereken şeyin niyet olduğuna değinir. Niyet ve telbiyenin ihtilafında ise niyetin geçerli olacağını zikreder. Eserinde zikrettiği bu rivayete göre bir kişi hac için telbiye getirse lakin umreye niyet etse niyeti itibar alınır ve onun yaptığı amel umredir, aynı şekilde tersi de geçerlidir.³³⁹

³³⁶ Buhârî, “Bedyu'l-Vahy”, 1; Müslim, “İmâre”, 155; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 11.

³³⁷ Ahmet Şimşirgil- Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle* (İstanbul: KBT Yayınları, 2008), 77.

³³⁸ Şâfiî, *Müsned*, 1/122.

³³⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi'sh-Şâfiî*, 2/292-93.

Müspet Hüküm Menfi Hükme Tercih Edilir

İslam uleması bir hüküm hakkında müspet ve menfi anlamda ihtilaf ettiklerinde müspet hükmün menfi hükme önceliğinin olacağını kaide olarak usul kitaplarında zikretmektedirler.

Râfiî Beyhakî'nin *Sünen* adlı eserinde âlimlerin böyle bir ihtilafta müspet hükmü menfi hükme tercih ettiklerini belirtir. Bununla ilgili Hz. Peygamber'in Müzdelife de cemreleri taşlarken bineğini hareket ettirmesiyle ilgili oluşan ihtilafta Şâfiî'nin müspet olanı tercih edip Muhassar vadisinde bineğin hareket ettirilmesinin daha uygun olduğu görüşünü tercih ettiğini belirtir.³⁴⁰

Emir Vücuba Delalet Eder

Şâri tarafından söylenen nasların bağlayıcı olup olmaması açısından fıkıh literatüründe yapılması ve yapılmaması talep olunan hükümler diye ikiye ayrılır. Vacip veya farz olan hükümler yapılması talep olunan hükümler kısmına girmektedir. Şâri'nin naslardaki maksadını, talebini anlayabilmek için naslardaki karineler gözetilerek maksad belirlenmeye çalışılmıştır. Bu karinelerden biri de emir telakki eden naslar vücubiyet gerektirir kaidesidir. Bu kaide çerçevesinde emir sıgasıyla gelen veya emir anlamı barındıran naslar mükellefi bağlayıcılık açısından farz-vacip, haram-mekruh olarak telakki olunur. Mükellef bu hükümlere uymak ve yerine getirmekle sorumludur.³⁴¹

Eserde bu kaideye örnek olarak “sizden cuma günü namaza gidecek kimseler yıkansın,”³⁴² rivayetini zikreder. Bu rivayet zahiren vücub ifade etmektedir. Lakin İmam Şâfiî *İhtilafu'l-Hadis*'te bu rivayetin vücubiyet ifade etmesinin fıkıh literatüründeki farz-vacip olmadığını söyler. Buna göre Cuma namazına gideceklerin yıkanmasının farz olmadığını, buradaki vücubiyetin Müslümanın ahlaken temiz olmasının, kötü kokulardan ve necasetten beri olmasının gerekliliğini ifade ettiğini” söyler.³⁴³

³⁴⁰ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 4/278.

³⁴¹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali* (İstanbul: Erkam yayınları, 2012), 88-89.

³⁴² Buhârî, “Cuma”, 12; Müslim, “Cuma”, 1; Nesâî, “Cuma”, 25.

³⁴³ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/91.

Yukarıdaki kaide de olduğu gibi bazen kaidelerin istisnaları olabilmektedir. Bu kaidemizin de şeriat ve naslarda istisnai durumları bulunmaktadır. Kaidemiz genel olmakla birlikte bazen bazı karinelerle, Kur'an ve Sünnette Peygamberimizin uygulamasıyla ortaya çıkmıştır ki bazen emir vücuta delalet etmez. Râfiî buna örnek olarak eserinin şerhinde Hz. Peygamber'in öğlenin farzından sonra kılamadığı iki rekat Sünnet namazı ikindiden sonra kılmasıyla ilgili rivayet³⁴⁴ gösteriyor ki bazen kaza edilen ibadet müstehap olabilmektedir. Bunun başka bir örneği de Hz. Aişe'nin bozmuş olduğu Sünnet orucun Peygamber (s.a.s.) tarafından emir ifade edecek bir siğayla kaza edilmesini söylemesi ibadetin vücut ifade ettiğini göstermez. Çünkü Sünnet orucun kazasının gerekli olmadığı bilinmektedir. Bu da gösteriyor ki bazen emir siğası, vücut ifade etmez.³⁴⁵

Bir Amel veya Bir Durum Hakkında Vaad Edilen Ceza (vaîd) Onun Haram Olduğuna Delalet Eder

Râfiî hadisin şerhinde konu ile ilgili hüküm verirken bazen bu hükümleri hadisin lafzından yola çıkarak hüküm istinbat eder. Râfiî hüküm vermeyi de belli kaideler vasıtasıyla yapar. Örneğin eserinde “gümüş kaplardan içen kişinin karnında cehennem ateşi kaynar”³⁴⁶ rivayetinde verilen cezadan anlaşılacağı gibi bu hüküm yapılan işlemin haram olmasını gerektirir. Bu kaide çerçevesinde gümüş kaplardan bir şey yiyip içmenin haram olduğu hükmüne varılır.³⁴⁷

Yakîn Şek ile Zail Olmaz

Râfiî'nin eserinde zikrolunan bu kaide Hz. Peygamber'in rivayetlerinden istinbat edilmiştir. Buna göre kesin olarak yapıldığı bilinen bir şeyde şüphe hâsıl olması hasebiyle yakın hemen terk edilmez. Yakîn şüpheden itibar ve derece olarak her zaman daha güçlü olmuştur. Üstelik bu kaide ile birlikte vesveselerin önüne geçilmiştir.

Râfiî şerhte Şâfiî'nin 28. hadisten çıkardığı kaideyi zikreder. Hadiste Hz. Peygamber'e kişi namazdayken duyduğu bir şüpheden dolayı namazın bozulup

³⁴⁴ Şâfiî, *Müsned*, 1/84.

³⁴⁵ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 2/79.

³⁴⁶ Şâfiî, *Müsned*, 1/10.

³⁴⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/107.

bozulmayacağı sorulur.³⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.s.) bu durumdaki kişinin koku veya ses duymadan namazı terk etmemesini buyurur. Şâfiî bu rivâyetten yola çıkarak abdest almış bir kişinin kesin olarak abdestinin bozulduğunu bilmediği sürece oluşan şüphenin abdesti bozmadığını “enne’l-yakine la yezulu bil-Şekk” kaidesiyle ifade eder.³⁴⁹

Has Olan Rivayet Umum İfade Eden Rivayete Tercih Edilir

Umum ifade eden rivayet delalet açısından altında bulunan bütün fertleri kapsamaktadır. Bundan dolayı tahsis edilmedikçe delalet açısından zan ifade eder. İmam Râfiî, eserinde tahsis olunmuş rivayeti katilik ifade etmesi açısından umum ifade eden zannî rivayete tercih etmektedir.

Râfiî, bu usule örnek olarak eserinin 938. hadisin şerhinde zikrettiği İbn Abbas rivayeti has olması açısından şerhte zikretmiş olduğu kasame kıssasını anlatan rivayete tercih etmektedir.³⁵⁰

Müctehid Kimseyi Taklit Etmez

Müctehid nassın lafız ve manasından hareketle, nas bulunmadığında da çeşitli istinbat metotlarını kullanarak şer‘î hükümler hakkında zannî bilgiye ulaşma çabasında olan kişiye denir.³⁵¹ Eserde bu kaideyle ilgili olarak müezzinlerin insanların dinlerini yaşama konusunda onların emini olduklarını, güvenilir kişiler olduklarını bildiren rivayeti örnek olarak verir.³⁵²

Bu rivayetin şerhinde insanların bulutsuz açık havada müezzine itimat etmeleri gerektiğini, bulutlu havada ise ictihad edebilecek seviyede olanların ise ictihad etmeleri gerektiğini, müctehidlerin ise bulutlu havada bile müezzine itimat etmesi gerekmediğini söyler. Müctehid ictihad edip kendisi ezan vaktini tayin etmesi gerekir. Râfiî bu hükmü müctehid kendisinden başka kimseyi taklit edemez kaidesiyle ortaya

³⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Taharet”, 67.

³⁴⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’ş-Şâfiî*, 1/121.

³⁵⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi’ş-Şâfiî*, 3/214-215.

³⁵¹ Yunus Apaydın, “İctihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2000), 21/432-445.

³⁵² Şâfiî, *Müsned*, 1/33.

koyar. İctihad seviyesindeki bir kişinin bulutlu havada müezzinin ictihad ettiği gibi kendisinin de ictihad etmesi gerektiğini belirtir.³⁵³

Nadiren Gerçekleşmiş Amel Vücub İfade Etmez

Hiz. Peygamber'in bayram namazında hutbe vermesiyle ilgili rivayette Hiz. Peygamber'in hutbeden önce bayram namazını kıldırıldığını ardından ise hutbe verdiğini³⁵⁴ zikreder. Hiz. Peygamber (s.a.s.) namazdan sonra hutbe verirken kadınların hutbeyi işitmediklerini fark eder. Bunu fark eden Hiz. Peygamber (s.a.s.) kadınlar tarafına yönelip ayrıca onlara vaaz eder, hutbe verirdi. İmam Râfîî, Hiz. Peygamber'in bir defaya mahsus yapmış olduğu bu amelin vücub gerektirmediğini ve imamın kadınlara hutbe vermesinin vacip olmadığını belirtir.³⁵⁵

İnsanların İnkâr Etmesi ve Fitneye Düşmeleri Söz Konusuysa Efdal Olanın Terkinde Bir Beis Yoktur.

Eserin ikinci cildinde yer alan hadiste Hiz. Âişe annemizden rivayetle Hiz. Peygamber (s.a.s.) mescidi haramın temelini atıldığı alanı açıklıyor. Buna göre Âişe validemiz Hiz. Peygamber'e mescidi haramın sınırlarını soruyor. Hiz. Peygamber ona hicr bölgesinin de Kâbe'nin sınırları içinde olduğunu, kavminin İslam'a yeni girmiş ve küfürden yeni çıkmış olması nedeniyle onu Kâbe'nin sınırları içine almadığını belirtiyor.³⁵⁶

Hadisten de anlaşılacağı üzere hicr bölgesi Kâbe'nin sınırları içerisinde lakin fitne çıkması ihtimaliyle Hiz. Peygamber (s.a.s.) onu Kâbe'nin sınırları içine dâhil etmiyor. Râfîî bu hadisten istinbat ederek Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in fitne sebebiyle efdal olanın terkedilebileceğini kaide olarak eserinde zikreder.³⁵⁷

Hilafı Ortaya Çıkmadıkça Asıl Olan Hükümlerin Genel Olmasıdır

İbadetlerde ve dinî hükümlerde ifade edilen hükümler herkesi bağlaması açısından geneldir. Bu hükümlerin istisnai durumları ortaya çıkmadıkça genel anlamda

³⁵³ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfîi*, 1/290.

³⁵⁴ Şâfîi, *Müsned*, 1/76.

³⁵⁵ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfîi*, 2/28.

³⁵⁶ Buhârî, "Hac", 42.

³⁵⁷ Râfîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfîi*, 2/348.

bağlayıcıdır. Râfiî bu kaideyi *Müsned*'in 972. hadisinden istinbat etmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'nin harem bölgesi olduğunu, Mekke'de hiçbir canlıya zarar verilmeyeceği ve Mekke'nin fethinde Allah (c.c.) ona has olarak Mekke'yi kısa bir süreliğine helal kıldığını belirtmektedir.³⁵⁸

Râfiî bu rivayetin Mekke'nin haramlığının genel olduğuna ve bu durumun sadece Hz. Peygamber'e belli bir süreliğine has bir hüküm olduğuna delalet ettiğini belirtir. Zira bu durumun Hz. Peygamber'e has olarak Mekke'nin fethinde helal kılındığını ve aksi bir delil olmadıkça bu hükmün genel kalacağını belirtir. Hadisin içeriğinden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'nin haram oluşunun genel olduğunu açıklamaktadır.³⁵⁹

Çoğu Haram Olan Şeyin Azı da Haramdır

Ele aldığımız bu kaide Şâfiî'nin ve Râfiî'nin ve daha birçok müçtehidin dilinden düşmeyen fıkıh ilmindeki meşhur kaidelerden biridir. Fıkıh kitaplarında çokça zikrolunan bu kaide içki rivayetinden istinbatla daha çok içki vb. haram olan içeceklerin zikrinde değinilmektedir. Lakin bilinmesi gerekir ki bu kaide haram olan bütün yiyecek ve içecekleri kapsayan bir kaidedir. İçecekler dışında domuz, kan vb. haram olan bütün yiyeceklerin çoğu haram olduğu gibi zaruret olmadıkça azı da haramdır.

Râfiî, yukarıda zikrolunan kaideyle alakalı olarak eserin 1372 rivayetin şerhinde değinmektedir. İnsanların bu kaide ile ilgili soru sormaları insanlar içinde yanlış anlaşılan bazı durumların olduğunu gösterir. Buna göre bir kişinin on kadeh veya bir yudum içmesi arasında haram olması açısından hiçbir farklılık bulunmamaktadır. Râfiî bu kaide çerçevesinde bununla alakalı oluşabilecek yanlış anlayışların önüne geçmektedir.³⁶⁰

³⁵⁸ Müslim, "Hac", 447.

³⁵⁹ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/261-262.

³⁶⁰ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/372-373.

3.10. Eserde Kullanılan İstılahlar

Sahîh: Şâfiî mezhebi âlimlerinin görüşleri arasındaki güçlü görüşü ifade eden kavramdır. Bunun karşısındaki görüşler zayıf görüşlerdir.³⁶¹

Esah: Şâfiî mezhebi âlimlerinin sahih olan güçlü görüşleri arasındaki en güçlü görüşü ifade eden kavramdır. Bunun karşısındaki görüşler de güçlüdür lakin esah en güçlü görüştür.³⁶²

Zahir-Azhar: İmam Şâfiî'nin görüşlerini bâzı alarak iki veya daha çok güçlü görüş arasından tercih edilen görüşe azhar, azhar'ın karşısında kalan diğer görüşe de zahir denir.³⁶³

ez-Zahiru Mine'l-Mezheb: Şâfiî mezhebindeki en güçlü görüşü beyan eder.³⁶⁴

Kâle'l Eimme/ Kâle'l-Ashab: Şâfiî mezhebindeki ashâbu'l vücuh sahibi, fikhî görüş beyan eden fukaha için kullanılır.³⁶⁵

Kale Ba'du'n-Nas: Râfiî eserinde Şâfiî'nin bu sözden maksadının Ehl-i Irak olduğunu açıklar. Bu açıklamayı ve maksadının ne olduğunu Rebî' b. Süleyman'dan nakletmiştir.

Kale Ba'du Ashâbine: Bu kavramdan maksat Şâfiî mezhebi âlimlerinin müntesibi olduğu Hicaz ekolüdür.³⁶⁶

Mine's-Sünneti Kezâ: Şâfiî'den nakille Râfiî genel olarak Sünnette bu böyledir dendiği yerlerde sahabe ve tabiinin bundan kastının Hz. Peygamber'in Sünnetinde var olan şer'î hükümler olduğunu söyler. Peygamber (s.a.s.)'in Sünnetinde olduğu söylenen bir rivayet zahiren merfu olmasa dahi bu kavram rivayetin hükmen merfu bir rivayet olduğunu gösterir. Aynı şekilde Râfiî'nin bu sözünden maksat

³⁶¹ Şemsuddîn Muhammed b. Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ile Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, Thk. Muhammed Halil Aytânî (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 1997), 1/36.

³⁶² Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ile Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, 36.

³⁶³ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ile Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, 35-36.

³⁶⁴ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ile Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, 36.

³⁶⁵ Muhammed ez-Zühri el-Ğamravî, *es-Sirâcu'l-Vehhâc Âlâ Metni'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2015), 4.

³⁶⁶ Rafîî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 1/59; el-Ğamravî, *es-Sirâcu'l-Vehhâc Âlâ Metni'l-Minhâc*, 4.

rivayetin merfû oluşudur.³⁶⁷ Bununla ilgili Ali b. Medînî “Sünnette bu böyledir dendiikten sonra başka bir delil aramaya gerek olmadığını” belirtir. Râfîî bazen de bu sözden maksadın farzın mukabili olan Sünnet için de kullanıldığı söyler.³⁶⁸

Vücuḥ: Müfredi vecih olarak gelen bu kelimenin lügat anlamı bir şeyin karşısında, mukabilinde olan anlamına gelmektedir.³⁶⁹ Şâfîî mezhebine müntesip müçtehidlerin mezhebin genel prensipleri çerçevesinde ictihad eden âlimlerin ictihadlarına ve görüşlerine denir.³⁷⁰

Haber: İbn Hacer cumhurun haber ve hadisi aynı anlamlarda kullandığını ve Hz. Peygamber’e izafet edilen söz, fiil ve takrirlerin hepsine haber veya hadis dendiğini nakleder.³⁷¹

Eser: İslam âlimleri bölge itibariyle bu kavram hakkında ihtilaf etmişlerdir. Horasan uleması bu kavramın mevkuf hadis ile aynı anlama geldiğini, merfu hadisin de haber olarak nitelendirildiğini, belirtmektedir. Âlimlerin cumhuru ise eserin haber ile aynı anlama geldiğini söylemektedirler.³⁷² Râfîî bu kavramı eserinde çokça kullanmaktadır.

Rivâyetün Sâlihâ: Ele aldığımız bu kavram İmam Şâfîî’nin de belirttiği gibi bir rivâyetin sahih, kuvvetli olmamasının yanında ihtiyaç hâsıl olduğunda hüküm çıkarmaya salih, hüküm çıkarılabilecek bir rivayet olduğunu belirtmek için kullanılır.³⁷³ Râfîî, eserde İbn Ebî Fervê adlı ravinin metruk bir ravi olmadığını, naklettiği rivayetlerin hüküm çıkarmaya elverişli rivayetler olduğunu, zikreder.³⁷⁴

Murselun Hasen: Mürsel bir rivayetin sıhhat bakımından hasen derecesinde olduğunu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Râfîî eserinde mürsel rivayetin hasen derecesinde olduğunu belirtmek için bu kavramı kullanmaktadır.³⁷⁵

³⁶⁷ Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 288.

³⁶⁸ Râfîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfîî*, 3/360.

³⁶⁹ Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 494-95.

³⁷⁰ Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû Şerhu’l-Mühezzeb* (Dımaşk: Daru’l-Fikr, 2000), 1/65.

³⁷¹ İtir, *Menhecu’n-Nakd fî Ulumi’l-Hadîs*, 27.

³⁷² İtir, *Menhecu’n-Nakd fî Ulumi’l-Hadîs*, 28.

³⁷³ Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *Mâ’rifetu’s-Süneni ve’l-Âsâr*, thk. Abdu’l-Mu’tî Emin Kalâcî (Dımaşk: Dâru’l-Vâ’yi, 1991), 14/353.

³⁷⁴ Râfîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfîî*, 4/151.

³⁷⁵ Râfîî, *Şerhu Müsnedi’s-Şâfîî*, 4/155.

Murselun Ceyyid: Arapçada ceyyid; iyi, güzel anlamlarına gelir. Sahabe ravisinin sakıt olduğu bir rivayetin mürsel olmasına rağmen ihticac edilmeye elverişli olduğunu göstermek için kullanılan bir kavramdır. Bazı âlimler ceyyid kelimesinin hadislerin sıhhat mertebeleri arasında bir mertebe olduğunu, sahih ile hasen rivayet arasında bir derece olduğunu zikreder.³⁷⁶ Râfiî şerhte Beyhakî'den naklettiği rivayetle ilgili rivayetin mürselun ceyyid olduğunu belirtmiştir.³⁷⁷

³⁷⁶ Ebû Abdîrrahman el-Mukbil el-Hemdânî, *el-Muktarah fî Ecvibetî Ba'di Esileti'l-Mustalah* (Yemen: Dâru'l-Âsâr, 2004), 1/107.

³⁷⁷ Râfiî, *Şerhu Müsnedi's-Şâfiî*, 3/422.

SONUÇ

Araştırmakta olduğumuz *Şerhu'l-Müsned* adlı eser diğer şerh kaynaklarına nazaran daha kolay bir üslup ve tertip içinde yazılmış güzide bir eserdir. Râfî *Müsned*'i bir fakih ve muhaddis edasıyla mükemmel bir şekilde mezc ederek rivayetleri şerh etmiştir. Çalışmamız neticesinde *Müsned*'in rivayetlerini dönemin şöhret bulmuş güvenilir kaynaklarını rivayetleri desteklemek için eserinde şahid olarak gösterdiği tespit edilmiştir.

Râfî başta Buhârî ve Müslim olmak üzere *Müsned*'de bulunan rivayetlerin sıhhatinin tespiti açısından rivayetlerin sahih tariklerinin bu eserlerde bulunduğunu göstermeye çalışmıştır. O bu şekilde *Müsned*'de isnad açısından problemlili olarak görünen mürsel rivayetler olmak üzere eserdeki birçok rivayetin Kütüb-i Sitte'de mevcut olan problemsiz sahih rivayetlerinin bulunduğunu tespit etmiştir.

Râfî'nin eseriyle ilgili yaptığımız çalışma neticesinde Râfî'nin rivayetlerin metin kısmını ihlal etmediğini ve rivayetleri dilbilimsel açıdan dönemin şöhret bulmuş dilcilerinin eserlerinden nakiller de bulunarak tahlil ettiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte metnin muhteva açısından müctehid ve fakih âlimlerce amel edildiğini göstermek açısında İmam Şâfî'nin yanı sıra İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve diğer fakihlerin rivayetler hakkındaki görüşlerini, ihtilaf ve tercihlerini nakletme çabası içinde olduğu tespit edilmiştir.

Râfî fakih olması hasebiyle Şâfî mezhebi içinde görüşlerine itibar edilen, mezhepte görüş bildiren ve adı İmam Nevevî'yle birlikte anılan Şâfî mezhebinin en büyük fakihlerindendir. O mezhep içi ihtilafları belli bir usul ve metotla ortaya koymuş olduğu kavramlarla dile getirmeye çalışmıştır. Fıkıh görüşleri belli başlı kaideler zikrederek açıklamaya çalışmıştır.

Araştırmamızda onun rivayetlere hadis ilmi açısından vukufiyetinin yanı sıra fıkıh yönünden de vakufiyetinin olduğu rivayetleri fikhî açıdan değerlendirmesi, tartışması ve bu görüşler içinde tercihte bulunmasıyla âşikâr olmaktadır.

Râfî rivayetleri hadis ve fıkıh açısından *Şerhu'l-Müsne'd*'de işlemiştir. O bu şekilde fıkıh ve hadis ilmini mezc ederek eserini şerh geleneği içinde önemli bir yere sahip bir eser haline getirmiştir.

KAYNAKLAR

İbnu'l-İmad, Şihâbuddîn Ebû'l-Felah b. Muhammed el-Akerî el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men zeheb*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1986.3

Apaydın, H. Yunus. "İctihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21:432-445. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Aslan, Recep. *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Aşıkkutlu, Emin. *Hadiste Rical Tenkidi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, 1997.

Avvame, Muhammed. *Edebu'l-İhtilaf fî mes'êli'l-îlmi ve'd-Dîn*. Medinetu'l-Münevvere: Dâru'l Yusr, 2. Baskı, 2007.

Aybakan, Bilal. "Râfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/394-396. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Aybakan, Bilal. "Rebî" b. Süleyman el-Murâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34:496-497. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Aybakan, Bilal. "Şafî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 223-233. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Aydınlı, Abdûllah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, 2011.

Babanzade, Ahmed Naim. *Hadis Usulü ve Istılahları*. çev. Hasan Karayığit. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, 2010.

Bağdâdî, İsmail Paşa. *Hudyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn Âsârü'l-Musannifîn*. İstanbul: 2 Cilt. Müessesetü't- Târîhi'l-Arabî, 1951.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa Hüsevcirdî el-Horasânî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Beyhakî, Ahmet b. Hüseyin b. Ali. *Mâ'rifetu's-Süneni ve'l-Âsâr*. thk. Abdu'l-Mu'tî Emin Kalâcî. 15 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Vâ'yi, 1991.

Buhârî, Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire el-Cu'fî. *el-Câmiü's-Sahîh*. Beyrut: Müessetü Risâle, 2015.

Bulkînî, Sirâcuddîn Ebî Hafs Ömer b. Raslan. *et-Tedrib fî Fikhî's-Şâfiî*. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l Kibleteyn, 2012.

Çetin, Abdurrahman. "Nesih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 332/579-581. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Çiftçioğlu, M. Durmuş. *Metin Tenkidi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Darekutnî, Ebû'l Hasen Ali b. Ömer. *es-Sünen*, Müessetü'r-Risâle 5 Cilt. Beyrut: 2004.

Dakkar, Abdülğani. *Muhammed b. İdris eş-Şafîî*. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1996.

Dağcı, Şamil. *İmam Şâfiî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlmindeki Yeri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslam İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.

Dümeynî, Misfir b. Gurmullah. *Mekâyîsi Nakdi Mutûni's-Sünne*. Riyad: Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, 1984.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşâs el-Ezdî es-Sicistânî. *Es-Sünen*. Beyrut: Müessesetü Risâle, 2015.

Ebû Zehre, Muhammed. *İmam Şâfiî*. trc. Osman Keskiöglü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1969.

Ebû Hafs, Sirâcüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. *El-Bedru'l Münîr fî Tahrîci'l Ehâdîsi ve'l Âsâri'l Vâkiâtî fî Şerhi'l Kebîr*. Riyad: Dâru'l-Âsime, 2009.

Ebû Übeyd, Kasım b. Sellâm. *Ğarîbu'l-Hadis*. thk. Muhammed Abdulmuîd Hân. Haydarabad: Dâiretu'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1964.

Efendioğlu, Mehmet. “Muallal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/312-313. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Güler, Hasan. *İmam Şâfiî'nin er-Risâle ve el-Ümm Adlı Eserinde İstihsân Anlayışı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Ğamrâvî, Muhammed ez-Zührî. *es-Sirâcu'l-Vehhâc âlâ Metni'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2015.

Hatiboğlu, İbrahim. “Müsned”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/99-101. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Hemdânî, Ebû Abdîrrahman el-Mukbil. *el-Muktarah fî Ecvibetî Ba'di Esileti'l-Mustalah*. Yemen: Dâru'l-Âsâr, 2004.

Hemedânî, Ebü'l-Alâ' Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr. *et-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd*. thk. Cemaludîn Muhamed Şeref/Mecdî Fethî es-Seyyid. Kahire: Daru's-Sahabe Li Turâsi Batnate, 2005.

Heyto, Muhammed Hasan. *el-İctihâd ve Tabakâtü Müctehidî eş-Şâfi'iyye*. Beyrut: Müessesetü Risâle, 1988.

İbn Âdî, Ebû Ahmed Abdillâh b. Âdî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî 'd-Duâfâ*. thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcud-Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

İbn Asâkîr, Ebü'l Kâsım Alî b. Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Târîhu Medîneti Dımaşk*. Dımaşk: Dâru'l-Fikir, 2015.

İbn Mâcê, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Mâcê el-Kazvînî. *es-Sünen*. Beyrut: Müessesetü Risâletu'n-Nâşirun, 2013.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalani. *el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe*. thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcud-Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Tevâli't-Te'sis limeâli Muhammed b. İdris*. thk. Abdûllah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzibu't-Tehzib*. Thk. Âdil Mürşid-İbrahim Zeybek. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2008.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalani. *Te'cîlu'l Menfeâ Bizavâidi Ricâli Eimmeti'l-Erbaâ*. thk. İkrâmullah İmdâdu'l-Hak. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 1. Baskı, 1996.

İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*. thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde. Beyrut: Mektebetü Matbuâtü'l-İslâmî, 2008.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said. *Cemheratu Ensabul-Arab*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

İtr, Nureddin. *Menhecu'n-Nakd fî Ulumi'l-Hadîs*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1997.

Kandemir, M. Yaşar. "Ebû'l Abbas el-Esam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/355. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Kandemir, M. Yaşar. "Münzirî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/35-37. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Kadı Şuhbe, Ebü's-Sıdk Takiyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî. *Tabakatü 'ş-Şâfiyye*. Thk. Hafız Abdülhalîm Han. Beyrut: Daru'n-Neşr, 1407.

Koçyiğit, Talat. *Hadis Istılahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980.

Koca, Ferhat. "Tahsis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/432-434. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Kırca, Celal. *Kur'an'a Yönelişler*. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1993.

Leknevî, Ebû'l Hasenât Muhammed Abdülhay el-Leknevî. *er-Ref' ve 't-Tekmil fi'l-Cerhî ve 't-Ta'dil*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde. Beyrut: Dâru'l-Beşêiri'l-İslamîyye, 1983.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Neysâburî. *el-Câmiû 's-Sahîh*. Beyrut: Müessetü Risâle, 2015.

Mustafa, İbrahim-Ahmed, İbrahim Abdülkadir. *el-Mu'cemu'l-Vasit*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. Beyrut: Müessetü Risâle, 2017.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbu'l Esmâ ve'l-Luğat*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*. Dımeşk: Daru'l-Fikr, 2000.

Polat, Salahattin. "Mürsel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/52-54. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Rafîî, Ebû'l-Kâsım Abdulkerim b. Muhammed b. Abdulkerim er-Râfiî el-Kazvînî. thk. Ebubekir Vâil Muhammed Bekr Zehrân. *Şerhu Müsnedi 'ş-Şâfiî*. Katar: İdâratu'ş-Şuûni'l-İslâmî, 2007.

Rafîî, Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim ibnu'l Fadl ibnu'l Hasan el-Kazvînî. *el-Emâlî's-Şâriheti Limüfredêti'l-Fâtîha*. Kahire: el-Fârûku'l-Hadsiyye li't-Tebâati ve'n-Neşr, 2011.

Râzî, Ebubekir Muhammed b. Şemsuddîn. *Muhtâru's-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2014.

Salih, Subhi. *Hadis İlimleri Ve Hadis Istılahları*. çev. M. Yaşar Kandemir. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, 6. Baskı, 1997.

Sanânî, Ebubekir Abdurrezzâk b. Hemmam el-Himyari. *Musannef*. Beyrut: el-Meclisu'l-İlmî, 1982.

Semânî, Abdülkerim b. Muhammed. *el-Ensâb*. thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Yemânî. Haydarâbâd: Dâru'l-Meârifi üsmâniyye, 2016.

Sübki, Ebû Nasr Tâciüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübki. *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l Kübrâ*. Bingazi: Dâru'l-Medâri'l-İslamî, 2004.

Suyûtî, Celalaeddîn Abdurrahman eş-Şâfiî. *Tenvîru'l Havâlik*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.

Sirâcuddîn, Abdûllah. *Şerhu Manzumetu'l Beykuniyye fî Mustalahi'l-Hadis*. Halep: Mektebetu Dâru'l Felah, 2009

Sizgen, İbrahim. *Şâfiî Fukahâsından Râfiî el-Kazvînî'nin Hayatı ve Mezhepteki Konumu*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Sizgen, İbrahim. "Müsned", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/99-101. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Solmaz, Muhammed Ruhullah. *İlk Dönem Şâfiî Mezhebinin Oluşum Sürecinde Rebî' b. Süleyman el-Murâdî'nin Yeri ve Önemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Şafiî, Muhammed b. İdris. *el-Müsned*. thk. Mustafa el-Hin. Beyrut: Dâru Risâletu'l-Âlemiyye, 2012.

Şafiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1990.

Şafiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. thk. Ahmet Şakir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.

Şakir, Ahmed Muhammed. *el-Bâhisu'l-Hasîs Şerhu İhtisâru'l-Hadis*. Beyrut: Müessesetü Kütüb-i's-Sekâfiyye, 1988.

Şihâbuddîn, Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh er-Rûmî el-Hamevî. *Mu'cemu'l-Udebâ*. Beyrut: Dâru Ğarbi'l-İslâmî, 1993.

Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Hatîb. *Muğni'l-Muhtâc ile Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*. Thk. Muhammed Halil Aytânî. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 1997.

Şimşirgil Ahmet- Buğra, Ekrem. *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*. İstanbul: KBT Yayınları, 2008.

Tahhan, Mahmut. *et-Teysîr fî Mustalahi'l-Hadis*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 11. Baskı, 2011.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiû's-Sahîh*. Beyrut: Müessesetü Risâle, 2013.

Türçan, Zişan. *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.

Tüfekçioğlu, Ramazan. *Hadis Edebiyatında Müsnedler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Uğur, Mücteba. *Hadis Terimleri Sözlüğü*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

Yardım, Ali. *Hadis II*. 2. Baskı, İzmir: DEÜ Matbaası, 1992.

Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. 17. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014

Yücel, Ahmet. *Hadis Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımaşkî. *Tezkiretu'l-Huffâz*. thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muâllimî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1954.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımaşkî. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. Beyrut: Darü'l Kütüb'l-İlmiyye, 2010.

